

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

DEREGULERING ALS MAATSCHAPPIJHERVORMING Een rechtssociologische probleemstelling*

«De staat verdrukt, de wet is logen»
(De Internationale, tweede strofe)

I. Vragen bij een debat

Heel wat pleidooien voor deregulering hier en elders in W. Europa berusten op twee, niet altijd uitgesproken postula-ten, namelijk dat de regeldruk in het recente verleden op-merkelijk is toegenomen en dat er momenteel terecht sprake is van een te grote regeldichtheid. Zijn er redenen om, wat België betreft, te twijfelen aan de aannemelijkheid van deze stellingen?

«*Multiplication abracadabrante des lois*»¹?

Voor vele waarnemers, politieke én wetenschappelijke, is de regeldruk in België enige tijd al het voorwerp van een rechtlijnig proces van schaalvergroting.

Een eerste probleem met die stelling is dat zelden gepreci-seerd wordt of de uitspraak betrekking heeft op het hele pakket aan regels in een samenleving, dan wel of hoofdza-kelijk (zo niet uitsluitend) gedacht wordt aan regulering door de overheid. Nu is het zo dat kwantitatieve ontwikke-lingen in de *totale regeldruk* nauwelijks op te sporen zijn. Dat heeft vooral te maken met het feit dat de meetbaarheid van regulering van private oorsprong (in het gezin, de buurtgemeenschap, de Kerk, de onderneming etc.) erg ge-ring is. Historische vergelijkingen zijn hier dan ook met de grootste omzichtigheid te behandelen. Het lijkt daarom nogal onverstandig om zomaar te stellen dat het individu van vandaag in zijn handelingsvrijheid meer beperkt is door allerlei regels dan het individu van vijftig of honderd jaar geleden (Griffiths, 1984, blz. 112).

* Tekst van het referaat gehouden op het achttiende Vlaams Wetenschappelijk Economisch Congres (8-9 mei 1987) te Brussel.

Ik dank de leden van de commissie voor hun talrijke suggesties. Bij de redactie van de eindversie heb ik ook rekening gehouden met de bedenkingen van K. Lenaerts, F. Reyntjens en W. Van Gerven.

¹ De uitdrukking is van J. FREUND.

Maar eigenlijk gaat het in de literatuur over deregulering hoofdzakelijk om de ontwikkeling in het *recht van de staat*. Het is de regelgeving door de politieke en de administratie-ve overheden die sprongsgewijze is aangezwollen, zegt men. In het totaalpakket van maatschappelijke normen nemen de overheidsregels daardoor een snel stijgend aandeel in. Nog steeds volgens dezelfde redenering is die verschuiving van normbronnen niet onbelangrijk omdat het recht van de staat een hoger «soortelijk gewicht» heeft. Er zou dus toch reden kunnen zijn om van een fel toegenomen totale regel-druk te spreken. Soms is aan die argumentatie de gedachte gekoppeld dat reguleren trouwens meestal een overheids-aangelegenheid is en dat de privé-sector (meer bepaald de ondernemingswereld) ter zake getuigt van een grote ascese. Terecht bestempelt Van Gerven deze visie als het produkt van samenlevingsblindheid. Hij schrijft: «Immers, in de eerste plaats is de regulering die uitgaat van privé-organis-men, bv. grote ondernemingen, even vervreemdend als de overheidsregeling of, concreet uitgedrukt: de bureaucratie die een multinationale onderneming kenmerkt, is veelal even (onder)drukkend als die waaraan de overheid het ont-staan geeft. In de tweede plaats moet eraan herinnerd wor-den dat veel van de overheidsregulering tot stand is geko-men ingevolge effectieve lobbying van de kant van de pri-vé-sector (industrie en/of vakverenigingen) en dat zij vaak neerkomt op protectionistische wetgeving die op verzoek van de privé-sector werd uitgevaardigd» (Van Gerven, 1985, blz. 291). In een moderne samenleving zijn er dus talloze vindplaatsen van regulering en in een aantal domei-nen is het publieke, officiële recht zelfs slechts een secun-daire bron van regelgeving. Maar er is hier nog een ander, complexer probleem. Vaak vertrekt men in de regulerings-discussie van de gedachte dat de grens tussen de privé-se-ctor en de publieke sector, tussen wat de Engelsen de *civil society and the state* noemen, nauwkeurig te trekken is. Maar dat is niet meer zo: er is een famous demarcatiepro-bleem ontstaan omdat er in de loop van de laatste decennia

een soort schemerzone is gegroeid, die tussen beide sectoren in ligt. Er is een overlappend gebied ontstaan waarvan niemand precies weet of het uit staats- of uit particuliere instellingen bestaat. Men noemt dit het domein van de «private governments» (Macaulay). In die schermzone liggen de ondernemingen waarin de staat participeert, liggen de vele scholen/ziekenhuizen/sociaal-culturele instellingen die wél tot het privé-initiatief behoren, maar door de staat gefinancierd worden. Heel wat zuilorganisaties zijn de facto met heel hun infrastructuur de publieke sector binnengegleden. Andere privé-instanties oefenen onder licentie van de staat overheidsfuncties uit (medici worden in de Orde van Geneesheren op hun beroepsgedrag geoordeeld en eventueel veroordeeld; zij hebben dus hun eigen rechtspraak) of hebben van de staat overheidstaken in onderaanneming gekregen (bijvoorbeeld: vakbonden betalen werkloosheidsvergoedingen uit). Soms oefenen privé-instellingen *ongevraagd* functies en activiteiten uit, die in de westerse wereld meestal tot de exclusieve bevoegdheid van de staat gerekend worden. De overheid kijkt stilzwijgend toe. Zo ontwikkelen sommige bedrijven een eigen, zelfstandige rechtspraak (men denke aan de interne afhandeling van winkeldiefstal), werken met eigen diplomatieke kanalen, gaan zeer ver in de bescherming van hun eigen veiligheid (de privé- en bedrijfspolitie groeien sneller in omvang dan de rijkswacht, bijvoorbeeld). Al die activiteiten van de «private governments» brengen formele regelgeving mee. Van een gedeelte daarvan is niet meer precies te zeggen of ze tot de categorie van de «private ordering» behoort, dan wel (onder meer via de kwalificatie «soft law» — men denke aan de verbindend verklaarde C.A.O.'s) een soort basistaardvorm van overheidsrecht is (Galanter, 1980, blz. 20). Zoals het niet meer mogelijk is de «civil society» en «the state» in een dichotoom onderscheid te vatten, zo ook is een te scherpe scheiding tussen overheidsrecht en formele regels van private oorsprong onverantwoord. Veel beter is het te werken met een continue schaal, waarop nogal wat mengvormen voorkomen.

Regulering is, zo blijkt uit het vorenstaande, een veelkoppig verschijnsel. Dat is het wat het nauwkeurig bepalen van kwantitatieve ontwikkelingen zo'n hachelijke onderneming maakt.

Maar zelfs al zou men het overheidsrecht-in-strikte-zin van de rest kunnen afzonderen om het in zijn kwantitatieve ontwikkeling te bekijken, dan nog zijn niet alle problemen van de baan. Een eerste moeilijkheid heeft te maken met het meetwerk. Welke teleenheid neemt men? Alleen wetten? Of ook koninklijke en ministeriële besluiten (de «ge-delegeerde» of «secundaire wetgeving»)? Houdt men tevens rekening met ministeriële omzendbrieven, nota's, administratieve circulaire en andere «pseudowetgeving»? Bovendien verschilt het regulerend gewicht van rechtsregel tot rechtsregel. Zelfs zijn er abrogatieve en wijzigingswetten die in feite bijna niets toevoegen aan de bestaande regeldruk. Zolang de meetapparatuur waarmee naar de omvang van de overheidsregulering wordt gepeild, niet precies is, is bijgevolg voorzichtigheid geboden bij het werken met het aanwezige cijfermateriaal. Dan valt ook de vanzelfsprekendheid weg van kloeke uitspraken als: «Zonder veel statistisch tribunewerk is vandaag de vaststelling op haar plaats dat in normenvloed de afgelopen jaren een zondvloedachtig karakter heeft gekregen. De wet, toch de be-

langrijkste rechtsregel, wordt niet langer uitgevaardigd per artikel maar per kilo. Bij eenvoudig naslaan van de *Omni-legie* constateert men dat er te lande, sedert 1970, meer dan 30.000 bladzijden wetten, in de materiële zin, zijn geëditeerd» (Vandenberghe, blz. 2523).

Soms verschijnen in het reguleringsdebat cijfers, die op onrechtstreekse wijze de «multiplication abracadabrante des lois» moeten aantonen. Zo wijst men op de spectaculaire toename van het aantal juristen in ons land (van 9000 in 1947 over 15.000 in 1970 naar 30.000 in 1985) en op de «filevorming» in de rechtbanken, die het vele werk niet meer aankunnen en grote vertraging oplopen. Al die juristen en al die rechtbankactiviteiten zijn er nodig, zegt men dan, omdat onze samenleving in een juridisch spinneweb gekneld zit. Nu is het echter de vraag of het aangegeven oorzakelijkheidsverband correct is. Maar zelfs dan past enige voorzichtigheid bij het trekken van conclusies. In absolute cijfers is het aantal juristen ongetwijfeld sterk toegenomen, maar hun relatief aandeel in de totale bevolking met een universitair diploma is dan weer gedaald (20% kort na de tweede wereldoorlog, 10% vandaag). De «productie» van andere hooggeschoolde experts (ingenieurs, economen, etc.) ligt dus nog opmerkelijk hoger. De groei van het aantal burgerlijke en strafzaken, dat jaarlijks wordt ingeleid, gaat in opgaande lijn, dat wel, maar die toename is kleiner dan men soms denkt: 540.000 zaken in 1970, 680.000 in 1980 of een stijging van 25% in tien jaar (Langerwerf, Van Loon).

De reguleringsdiscussie moet dus vooralsnog zonder bewijsharde gegevens gevoerd worden. Wat we vandaag weten is meer de vrucht van giskunde dan van betrouwbaar en valide onderzoek. Hoe riskant forse uitspraken over heden en verleden wel zijn, moge blijken uit Neuville's beschrijving van «le renfermement juridique de l'ouvrier» in het België van honderd jaar geleden: «C'est à une authentique séquestration juridique que l'ouvrier du XIXe siècle est soumis. (...) Le renfermement dans un 'lieu protégé de la monotonie disciplinaire' tel qu'il fut imaginé pour les mendiants et les vagabonds est avantageusement remplacé par la manufacture et la machinofacture. L'ouvrier y passe en effet la plus grande partie de son existence et il suffit de l'y enfermer par le truchement d'un lien juridique qui assure l'autocratie de l'employeur (le contrat de 'louage'). Mais il importe d'assurer sa surveillance hors de l'entreprise, lors du passage d'une entreprise à l'autre (d'où l'invention du 'livret d'ouvrier'). Enfin, pour donner totale efficacité aux techniques disciplinaires mises en place, on ira jusqu'à imaginer une juridiction spéciale (les 'conseils de Prud'hommes')» (Neuville, blz. 121). Drukkende overheidsregulering is blijkbaar van alle tijden. Wat wél is veranderd, is de reikwijdte ervan: de bevolking in haar geheel is nu, naar men mag aannemen, «bestemming» van overheidsregels geworden.

Overregulering?

De uitspraak dat de regeldichtheid hand over hand toeneemt gaat in de reguleringsliteratuur meestal vergezeld van de stelling dat daarbij het kritisch punt van de optimale regeldruk ruim overschreden is: er is *excessieve* regulering. De termen waarin de gesignaleerde ontwikkeling beschreven is («hyperlexie», «wetgevingspassie», «wetgevingswa-

terval», «wetsvervuiling», «wettelijke elephantiasis»²), zijn welsprekend: de regelgeving is ontspoord en het verschijnsel is in zijn pathologische vormen vooral aan de staat en zijn kolossale juridische appetijt te wijten.

De overheid zou dus aan overregulering doen.

Waarom is hier overdaad schadelijk? De klachten van de voorstanders van deregulering zijn veelvuldig en uiteenlopend, maar kunnen in twee categorieën worden ondergebracht. Verreweg het talrijkst zijn de verwijzingen naar wat men in de bestuurskunde de *externe kosten*, meer bepaald in het economisch leven, van de huidige «reguleringsdrift» noemt (Heida, 1985 en 1986): 1. wetgeving die het productieproces aan allerlei voorwaarden bindt, verhoogt in sterke mate de bedrijfslasten; dergelijke kosten drukken onevenredig hoog op de kleinere ondernemingen (want zij missen de juridische competentie om de rechtsregels adequaat op te volgen) wat dan leidt tot een onevenwichtigheid van de mededingingsverhoudingen; 2. arbeidsrechtelijke regels, regulering van marktcoördinatie, conjunctuurwetgeving (met vooraan prijs- en investeringsbepalingen) storen nu op ontoelaatbare wijze het marktproces; 3. te veel overheidsregulering werkt nadelig in op de economische dynamiek in het algemeen en op de groeikansen van het bedrijfsleven in het bijzonder, want de steeds wisselende regels leiden ertoe «... dat de ondernemer niet zeker is onder welke voorwaarden hij uiteindelijk kan ondernemen en hoe zijn initiatief op middellange termijn door de overheid bekeken zal worden. De wetgeving wordt niet alleen een steeds drukkender 'variabele' kostprijs, maar daarenboven wordt ze onberekenbaar. Deze onzekerheid (...) wordt meteen een remmende factor t.a.v. het economische leven» (Vandenbergh, blz. 2531-2532). Een tweede categorie van klachten betreft de *interne kosten*: 1. de normenvloed veroorzaakt schade aan het bestuurlijk apparaat van de staat: hoge procedurekosten bij de uitvoering en controle, moeilijke besluitvorming wegens het contradictoires karakter van sommige rechtsregels, aanzienlijk meer behoefte aan ambtenaren, toename van de bureaucratie; 2. ook het rechtssysteem ondergaat een negatieve invloed: aan nogal wat overheidsregels zijn strafrechtelijke bepalingen verbonden wat, bij niet-naleving door de rechtsonderhorigen, de taaklast van de magistraten danig verhoogt; het gebrek aan coördinatie in en het controversieel karakter van veel recht doen het aantal rechtsgeschillen en dus de belasting van de rechtbanken toenemen; de ontoegankelijkheid, tegenstrijdigheid en wispelturigheid van een aantal wetten ondermijnen de rechtszekerheid; «regelverdichting leidt in het maatschappelijk verkeer tot slordigheid bij de naleving van bepaalde wettelijke voorschriften en tot verschillende gradaties van ontwijking, misbruik en oneigenlijk gebruik» (Heida, 1985, blz. 411): het gevolg is verminderd respect voor het recht; 3. de parlementaire democratie dreigt het derde slachtoffer te worden: de overheidsregulering is immers voornamelijk een zaak van de regering en de ambtenarij, waardoor de volksvertegenwoordiging haar greep op het wetgevend gebeuren verliest; de juridisering van de samenleving verplicht vele burgers voor alles en nog wat een beroep te doen op de overheidsbureaucratie, op rechtshulpverleners en op de nazorg van het politiek dienstbetoon, wat de passiviteit van de bevolking in de hand werkt.

Meestal ligt het *volume* van de overheidsregulering in het brandpunt van de kritiek. Er zijn gewoon te veel rechtsregels, zegt men dan, en dat veroorzaakt allerlei kwalen in het bedrijfsleven, de politiek, de uitvoerende macht en het gerecht. Daarnaast zijn er heel wat pijlen gericht op de geringe *kwaliteit* van de overheidsregels: gebrek aan interne consistentie, wetgevingstechnische zwakheden, onbegrijpelijke juristentaal (Smits). Er is, ten slotte, kritiek op het *gebruik* van de wetgeving door ambtenaren en magistraten: sommige rechtstoepassers zouden bij de uitvoering, de controle en de toetsing van rechtsregels te veel de letter van de wet volgen.

Klachten genoeg dus. Er rijst hier echter onmiddellijk een wat lastige vraag: met welke maatstaf valt te bepalen waar aanvaardbare regulering eindigt en wetsvervuiling begint? Het probleem met de meeste geschriften, politieke én wetenschappelijke, is dat zij ter zake in onduidelijkheid blijven steken. Zodra wél de gehanteerde maatstaf beschreven wordt («optimalisering van het marktproces» of «doelmatigheid van het bestuurlijk apparaat»), blijkt dat er allesbehalve eensgezindheid is over waar nu precies de grens ligt tussen normaal en overmatig reguleren. Criteria zijn hier, met andere woorden, een subjectieve want politiek geladen aangelegenheid.

Bovendien zit er in sommige geschriften een merkwaardige tegenstrijdigheid verscholen: het aanwijzen van overregulering in één maatschappelijk domein gaat niet zelden gepaard met een pleidooi voor het behoud of de invoering van rechtsregels elders in de samenleving.

Ten slotte is het de vraag of de hier besproken literatuur niet wat lijdt aan een neiging tot onverantwoorde dramatisering. Allereerst is er in die geschriften weinig aandacht voor het verschijnsel van *schijnregulering*. Sommige wetten zijn als produkt van politieke compromissen zozeer door ontsnappingsclausules of het achterwege blijven van uitvoeringsbesluiten afgezwakt dat zij ternaauwernood afdwingbaar zijn. Het zijn wetten-zonder-tanden of symboolwetten, die slechts in zeer geringe mate de regeldruk verhogen. In België vormt de taalwetgeving van 1932 en, in zekere zin toch, van 1963 daarvan een voorbeeld. Men vergete, ten tweede, ook niet dat *wetsontwijking* vermoedelijk vaker voorkomt dan algemeen wordt gedacht. Meestal is zij het gevolg van door ambtenaren, politici (in het kader van hun dienstbetoon) en juristen aangewezen (legale) vluchtroutes. Ook *wetsontduiking*, waarbij straffeloos de grens van de legaliteit overschreden wordt, is geen zeldzaamheid. In de rechtssociologie is zij beschreven als «nietrecht», een verschijnsel dat vooral in de sector van de sociaal-economische ordening aan te treffen is. Er is van nietrecht sprake als ten aanzien van een rechtsregel veel non-conformiteit voorkomt en daarin berust wordt door degene die bevoegd en eventueel verplicht is nakoming van de norm te vragen (Vinke). Het belang van nietrecht zou vooral liggen in zijn bijdrage tot het herstel van flexibiliteit in het maatschappelijk verkeer. Vinke illustreert de functies van het nietrecht met een hele serie vragen: «... Hoe zou onze huidige samenleving in beweging blijven zonder het nietrecht? Hoe zouden zonder ontduiking van de sociale verzekeringspremies en inkomstenbelasting, zonder koppelbazen, gewaardeerde werkzaamheden toch en op tijd worden verricht? (...) Hoe zou het bedrijfsleven niet in vertraging komen

² De termen komen voor bij VANDENBERGHE.

wanneer elke vereiste vergunning zou worden afgewacht en stipt zou worden nageleefd?» (Vinke, blz. 5).

Overigens, aangezien wetsontduiking en -ontwijking de inzet vereisen van materiële middelen en van vaardigheden die op ongelijke wijze in de bevolking aanwezig zijn, komen zij vaker voor in de hogere sociale lagen. In hetzelfde perspectief zijn in het grondslagenonderzoek van strafrecht en strafrechtspleging argumenten ontwikkeld voor de stelling dat er in de strafrechtelijke reactie op misdrijven een ambivalentie aanwezig is: vermogens- en geweldsdelicten worden in West-Europa over het algemeen strikter vervolgd en berecht en verhoudingsgewijze strenger bestraft dan inbreuken op sommige andere rechtsregels, meer bepaald die welke het economisch leven reguleren; voor overtredingen van het tweede type zijn anderssoortige afhandelingspatronen ontwikkeld, die in sommige gevallen decriminaliserend werken (Sutherland). De specifieke behandeling van misdrijven die tot de tweede categorie behoren, is niet los te zien van hun bijzondere kenmerken: de overtredingen hebben een onduidelijk en abstract slachtoffer; de rechtsgronden waarop vervolging berust, zijn betwist of minstens slechts zwak verankerd in het rechtsbewustzijn van de bevolking; de delicten komen vaker voor bij mensen die zich op de bovenste helft van de maatschappelijke ladder bevinden. Het laatste kenmerk heeft in de ambivalentietheorie een centrale plaats: de strafrechtelijke reactie op misdrijven van het tweede type wordt daarin immers verbonden met het feit dat er maatschappelijke weerstanden zijn tegen een traditionele berechting van bekleders van sleutelposities. Wetgever, rechterlijk korps en ambtenarij gaan ervan uit dat strenge bestraffing van centrale positiebekleders, die (bijvoorbeeld in het economisch leven) een relatief-onmisbare plaats innemen, de maatschappelijke orde méér kosten kan dan het misdrijf zelf, zo stelt de theorie. De omzichtigheid, waarmee strafrecht en strafrechtspleging hier tewerk gaan, is dan te zien als een vorm van autocensuur met het oog op het algemeen belang (Aubert, 1964).

Kortom, de rechtssociologische kritiek op de dereguleringsliteratuur is dat zij vaak uitgaat van een simplistische visie op het gedrag van de rechtsonderhorige, op de feitelijke afdwingbaarheid van overheidsregels en, uiteindelijk, op de werking van de staat. Twee voorbeelden van deze kritiek: «Theories about the state or society tend to overlook the remarkable ability of individuals to cope with attempted regulation by evasion, manipulation, conscious ignorance of the law, and bargaining in light of more or less plausible legal arguments» (Macaulay, blz. 122); «Trusting Darwinistic patterns of extinction, I assume that a society which achieves legal regulation of all walks of life will eventually suffocate. However, overregulation also, if unintentionally, opens new ways of not implementing or of avoiding law (...). Overregulation only leads to suffocation if regulation works as effectively as it is intended to work. Wisdom, in any case, counsels restraint in extending legislation, but if we fail to restrain ourselves, as we have so far, there is some consolation. The greater the overregulation, the less complete will be the efficacy of our rules. Avoidance of law and apathetic resistance are the likely social responses to overregulation» (Blankenburg, 1984, blz. 288).

Maar ook deze relativering dient te worden gerelativeerd.

Wetsontwijking en -ontduiking brengen immers talrijke kosten mee, economische en sociale. Zij tasten, onder meer, de geloofwaardigheid van het rechtssysteem aan en scheppen ongelijkheid want zij zijn niet voor iedereen in gelijke mate beschikbaar.

Deregulering: hoe?

In tal van publikaties is de stand van zaken in de overheidsregulering beschreven als een maatschappelijke ziekte, waarvoor de suggestieve naam «hyperlexie» is ontworpen. De medicatie is deregulering. Onder die algemene term gaat evenwel een hele reeks uiteenlopende wetstherapieën schuil. Uit het overzicht dat nu volgt, moet blijken dat ook op dit punt de meningen erg divergeren.

Een Nederlandse auteur spreekt van «lichte chirurgie» (Van Poelje) in het geval deregulering gericht is op *kwali- teitsverbetering* van bestaand en toekomstig overheidsrecht: codificatie en harmonisatie van wetgeving, verhoging van het legistieke peil van rechtsregels. Zulke ingrepen moeten de toegankelijkheid en de overzichtelijkheid, maar ook de effectiviteit van het overheidsrecht doen toenemen. Het belangrijkste voorstel in dit verband is evenwel: regelmatige herijking van wetten, waarbij zij «... na verloop van tijd in het licht van de gewijzigde omstandigheden worden herbekeken» (Van Gerven, blz. 295); die continue heroverwegingsoperatie moet het mogelijk maken de discrepantie tussen wet en werkelijkheid te beperken en het «dode sprokkelhout te verwijderen». (Een extreme vorm van aandacht voor het tijdgebonden karakter van rechtsregels is «sunset regulation» of «horizonwetgeving» (Heida, 1985, blz. 414-415). Dat zijn wetten die na een vooraf bepaalde periode van rechtswege vervallen of door een meer definitieve regeling vervangen worden. Die legistieke tactiek is in de Verenigde Staten ontworpen.)

Tot zover is de remedie vooral wetstechnisch van aard en is ze eigenlijk, zeker als ze betrekking heeft op bestaand recht, eerder herregulering dan deregulering te noemen. Betere, doelmatiger rechtsregels is wat men wil.

Deregulering is, in het tweede voorstel, de invoering van soberheid en terughoudendheid in de regelgeving: *regelen met maat als wetgevingsbeleid*. Vooral in Nederland is hierover een hele literatuur tot ontwikkeling gekomen. Ascese in het reguleren wil men daar bereiken door de uitvaardiging van nieuwe rechtsregels te laten voorafgaan door een kosten-batenanalyse en/of een toetsingsprocedure, waarbij de ontwerpregelingen geconfronteerd worden met een vijftiental (deregulerings)-criteria van eenvoud en soberheid. De bedoeling is, via een adempauze in de produktie van een rechtsregel, overdaad te vermijden. Hier is deregulering dus te vergelijken met preventieve geneeskunde. (Begin oktober 1985 waren in Nederland al ongeveer 350 ontwerp-regelingen ter toetsing aangemeld.)

Herregulering leidt volgens het eerste voorstel, d.i. de weg van regel- of wetswijziging, tot kwaliteitsverbetering, maar laat het volumeprobleem eigenlijk terzijde. In het tweede voorstel zit ook nog die gevoeligheid voor de kwaliteit van het juridisch materiaal, maar toch is hier de allereerste bekommernis de omvang van de regulering te beperken. De derde therapie is op het eerste gezicht helemaal gericht op de volumekwestie: zij wil door *ontmanteling van rechtsnormen* het gewicht van het overheidsrecht drastisch verlagen. De term deregulering krijgt hier zijn meest radi-

cale inhoud: ont-regeling; in de woorden van de nieuwste Van Dale: «het afschaffen van wettelijke voorschriften; vermindering van het aantal wetten en regels».

Het merkwaardige aan deze, bijna voor de hand liggende, opvatting van deregulering is dat zij in West-Europa tot nog toe weinig in operationele termen is omgezet. Vage voorstellen over het wegnemen van juridische belemmeringen, meer bepaald in het bedrijfsleven, zijn er wél, maar zelden verschijnt een precieze opgave van wetgevingscomplexen, rechtsregels of artikelen die voor amputatie in aanmerking komen. Daarom ook is slechts bij benadering op te maken op welke maatschappelijke verhoudingen de dereguleringsvoorstellen betrekking hebben. Socioloog Van Doorn heeft voor Nederland toch een en ander in kaart kunnen brengen. De roep om regel- of wetsintrekking, schrijft hij, is gericht op twee groepen van overheidsregulering: de ene rond de institutionalisering van de factor arbeid, de andere rond «nieuwere» waarden als welzijn, milieu, volksgezondheid en mensenrechten. Wat het arbeids- en sociaal recht betreft is het belangrijk te noteren dat deze drukke wet- en regelgeving vaak haaks staat op de belangen van het bedrijfsleven: «... recente wetten of wetswijzigingen tenderen nagenoeg steeds naar een versterking van de positie van de tegenspelers van de ondernemer: de sollicitant, de werknemer, de gebruiker, de huurder, de consument en de koper.» Van Doorn voegt daaraan toe: «Omdat regulering de expressie is van een streven naar een machtsverschuiving binnen de sociaal-economische orde, en wel ten ongunste van de positie van het bedrijfsleven, wordt deregulering tot een verweer tegen deze dreiging. (...) Niet deregulering maar andere regulering is dan, uiteraard, de oplossing.» Het bedrijfsleven keert zich echter vooral tegen de rechtsregels die ter regulering van allerlei welzijnsaanspraken zijn ontworpen: milieuwetten, verplichtingen inzake integratie van minderheden in het arbeidsproces, maatregelen voor de humanisering van de arbeid etc. Van Doorn spreekt van een gouvernementeel en semi-gouvernementeel cordon van regels, procedures en instanties rond het bedrijfsleven. Met deze welzijnsregulatie dringen niet-economische waarden en overwegingen in de onderneming binnen en dat is precies het doelwit waarop het verzet is gericht. Besluit: «Wat momenteel met deregulering wordt aangeduid, is slechts een facet van een fundamenteel proces van maatschappelijke en culturele transformatie waarin de gemarginaliseerde economische sector een goed deel van de oude centrale positie lijkt te herwinnen. Zo gezien is het nog een open vraag of de uitdrukking 'deregulering' wel zo gelukkig is: *het kan zijn dat de afbraak van bepaalde, ondernemingsvijandige wet- en regelgeving begeleid zal worden door gelijktijdige nieuwe, maar dan ondernemingsvriendelijke regulering*» (Van Doorn, blz. 185-188) (mijn cursivering, L.H.). Met regulering is het bijgevolg zoals met de natuur: «chassez la par la porte et elle revient par la fenêtre». Andere rechtsregels, niet minder rechtsregels, is de uiteindelijke doelstelling.

In de Verenigde Staten, waar de dereguleringsdiscussie al wat langer aan de gang is en een veel duidelijker streven te observeren is naar ontmanteling van regels en van de «agencies» die ze uitvaardigen, valt een verwante tendens waar te nemen. Ik citeer twee Amerikaanse rechtssociologen, die tot de toptien van hun discipline behoren. R. Abel schrijft dat de vraag naar een afbraak van rechtsregels zeer

gericht is: «... deregulation of some industries (e.g., natural gas), where oligopoly and the growth of demand insures higher profits, but not others (e.g., airlines, trucking), where free competition would benefit the consumer but not the supplier; (...) defense of self-regulation by the professions (despite the widely acknowledged fact that this is equivalent to no regulation), but not by other forms of associations, such as the unions» (Abel, blz. 30). Deregulering is hier dus, bij nader toekijken, *selectieve ontmanteling van overheidsregels*. M. Galanter reikt met zijn analyse nog wat dieper. Ook zij die zonder voorbehoud willen snoeien in het wettenbestand zijn, volgens hem, niet uit op minder regelgeving. Deregulering is veeleer «... a program for the substitution of technical (economic, psychiatric, engineering) for legal regulation». In wezen gaat het hier om een «... displacement of law and its replacement by other forms of social ordering — for example programs for replacement by market controls or by bargaining» (Galanter, 1980, blz. 15). Deregulering is dan *selectieve ont-regeling*: reductie van het recht van de staat; een wel zeer fundamenteel maneuver, want het wijzigt grondig de rol van het overheidsrecht in de samenleving en doet het pluralisme in onze normensels aangroeien (Galanter, 1981).

In wat ik de derde therapie noemde, komen dus twee varianten voor: radicale deregulering is gericht ofwel op een wijziging van de *inhoud* van het recht van de staat (ander overheidsrecht!) en *niet van zijn volume*, ofwel — wat nog een stuk verder gaat — op een reductie van het recht van de staat (minder overheidsrecht) ten voordele van niet-officiële regelcomplexen, waarin vaak ook anderssoortige machtsverhoudingen gelden. Om met Van Doorn te besluiten: processen van deregulering komen uiteindelijk neer op maatschappelijke reconstructie, op andere types van maatschappelijke ordening (Van Doorn, blz. 188). Een punt dat later opnieuw ter sprake zal moeten komen.

II. De maatschappelijke probleemstelling gepreciseerd

De regeldruk is in de meeste westerse landen een bron van irritatie en controverses.

Het publieke debat dat hierover al enkele jaren bezig is, verloopt met horten en stoten. Voor een deel is dat, zoals aan het literatuuroverzicht te merken was, te wijten aan terminologische verwarring. Van een aantal sleuteltermen circuleren immers erg uiteenlopende definities. Hinderlijk is ook dat sommige auteurs de discussie zoals ze in de Verenigde Staten is gevoerd, zonder verpinken overplanten naar de Westeuropese context. Die transplantatie van begrippen en stellingen is bijzonder aanvechtbaar omdat in het Noordamerikaanse debat oorspronkelijk de «independent regulatory commissions/agencies» en hun «regulations» (en niet de wetgever) centraal stonden (Noordhoek). Tussen reguleren en «regulation», tussen deregulering en «regulatory reform» ligt een hemelsbreed verschil (De Ru).

De maatschappelijke probleemformulering draagt ook de sporen van meer diepgaande beperkingen. Zo is zij gekleurd door wat ik een simplistische interpretatie van historische ontwikkelingen in de regeldruk heb genoemd. Er is ook het gebrek aan relativering met betrekking tot de betekenis van het overheidsrecht in het geheel van de maatschappelijke regelgeving (wat nog het sterkst tot uiting komt in de dereguleringsvoorstellen: zij zijn bijna uitslui-

tend gericht op het recht van de staat) (Galanter 1981, blz. 21). Opvallend is ook de neiging om de afdwingbaarheid (en dus de effectiviteit) van overheidsregels te overschatten en de ontwijkingskansen van de rechtsonderhorige te onderschatten.

(Het is trouwens de vraag of bij sommige protagonisten in het debat wel de wil aanwezig is om de vele blinde vlekken degelijk in te kleuren. Sloganmatige behandeling van het reguleringsprobleem kan, politiek gezien, uitermate rendabel zijn.)

Samenvattend zou men kunnen zeggen dat de maatschappelijke probleemformulering draait rond een gewijzigde perceptie van de regeldruk. Er is, naar men mag aannemen, een wijdverspreid gevoel van overmatige regelgeving. Sociologen noemen dat *subjectieve overnormering*. De waargenomen overdruk wordt bovendien gelokaliseerd ter hoogte van het overheidsrecht, meer bepaald binnen de wetgevingscomplexen die ingrijpen in de marktsector.

Aan de reguleringsproblematiek ligt dus een tweevoudige, wel erg fundamentele, transformatie ten grondslag: een *verschuiving in de aard van de rechtsorde* en, ten tweede, daarmee oorzakelijk verbonden *wijzigingen in de maatschappelijke ordening*. Die centrale sleutelementen vormen het voorwerp van de twee volgende paragrafen.

III. Regulering en de instrumentalisering van het recht

In het vorenstaande heb ik met aandrang gepleit voor omzichtigheid bij het evalueren van ontwikkelingen in de regeldruk. Het enige wat eigenlijk met zekerheid te zeggen valt, is dat velen het gevoel hebben dat althans de overheid op excessieve wijze reguleert en dat deze interpretatie het publieke debat domineert.

Ik wil nu in de analyse een nieuwe stap zetten, vertrekkend van de vraag of in de sociologie van het recht toch geen aanwijzingen te vinden zijn voor de stelling dat de overheid vandaag op een andere, mogelijk omvangrijker, wijze aan regelgeving doet.

Ja, zeggen nogal wat rechtssociologen: in de loop van de laatste honderd jaar is de maatschappelijke definitie van de functies van het recht grondig gewijzigd: een minimalistische visie heeft in vele sectoren van de samenleving plaats gemaakt voor een maximalistische (Aubert, 1985, blz. 285). Of nog: het recht was in de negentiende eeuw hoofdzakelijk een passieve registratie van een al aanwezige normatieve orde; nu is recht een actief hulpmiddel in de ontwikkeling van maatschappelijke veranderingen (Schuyt, 1981, blz. 25-26). De functies van het recht zijn dus verschoven van codificatie naar modificatie (Koopmans). Het recht is nu het instrument-bij-uitstek in wat men *social engineering* noemt.

(De uitwerking van deze stelling, waarmee we in het hart van het rechtssociologisch denken terechtgekomen zijn, zal noodgedwongen abstract en te beknopt zijn. De bedoeling is vooral vanuit deze invalshoek toch wat elementen aan te dragen voor een *wetenschappelijke herformulering van het reguleringsprobleem*.)

Types van recht, types van regulering

De juridische component van het moderniseringsproces, dat zich vanaf de zestiende eeuw in het Westen voordoet, is

bekend: de opkomst van met de staat verbonden nationale rechtssystemen, die andere (territoriale, professionele...) normcomplexen vervangen, integreren of overkoepelen. Tegen het einde van de vorige eeuw dan was in het normenmateriaal van die officiële rechtsstelsels een belangrijk veranderingsproces voltooid: het was geëvolueerd tot een korps van universele regels, waarrond een gesofisticeerde rechtsleer en een gemeenschap van hooggeschoolde experts tot ontwikkeling was gekomen. Dit type van recht wordt, sinds het door Max Weber — nu al ruim tachtig jaar geleden — is beschreven, *rationeel* genoemd. Rond rationeel recht ontstaan twee soorten juridisch denken. Een eerste rechtsvisie is *formeel-rationeel* van aard: de juridisch-relevante kenmerken van de «facts of the case» worden «ontdekt» ofwel door te letten op zintuiglijk-waarneembare elementen («... the utterance of certain words, the execution of a signature, or the performance of a certain symbolic act with a fixed meaning»), ofwel door logisch-deductief redeneren waarin de feiten geconfronteerd worden met «... fixed legal concepts in the form of highly abstract rules» (Weber, blz. 63). In dit geval vinden rechtsvragen een oplossing zonder dat een referentie aan externe waarden van ethische, politieke, religieuze of utilitaire aard nodig is. Zo verwerft een rechtssysteem een aanzienlijke autonomie; zo ook wordt de handelingsvrijheid van het individu verruimd: het formeel-rationeel denken schept een kader waarbinnen de inhoud van de rechtsverhoudingen (en de daarmee verbonden waardeoordelen) door de rechtsonderhorigen zelf wordt bepaald. Het recht is als het ware agnostisch. Het werpt ook — door zijn blindheid voor andere dan intrinsiek-juridische beginselen — een dam op tegen overheidsinterventie in het maatschappelijk leven. Tegelijkertijd produceert dit soort juridisch denken in de rechtsverhoudingen de voorspelbaarheid en berekenbaarheid die Weber voor de ontplooiing van het kapitalistisch bedrijfsleven onontbeerlijk achtte (Trubek, blz. 925).

Met de formalistische versie van het moderne rechtsdenken bereikte de rationalisering van het recht in het Westen volgens Weber een hoogtepunt. In scherp contrast daarmee staat het *materieel-rationeel rechtsdenken*. Hierin domineert de aandacht voor de maatschappelijke inhoud van rechtsregels en rechtsrelaties: «... the decision of legal problems is influenced by norms different from those obtained through logical generalization of abstract interpretations of meanings. The norms to which substantive rationality accords predominance include ethical imperatives, utilitarian (...) and political maxims» (Weber, blz. 63-64). Het verschil is zichtbaar te maken met het contractenrecht als voorbeeld. Bij een geschil inzake contractuele verplichtingen zal in een formeel-rationele benadering alleen nagegaan worden of aan bepaalde algemene, vormelijke en objectieve voorwaarden is voldaan. Daarbij blijven de sociale gevolgen van de inhoud van het contract buiten beschouwing. De tweede visie, daarentegen, kijkt wél naar de effecten en zal zo nodig leiden tot een wetgevende of rechterlijke optreden ter wijziging van het contract (Teubner, blz. 255-256). Bij de rechtsvorming en rechtsvinding treden dus, in het materieel-rationeel denken, externe overwegingen binnen. Het recht, zegt Weber, verliest dan een stuk van zijn autonomie, de rechtsrelaties een deel van hun voorspelbaarheid, want «the introduction of 'substantive' ends into the legal order (...) will inevitably lead to particularistic decisions

which make it difficult for people to know in advance the outcome of legal questions» (Trubek, blz. 931).

De instrumentalisering van het recht

Na 1970 is in de Westeuropese sociologie van het recht bij herhaling de stelling verdedigd dat, eerst traag tijdens het interbellum, versneld na 1945 het denken over recht overheersend materieel-rationeel van aard is geworden. Recht, in het bijzonder wetgeving, ziet men nu in eerste instantie als een instrument waarmee individueel gedrag, ja zelfs de hele samenleving te sturen is. Bij «law making» en «law finding» verschuift de klemtoon van een interne naar een externe besluitvorming, d.w.z. naar een recht dat georiënteerd is, niet op een syllogistische toepassing van abstracte concepten en regels, maar op politieke e.a. doeleinden en effecten (Galanter, 1980, blz. 18). De visie op recht wordt fundamenteel-instrumentalistisch. Uiteraard is deze ontwikkeling in de functionaliteit van het recht niet los te zien van de naoorlogse evolutie in de maatschappelijke ordening. Bij het waarneembaar worden van de grenzen van de markt als ordeningsprincipe is de neiging ontstaan om de overheid corrigerend te laten optreden. Een tweede interventiemotief is met de geboorte van de verzorgingsstaat aan het werk gegaan: de overheid moest ingrijpen bij de verdeling van de welvaart. Voor het opheffen van marktonvolkomendheden en voor de organisatie van een niet-marktconforme allocatie en distributie van schaarse goederen is naar het recht als beleidsinstrument gegrepen. Hier ligt de dubbele oorsprong van de overgang naar een materieel-rationele kijk op het recht, naar een instrumentalisering van het recht. Hier liggen de bronnen van de overheidsregulering, zoals wij haar nu kennen (Teubner, blz. 253-254). De gevolgen van dit ingrijpend veranderingsproces zijn veelvuldig. Ik noem er drie: 1. voor het recht geldt nu het primaat van de politiek; 2. er is een «juridisering» van sociale relaties, die zich voorheen buiten de reikwijdte van wetgever en rechter bevonden; 3. moderne beleidswetgeving is gekenmerkt door bevoegdheidsoverdracht aan de executieve; dat is de keerzijde van de «terugtrek van de wetgever» (Van Seters, blz. 13-14).

De reguleringsproblematiek, die vandaag allerlei contro-verses meebrengt, heeft dus wel erg diepe wortels. De verspreiding van overheidsrecht is geen toeval, maar ligt in de bredere bedding van een evolutie in de rechtsorde. Vanuit dat perspectief is het ook gemakkelijker de hervormingsvoorstellen, die al vroeger in deze tekst ter sprake kwamen, in hun wezenlijke betekenis te vatten. «Herijking van wetgeving» en «regelen met maat» passen nog grotendeels in de instrumentalistische visie op het recht. Deze therapieën zijn dus alles bij elkaar beperkt wat hun mogelijke weerslag op het rechtssysteem betreft. Wie evenwel aanstuurt op selectieve ontmanteling van overheidsrecht mikt op de twee types van recht, met belangenmaximalisatie als richtend principe. Het meest ingrijpende dereguleringsvoorstel is echter dat wat eerder in de termen van Galanter beschreven is als «... displacement of law and its replacement of other forms of social ordering — for example programs for replacement by market controls or by bargaining» (1980, blz. 15). In dat geval komt deregulering neer op een terugkeer naar een formeel-rationeel rechtsdenken (Teubner, blz. 274: «reformalization of substantive law»), naar een minimalistische visie op de functionaliteit van overheidsrecht.

Het valt evenwel nog te bekijken of zo'n ommekeer mogelijk is (zie paragraaf IV). Maar uiteindelijk is de keuze voor een bepaald type van recht ook een keuze voor een bepaald type van maatschappelijke ordening: markt- of overheids-gestuurd. Ook dit punt keert verder in de tekst nog terug.

De grenzen van het recht

De instrumentalistische visie op het recht is recentelijk in een aantal rechtssociologische publikaties met veel nadruk onder vuur genomen. De algemene teneur van de kritiek is dat in politieke, ambtelijke, juridische en sociaal-wetenschappelijke kringen de instrumentele capaciteit van de rechtsregels vaak wordt overschat.

Hier en daar, zo luidt een eerste opmerking, heerst de mening dat rechtsregels op quasi-automatische wijze hun doel (gedragsbeheersing) bereiken. Die verwachting, dat spontane effectiviteit zal optreden, leidt dan tot een zekere slordigheid in de conceptie en de formulering van een rechtsregel. Schuyt: «Veel wettenmakers heden ten dage lijken soms op een verliefde jongeman, die een prachtige liefdesbrief schrijft, deze in een envelop doet en de envelop ongeadresseerd in de bus gooit. De brief komt natuurlijk nooit aan» (1982, blz. 27).

Er zijn ook bedenkingen bij de verwaarlozing van het aanvaardingsprobleem. Wie recht een grote doelmatigheid wil geven, moet ervoor zorgen dat de rechtsregel verankerd kan worden in een sociale consensus. Blankenburg: «Waar rechtsregels iets voorschrijven dat ver afdijt van dat, wat ook al zonder ingrijpen van instanties gebeurt, moeten we er op rekenen dat zij slechts zeer selectief zullen worden nagevolgd» (1982, blz. 7).

In feite is de meeste kritiek gericht op een aanvechtbare permissie in de instrumentalistische visie op recht, nl. dat tussen rechtsnormen en gedrag een mono-causale relatie bestaat (Strijbosch, blz. 26). Dat causaal-deterministisch model is theoretisch en empirisch zwak, zo is in talrijke publikaties onderstreept (zie F. von Benda-Beckman en vooral, D. Black's *The Behavior of Law* en J. Griffiths' *Is Law Important?*). De instrumentele kwaliteit van het recht is vrij bescheiden: vaak zijn rechtsregels relatief ineffectief. Ook kan het verkeerd zijn de aanwezigheid van bepaalde gedragingen toe te schrijven aan daarmee ogenschijnlijk corresponderende rechtsnormen (Strijbosch, blz. 26). Het recht van de staat heeft als techniek van gedragsbeheersing dus duidelijk zijn grenzen en die realiteit kan men niet straffeloos negeren.

IV. Deregulering: de grenzen en de risico's

Regulering via overheidsrecht kan ontsporen. Vaak is het blind geloof in de effectiviteit van rechtsregels daarvan de oorzaak. Maar ook aan deregulering zijn grenzen en risico's verbonden. Deregulering is geen wondermiddel. Bovendien: hoe zwaarder de medicatie die in dereguleringsvoorstellen is vervat, hoe groter de kans op ernstige neven-effecten. Het is daarom van groot belang voor elk van de hervormingsplannen de voorwaarden voor welslagen, de contra-indicaties en de gevolgen voor de maatschappelijke ordening te bekijken. Dat is zeker nodig nu de pleitbezorgers van de deregulering de neiging hebben om de (in hun ogen nefaste) *praktijk* van de overheidsregulering af te zetten tegen het *ideaalbeeld* van de alternatieven.

Deregulering als kwaliteitsverbetering

De legistieke arbeid moet in aanzienlijke mate verbeterd worden, zo zeggen sommigen. Niemand zal de redelijkheid van dit voorstel betwisten: te veel wetten zijn onafgewerkte produkten. Toch missen de meeste van deze pleidooien realiteitszin. Men onderschat, ten eerste, de juridisch-technische moeilijkheidsgraad van zo'n kwaliteitsverbetering. In ons land is er vooralsnog geen sprake van een legistieke vorming van ambtenaren en juristen. In het algemeen trouwens blijft de verwetenschappelijking van de wetgevende arbeid achterwege. Het is ook de vraag of de politieke context waarin nogal wat rechtsregels ontstaan, een opwaardering van het legistieke werk mogelijk maakt. Veel wetten zijn immers de vrucht van ingewikkelde compromissen en dat hypothekeert ongetwijfeld hun juridische kwaliteit. De uitspraak van Eyskens senior dat «een dromedaris een paard is dat door de kabinetsraad is gewandeld», is hier niet zonder betekenis.

Regelmatische herijking van wetten is een tweede voorstel. De bedoeling is, dat weet men, de kloof tussen wet en levende werkelijkheid te dichten en het «dode sprokkelhout te verwijderen». Ook hier is er een onderschatting van de moeilijkheidsgraad van een dergelijke operatie. Allereerst is het registreren van «de levende werkelijkheid» allesbehalve een gemakkelijke opdracht. Een concreet voorbeeld. De wetgeving ter bescherming van de openbare orde is gedeeltelijk ontstaan in crisistijden: 1936, 1945, 1963 (in reactie op het stakingsgeweld in december 1960 - januari 1961). Herijking van dergelijke wetgeving, zodat zij «genormaliseerd» kan worden voor gebruik in periodes van relatieve rust, zou waarschijnlijk een goede zaak zijn. Maar hoe moet het «actueel waarderingsplan» (de uitdrukking is van Ter Heide) inzake openbare orde gemeten worden? Bovendien is herijking maar mogelijk als er in de actualiteit een zekere consensus aanwezig is. Dat is lang niet altijd het geval.

«Regelen met maat»

In Nederland, waar de reguleringsdiscussie al tot politieke beslissingen heeft geleid, wil men wetgever en executieve dwingen tot een zekere ascese bij het regelgeven. Ook in België gaan stemmen op om het «regelen met maat» als beleidslijn in te voeren. Opnieuw is er reden om te waarschuwen voor een te optimistische opstelling.

De Nederlandse commissie Geelhoed heeft in haar rapport een verijnd scenario voor een zuinig wetgevingsbeleid uitgewerkt: vóór een rechtsregel van kracht wordt, dient een omvangrijke toetsingsprocedure te worden doorlopen. Zij omvat een kosten-batenanalyse (een soort intern *commodo et incommodo*) en een onderzoek van de wettelijke maatregel op zijn doelmatigheid. Dit lijkt een prima strategie te zijn. Toch rijzen er bij nader toekijken tal van vragen. Zo zijn de doelstellingen waarmee wetgever en executieve werken, soms poly-interpretabel of in onvoldoende mate operationeel. Ook is het wegen van kosten en baten in de meeste gevallen een wat hachelijke onderneming. Het hoofdprobleem hier is ontoereikende informatie (omdat het meten van, vooral, kwalitatieve kosten en baten te moeilijk is of omdat de informatieverzameling te kostbaar of te tijdrovend is).

Selectieve ontmanteling van overheidsregels

Uit Nederlandse en Amerikaanse analyse van dereguleringsvoorstellen weten we dat de roep om regel- of wetsintrekking niet zelden gericht is op de afbraak van ondernemingsvijandig recht. Deregulering is hier in eerste instantie vermindering van een aantal wettelijke voorschriften dat voor de marktsector geldt, plus behoud of, zo nodig, invoering van ondernemingsvriendelijke regulering. Hier is het de vraag of de groepen die belang hebben bij de actuele stand van zaken in het overheidsrecht, bereid zullen zijn zo'n opheffingsbeleid te aanvaarden. Economisch-technisch of juridisch-technisch mag deze deregulering dan al eenvoudig lijken, politiek gezien kan ze alleen de uitkomst zijn van hevige confrontaties en moeizame compromisvorming.

Tussenbalans

De zwakke plekken in de drie hierboven besproken reguleringsalternatieven zijn tweeërlei. Te veel plannen zijn ontworpen vanuit een bedrijfseconomisch of juridisch-technisch perspectief en zweven precies daarom in een politiek vacuüm. Met de huidige overheidsregulering zijn tal van belangengroepen verbonden (politieke, syndikale, ambtelijke e.a.) en het is illusoir te menen dat zij zonder slag of stoot tot de inlevering van rechtsregels zullen overgaan. Een tweede handicap is gelegen in het feit dat nogal wat dereguleringsvoorstellen vertrekken van een simplistische visie op de werking van het overheidsapparaat. Er is, met andere woorden, een overschatting van de bereidheid in en de mogelijkheden van de overheid om op het stuk van de regelgeving drastische koerscorrecties door te voeren. Zo is het twijfelachtig of ambtenaren wel in staat zijn echt te dereguleren. Van Doorn: «Het is ontwapening opdragen aan militairen» (geciteerd door De Kroon, blz. 546). Hier geldt zeker het adagium «tussen droom en daad staan wetten en praktische bezwaren».

Minder overheidsrecht, meer «private ordening»

In haar meest radicale vorm houdt deregulering een terugkeer in naar een minimalistische visie op de functionaliteit van overheidsrecht. Die interpretatie is niet los te zien van andere, verwante «heroverwegingsoperaties» die gericht zijn op een fundamentele wijziging in de maatschappelijke ordening: privatisering van overheidsbedrijven, «minder staat, meer gezin», «minder overheidszorg, meer zelfzorg», «minder ambtelijke dienstverlening, meer vrijwilligerswerk» (Lammertijn, blz. 2). In al deze plannen komt één en hetzelfde «grand scheme» te voorschijn: minder staat.

De juridische component van de maatschappelijke herordening, die hier op stapel staat, moet leiden tot een herwaardering van regelgeving van private oorsprong, ten koste van het recht van de staat. Wat zijn hier de grenzen en risico's?

Een eerste probleem is dat men met een analyse van dergelijke deregulering eigenlijk in de sfeer van de «social science fiction» zit. Bij mijn weten zijn er immers weinig of geen sectoren in het sociaal verkeer waar het proces in zijn werking en consequenties te observeren is. (Een van de uitzonderingen: de ontwijking van de huwelijkswetgeving door het ongehuwd samenwonen. Maar ook hier is de vraag of er wel sprake is van «private ordering» in strikte

zin: er is toch het door het notariaat ontworpen concubinaatscontract?)

Maar er zijn belangrijker bedenkingen te maken.

Max Weber, wiens reflecties het rechtssociologisch denken nog steeds voeden, schreef tachtig jaar geleden al dat een formeel-rationele kijk op het recht en de daarmee verbonden ruimte voor particuliere regulering in het voordeel spelen van de sterkste partij in een sociale relatie. Het loont de moeite Weber uitvoerig te citeren: «The increasing significance of freedom of contract and, particularly, of enabling laws which leave everything to 'free' agreement, implies a relative reduction of that kind of coercion which results from the threat of mandatory and prohibitory norms. Formally it represents, of course, a decrease of coercion. But it is also obvious how advantageous this state of affairs is to those who are economically in the position to make use of the empowerments» (blz. 189) en wat verder: «A legal order which contains ever so few mandatory and prohibitory norms and ever so many 'freedoms' and 'empowerment' can nonetheless in its practical effects facilitate a quantitative and qualitative increase not only of coercion in general but quite specifically of authoritarian coercion» (blz. 191). Te vaak gaan de pleitbezorgers van de deregulering ervan uit dat individuen en groepen die met elkaar interacteren buiten de beschermende koepel van het recht, ongeveer evenveel gewicht hebben op het stuk van politieke macht, financiële draagkracht en status. Abel voegt daaraan toe: «Delegalization also pre-supposes a high degree of consensus on the substantive norms that control behavior outside the legal system. (...) Finally, delegalization presupposes informal mechanisms of control that are adequate to secure conformity in the absence of state coercion» (1980, blz. 40). Te veel betwistbare postula-ten verzwakken uiteraard de overredingskracht van het de-reguleringspleidooi.

Er is, ten slotte, de kernvraag: verdraagt een samenleving zoals de onze, met haar verregaande arbeidsverdeling en haar netwerk van sociale interdependenties (zie het referaat van F. Bracke), een terugkeer naar méér particuliere regulering? Is het bovendien niet zo dat op dit maatschappelijk substraat een rechtscultuur is gegroeid, waarin geen plaats is voor een minimalistische visie op overheidsrecht? (zie L. Friedman: *Transformations in American Legal Culture 1800-1985*, blz. 191-205). Men kan dus proberen tegen de maatschappelijke stroom te zwemmen, maar hem helemaal negeren is toch wel riskant.

L. HUYSE

Bronnen

ABEL, R., (1980), «Delegalization, A Critical Review of its Ideology, Manifestations, and Social Consequences», in BLANKENBURG, E. e.a. (red.), *Alternative Rechtsforme und Alternativen zum Recht*, Westdeutscher Verlag, Opladen, blz. 27-47.

AUBERT, V., (1964), *Likhet og rett*, Pax Vorlag, Oslo; in Nederlandse vertaling in *Proeven van rechtssociologie* (1971), Universitaire Pers, Rotterdam, blz. 122-151.

AUBERT, V. (1985), «From Rechtsstaat and the rule of law to the welfare or regulatory state», *Zeitschrift für Rechtssoziologie*, vol. 6, nr. 2, blz. 274-290.

BLACK, D. (1976), *The Behavior of Law*, Academic Press, New York.

BLANKENBURG, E. (1982), *Het idee van een maatschappij zonder recht*, Amsterdam.

BLANKENBURG, E., (1984), «The Poverty of Evolutionism», *Law and Society Review*, vol. 18, nr. 2, blz. 273-290.

DE KROON, A.C.J.M. (1983), «Dereguleringstrends en dilemma's», *Bestuurswetenschappen*, nr. 8, blz. 544-551.

DE RU, H.J., (1986), «Regulatory Reform in de Verenigde Staten. Aflevering 1: verschuivingen in het machtsverwicht», *Regelmaat*, vol. 1, nr. 2, blz. 64-70.

FREUND, J., (1976), «L'ennemi et le tiers dans l'Etat», *Archives de philosophie du droit*, vol. 21, blz. 23-38.

FRIEDMAN, L., (1985), «Transformations in American Legal Culture 1800-1985», *Zeitschrift für Rechtssoziologie*, vol. 6, nr. 2, blz. 191-205.

GALANTER, M., (1980), «Legality and its Discontents: A Preliminary Assessment of Current Theories of Legalization and Delegalization», in BLANKENBURG, E. e.a. (red.), *Alternative Rechtsformen und Alternativen zum Recht*, Westdeutscher Verlag, Opladen, blz. 11-26.

GALANTER, M., (1981), «Justice in Many Rooms: Courts, Private Ordering and Indigenous Law», *Journal of Legal Pluralism*, vol. 19, nr. 1, blz. 1-47.

GRIFFITHS, J., (1978), *Is Law Important?*, Kluwer, Deventer.

HEIDA, H.P., (1985), «Deregulering», *Ars Aequi*, nrs. 7-8, blz. 410-416.

HEIDA, H.P., (1986), «Deregulering», *Ars Aequi*, nr. 1, blz. 22-30.

KOOPMANS, T., (1970), «De rol van de wetgever», in *Honderd jaar rechtsleven*, Tjeenk Willink, Zwolle.

LAMMERTIJN, F., (1985), *De werkgelegenheid in de culturele en welzijnssector*, Leuven, paper.

LANGERWERF, E., VAN LOON, F., (1984), «De rechtbanken in de jaren zeventig: een explosie van zaken?», *Rechtskundig Weekblad*, vol. 48, nr. 6, blz. 369-386.

LARSON, M., (1984), *Lawyers and Three Principles of Social Order ... State, Market, Association*, paper.

MACAULAY, S., (1983), *Private Government*, Working Paper 1983-6 Dispute Process Research Project, University of Wisconsin-Madison.

MOULAERT, F., (1985), «Deregulering of herregulering?», in POLEKAR, *Het laboratorium van de crisis*, Kritak, Leuven, blz. 23-41.

NEUVILLE, J., (1977), *La condition ouvrière au XIXe siècle, Tome 2: L'ouvrier suspect*, Editions Vie Ouvrière, Brussel.

NOORDHOEK, D.P. (1985), *Deregulering als nieuw begrip*, Kluwer, Deventer.

ROSE, R., (1984), *Understanding Big Government*, Sage, Londen.

SCHUYT, C., (1981), *Recht en samenleving*, Van Gorcum, Assen.

SCHUYT, C., (1982), *Ongeregeld heden*, Samsom, Alphen aan den Rijn.

SMITS, R.J., (1981), «Enkele problemen van wetgeving», *Nieuwsbrief voor Nederlandstalige Rechtssoziologen*, nr. 2, blz. 34-39 en 105-117.

STREECK, W., SCHMITTER, P., (1984), *Community, Market, State... and Associations?*, European University Institute, Florence.

STRIJBOSCH, F., (1983), «De oratie van E. Blankenburg en F. von Breda-Beckman herzien als tijdsverschijnselen», *Nieuwsbrief voor Nederlandstalige Rechtssoziologen*, nr. 1, blz. 23-37.

SUTHERLAND, D., (1949), *White Collar Crime*, Holt, Rinehart and Winston, New York.

TER HEIDE, J., (1967), «Iudex viator: probleem- of systeemdenken of gesystematiseerd probleemdenken», *Ars Aequi*, vol. 16, nr. 1, blz. 3-31.

TEUBNER, G., (1983), «Substantive and Reflexive Elements in Modern Law», *Law and Society Review*, vol. 17, nr. 2, blz. 239-286.

TRUBEK, D., (1985), «Reconstructing Max Weber's Sociology of Law», *Stanford Law Review*, vol. 37, nr. 3, blz. 919-936.

UITERMARK, P.J., (1982), «Sociaal-economische ordening, Notities over motieven voor regulering en deregulering», *Beleid en Maatschappij*, nr. 8, blz. 203-212.

VANDENBERGHE, H., (1984), «Tussen hamer en aambeeld — justitia en morgen?», *Rechtskundig Weekblad*, vol. 47, nr. 36, blz. 2523-2538.

VAN DOORN, J.A.A., (1982), «Maatschappelijke krachten achter regulering. Een rechtssociologische bijdrage», *Beleid en Maatschappij*, nr. 8, blz. 182-189.

VAN DUIJN, J.J., «Macro-economische gevolgen van deregulering», in *Beleid en Maatschappij*, 1982, nr. 8, blz. 213-219.

VAN GERVEN, W., (1973), *Het beleid van de rechter*, Standaard

Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen.

VAN GERVEN, W., (1985), «Herijken van economische wetgeving», *Rechtskundig Weekblad*, vol. 49, nr. 5, blz. 289-308.

VAN POELJE, S.O., (1983), «Deregulering of wetstherapie?», *Bestuurswetenschappen*, nr. 4, blz. 229-233.

VAN SETERS, P., (1981), *Ander recht*, Tjeenk Willink, Zwolle.

VAN WISSEN, G.J.M., (1983), «Nederland: deregulering en overheidsregelingen», *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en publiekrecht*, vol. 38, nr. 4, blz. 286-289.

VINKE, P., BERGHUIS-VAN DER WIJK, I., (1975), *Rechtsregels in de ervaringswereld van verschillende bevolkingslagen*, Kluwer, Deventer.

VON BENDA-BECKMAN, F., (1983), *Op zoek naar het kleinere euvel in de jungle van het rechtspluralisme*, Wageningen.

WEBER, M., (1954), *Max Weber on Law in Economy and Society*, Harvard University Press, Cambridge.

DE HUURPRIJZEN VOOR SOCIALE WONINGEN IN HET VLAAMSE GEWEST IN 1987

1. In de loop van 1987 is de problematiek van de stijging van de huurprijzen voor sociale woningen in het Vlaamse Gewest herhaaldelijk het voorwerp geweest van een ruime aandacht in de betreffende sector zelf, maar ook in de media. Terwijl voor de particuliere huurovereenkomsten, ten gevolge van de erg beperkte indexstijging enerzijds en de matigingsregeling anderzijds¹, kleine stijgingen of in sommige gevallen dalingen van de huurprijzen werden getoetst, was er voor de woningen toebehorend aan de NMH of de door haar erkende vennootschappen sprake van stijgingen van 30% en meer. Ook in beleidskringen werd aan dit verschijnsel aandacht besteed² en in de Vlaamse Raad kwam er een evenwel uiteindelijk verworpen voorstel van resolutie «betreffende de onverantwoorde stijging van de huurprijzen voor de sociale woningen», waarin de Vlaamse Executieve werd uitgenodigd «dringend corrigerend op te treden»³. Relatief lange tijd na de aanrekening van deze nieuwe huurprijzen en na een onderzoek door het kabinet van de gemeenschapsminister voor Huisvesting naar de hooggroothed van de huurprijsstijging⁴, kwam het besluit van de Vlaamse Executieve tot retroactieve beperking van deze stijgingen⁵. Na een schets van de huurprijsbereke-

nings- en huurprijsbeperkingsprincipes analyseren we de specifieke situatie in 1987.

I. De principes van de huurprijsberekening

2. De basisregels voor de huurprijsberekening voor sociale woningen vindt men in het besluit van de Vlaamse Executieve van 7 november 1984 tot reglementering van het huurstelsel betreffende de woningen die aan de door de NMH erkende vennootschappen of aan de NMH zelf toebehoren⁶, als gewijzigd door het besluit van de Vlaamse Executieve van 6 november 1985⁷. Dit laatste besluit wijzigd vnl. de huurprijsberekening.

3. Algemeen ziet de huurprijsberekening er als volgt uit⁸. Uitgegaan wordt van het jaarbedrag van de basishuurprijs. Dit is een percentage van de geactualiseerde kostprijs van de woning. De uitgaven én bij de oprichting of verwerving én bij de sanering, verbetering en aanpassing, gedaan door de vennootschap, worden samengevoegd. Deze som dient te worden vermenigvuldigd door een zgn. actualiseringscoëfficiënt: deze coëfficiënten worden jaarlijks vastgelegd door de Vlaamse Executieve en houden rekening met de gemiddelde kostprijzen en de verouderingsgraad

¹ Ingevoerd door de herstelwet van 22 januari 1985 houdende sociale bepalingen, B.S., 24 januari 1985.

² Zie o.m. *Parl. Vr. en Antw.*, VI. R., 1986-87, 17 februari 1987, 235 (Vr. nr. 8 DIERICKX); *Parl. Vr. en Antw.*, VI. R., 1986-87, 17 februari 1987, 253 en 3 maart 1987, 266 (Vr. nr. 9 VANHOORENBEEK); *Parl. St., Bekn. Versl.*, VI. R., 1986-87, 20 november 1986, 9; *Parl. St., Bekn. Versl.*, VI. R., 1986-87, 21 januari 1987, 3; ook tijdens de algemene bespreking van de begroting van de Vlaamse Gemeenschap voor 1987 kwam dit aan bod: *Parl. St., Bekn. Versl.*, VI. R., 1986-87, 24 maart 1987, 20.

³ *Parl. St.*, VI. R., 1986-87, nr. 183/1 en 2 (voorstel van resolutie DE WEIRDT-DE LOOR over de onverantwoorde stijgingen van de huurprijzen voor sociale woningen).

⁴ Zie hierover: *Parl. St.*, VI. R., 1986-87, nr. 183/2, 5.

⁵ Zie infra, nrs. 9 e.v.

⁶ B.S., 20 december 1984; zie hierover HUBEAU, B., «Het nieuwe sociaal huurstelsel voor het Vlaamse Gewest», *R.W.*, 1984-85, 2801 e.v.

⁷ B.S., 6 november 1985; zie hierover HUBEAU, B., «Aanvullingen en wijzigingen betreffende het sociaal huurstelsel in het Vlaamse Gewest», *R.W.*, 1985-86, 2389 e.v.; over beide besluiten: BAUM, E., «De sociale huurwetgeving», in *Ruimtelijke Planning*, VAN ALSENOY, J., (red.), Deurne, Van Loghum-Slaterus, 1987, II.B.1.d; HUBEAU, B., «De sociale woningbouw», in *Het onroerend goed in de praktijk*, DERINE, R. (red.), Antwerpen, Kluwer, 1986, VII.B.1-27 e.v.

⁸ Artt. 10-20 besl. VI. Ex. 7 november 1984, als gewijzigd door besl. VI. Ex. 6 november 1985.

van de woningen. Het percentage van dit jaarbedrag is minstens 3%, maar de totale huuropbrengst van de vennootschap mag voor het gehele vermogen per jaar niet hoger liggen dan 5% van de geactualiseerde kostprijs van het totale vermogen. De basishuurprijs blijft gedurende één jaar ongewijzigd. De volgende stap is de berekening van de aangepaste huurprijs, die men krijgt door vermenigvuldiging van de basishuurprijs met een inkomenscoëfficiënt. Dit is de functie volgens welke deze basishuurprijs voor elke individuele huurder wordt aangepast volgens het inkomen. Daarna worden eventuele huurverminderingen wegens kinderlast afgetrokken. Ten slotte zijn er enkele beperkingen naar beneden toe (minimaal de helft van de basishuurprijs) en naar boven toe (maximaal de «normale huurwaarde» en één vijfde van het gezinsinkomen). Dit vormt de reële huurprijs die jaarlijks wordt herzien op grond van het inkomen; tussentijdse herzieningen zijn mogelijk bij overlijden of verhuizing van inwonende(n), daling van het inkomen of het inwonen van andere personen. Het begrip «aangepaste huurprijs» is ingevoerd door het wijzigingsbesluit van 6 november 1985, samen met een aantal beperkingen t.a.v. de huurprijsstijging: het is de aangepaste huurprijs die als basis voor deze beperkingen wordt gehanteerd.

II. Beperkingen t.a.v. de stijging van de aangepaste huurprijs

A. Eerste beperking van de aangepaste huurprijs

4. Indien de stijging van het inkomen van de huurder van het referentiejaar tegenover dat van het voorgaande jaar niet groter is dan de stijging van het indexcijfer der consumptieprijzen van de maand juni van het jaar vóór de herziening t.o.v. dat van de maand juni van het voorgaande jaar, mag de nieuwe aangepaste huurprijs niet hoger zijn dan de vorige vermenigvuldigd met het quotiënt van de indexcijfers, dat tot op de vierde decimaal wordt berekend; voor 1986 was dat 1,0506. De verhoging van de aangepaste huurprijs, zo bepaalt het slot van art. 12, § 5, van het besluit van de Vlaamse Executieve van 7 november 1984, als gewijzigd door het besluit van de Vlaamse Executieve van 6 november 1985, wordt in voorkomend geval beperkt door de imperatieve bepalingen van de tijdelijke huurwetregelingen die van kracht zijn in de particuliere sector. De verhoging berekend overeenkomstig bovengenoemde formules kan bijgevolg worden beperkt door dwingende bepalingen van tijdelijke regelingen. I.c. geldt art. 2 van de herstellwet van 22 januari 1985 houdende sociale bepalingen (zie supra, nr. 1). Voor het jaar 1986 geldt voor de particuliere huurovereenkomsten de matiging van 2% op het bedrag dat wettelijk eisbaar is in de maand december van het kalenderjaar dat aan de aanpassing voorafgaat. Dit zijn dwingende bepalingen, zodat de aangepaste huurprijs voor het jaar 1986 niet hoger mocht zijn dan de vorige vermenigvuldigd met 1,0306. De aangepaste huurprijs mocht bijgevolg met maximaal 3,06% omhoog als het inkomen van de huurder met maximaal 3,06% was gestegen t.o.v. het vorig jaar.

5. Voor 1987 bedraagt het quotiënt van de indexcijfers van juni 1986 en van juni 1985 1,0123. Voor de huurders wier inkomen van 1984 met maximaal 1,23% is gestegen

tegenover het inkomen van 1983 wordt de maximale stijging van de aangepaste huurprijs beperkt tot 1,23%, verminderd met de 2% opgelegd door de imperatieve bepalingen van de sociale herstellwet voor de particuliere sector. Bevreemdend komen ons in dit verband de onderrichtingen van de NMH over: «Voor deze categorie huurders blijft de aangepaste huurprijs 1987 dezelfde als de aangepaste huurprijs van 1986. Hij ondergaat dus geen wijziging»⁹. In deze gevallen was een vermindering immers op haar plaats.

B. Tweede beperking van de aangepaste huurprijs

6. Indien de stijging van het inkomen van de huurder van het referentiejaar t.a.v. dat van het voorgaande jaar groter is dan de stijging van de index der consumptieprijzen van juni (vóór de herziening) en juni van het voorgaande jaar, mag de aangepaste huurprijs, zo luidt art. 12, § 6, van het besluit van de Vlaamse Executieve van 7 november 1984, als gewijzigd door het besluit van de Vlaamse Executieve van 6 november 1985, niet hoger zijn dan de vorige vermenigvuldigd met het quotiënt van voornoemde inkomsten (dit quotiënt wordt tot op de vierde decimaal berekend). De grondslag van deze beperking is — in tegenstelling tot A. — het quotiënt van de inkomens i.p.v. het quotiënt van de indexcijfers. De verwijzing naar de imperatieve bepalingen van tijdelijke beperkingen in de particuliere sector is hier niet aanwezig.

III. De huurprijzen in 1987

7. Zoals gesteld worden de huurprijzen in beginsel jaarlijks herzien volgens de bovengenoemde algemene formule. Drie elementen hebben gedeeltelijk de huurprijsherzieningen in 1987 beïnvloed.

A. De niet-toepasselijkheid van de derde begrenzingsregel in 1987

8. De door art. 12, § 7, van het besluit van de Vlaamse Executieve van 7 november 1984, als gewijzigd door het besluit van de Vlaamse Executieve van 6 november 1985, ingevoerde derde beperking (zie voor de andere, supra, nrs. 4 e.v.) was de volgende: de som van de nieuwe reële huurprijs en de eventueel toegestane verminderingen voor kinderlast mag niet hoger zijn dan de som van de reële huurprijs en van de toegestane verminderingen, vermenigvuldigd met 1,15, tenzij het inkomen van het betrokken jaar met meer dan 15% is gestegen t.o.v. het inkomen van het vorige jaar. Deze regeling was echter in haar toepassing beperkt tot de huurprijsherzieningen van 1986.

9. Wegens de geschetste problemen, die gepaard gingen met de verhoging van de huurprijzen in 1987 (zie supra, nr. 1), werd op 1 april 1987 door de Vlaamse Executieve een besluit goedgekeurd tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Executieve van 7 november 1984, als gewijzigd door het besluit van de Vlaamse Executieve van 6 november 1985 (verder het «beperkingsbesluit» genoemd)¹⁰. De

⁹ Circulaire van de NMH aan de erkende vennootschappen van 3 oktober 1986; zie ook *Parl. St.*, VI. R., 1986-87, nr. 183/2, 10.

¹⁰ Op 15 april 1987 nog niet gepubliceerd.

motivering luidt dat «dringend dient gestreefd te worden naar een betere verdelende rechtvaardigheid tussen de huurders»; «aan deze doelstelling wordt tegemoetgekomen door het ondervangen van de financiële moeilijkheden van personen met een bescheiden inkomen door een betere spreiding van de huurlasten onder de huurders en door verminderingen voor sommige mingevoeden ten laste van de vennootschappen toe te staan». De datum van inwerking-treding is 1 januari 1987¹¹.

10. Het beperkingsbesluit, dat als norm van de beperking de «reële huurprijs» neemt, vervangt art. 12, § 7, van het besluit van de Vlaamse Executieve van 7 november 1984, als gewijzigd door het besluit van De Vlaamse Executieve van 6 november 1985, dat zoals gezegd enkel van toepassing was voor het jaar 1986. Terwijl de aanvankelijke beperking universeel van aard was, m.a.w. van toepassing op alle huurders wier inkomen met meer dan 15% was gestegen, geldt de thans ingevoerde beperking van de reële huurprijs enkel voor de huurders waarvan het inkomen niet hoger is dan 400.000 fr. Er wordt bijgevolg niet meer aan een inkomensstijging, maar aan het inkomen zelf gerefereerd. Dit bedrag wordt met 40.000 fr. verhoogd in twee gevallen: nl. per kind ten laste en wanneer het gaat om een gehuwd echtpaar. Welke beperking wordt t.a.v. de reële huurprijs opgelegd? Er zijn twee beperkingen: de reële huurprijs in de periode van 1 januari 1987 tot 31 december 1987 is beperkt tot de reële huurprijs in 1986, vermenigvuldigd met 1,15. Maar de maximumstijging per maand is 1.500 fr. De verminderingen voor «kroostelijke gezinnen» (sic)¹² worden hierbij niet in aanmerking genomen. Het inkomen dat in aanmerking wordt genomen, is dat van 1984¹³. De gevolgen van de beperkingen komen ten laste van de erkende vennootschappen. Deze grens is duidelijk cumulatief met de andere begrenzingsen. Voorbeeld: de basishuurprijs voor een woning bedraagt 4.000 fr. en het inkomen van de huurder die gehuwd is en een kind ten laste heeft, 410.000 fr. De aangepaste huurprijs is 4.000 fr. x 0,9277 (inkomenscoëfficiënt) = 3.711 fr. De reële huurprijs in 1986 was 3.200 fr., zodat de reële huurprijs van 1987 beperkt is tot 3.680 fr. (3.200 fr. x 1,15 = 3.680 fr.).

11. Hoewel de uitwerking van dit besluit retroactief is en intussen in sommige gevallen reële huurprijzen zijn betaald, die niet in overeenstemming zijn met deze beperkingsregels, bevat het besluit geen uitvoeringsmodaliteiten m.b.t. de terugvordering, resp. de terugbetaling van de te veel betaalde reële huur. Ofwel zullen daaromtrent onderrichtingen van de NMH volgen, ofwel zal dit worden overgelaten aan de erkende vennootschappen zelf. In deze zin is het beperkingsbesluit te vergelijken met het besluit van de Vlaamse Executieve van 25 januari 1985 tot bepaling van de toepassingsmodaliteiten van art. 28, § 2, van het besluit van de Vlaamse Executieve van 7 november 1984, dat ook een beperking van de reële huurprijs voor 1985 inhield¹⁴.

B. De interpretatie van het begrip «aangepaste huurprijs»¹⁵

12. De vraag rees m.n. hoe het begrip «aangepaste huurprijs» in art. 12 van het besluit van de Vlaamse Executieve van 7 november 1984, als gewijzigd door het besluit van de Vlaamse Executieve van 6 november 1985, in verband met de huurprijsberekening in 1987 dient te worden geïnterpreteerd. Hoe moet de door het maximumpercentage beperkte, aangepaste huurprijs worden berekend? Dit is mogelijk ofwel door de nog niet beperkte aangepaste huurprijs, ofwel door de reeds beperkte aangepaste huurprijs van 1986 te verhogen met het stijgingspercentage van het inkomen.

13. Er zijn een aantal juridisch-technische argumenten om in de formule de niet-beperkte aangepaste huur als basis te nemen voor de toetsing van de stijgingsgrens, gekoppeld aan de inkomensstijging, hetgeen door de NMH en de erkende vennootschappen is toegepast¹⁶. Uit art. 2, § 1 (definitie), van hetzelfde besluit blijkt immers dat de aangepaste huurprijs wordt gedefinieerd als «het produkt van de basishuurprijs en de inkomenscoëfficiënt vastgesteld overeenkomstig art. 12, § 1»: men kan hieruit afleiden dat de theoretische bewerking wordt bedoeld en van een daarna uit te voeren of uitgevoerde operatie is geen sprake. Ook de definitie van «reële huurprijs» wijst in die richting: «het door de huurder te betalen bedrag, vastgesteld overeenkomstig de artikelen 12, 13, 14 en 16». Ook de grenzen, vastgelegd in art. 12, behoren bijgevolg tot de elementen ter berekening van de «reële huurprijs». Men kan hieruit besluiten dat de grenzen bepaald door art. 12, §§ 5 tot 7 — voor zover toegepast in de berekening van 1986 — elementen van de «reële huurprijs» zijn, stappen om van de aangepaste tot de reële huurprijs te komen. Men kan bovendien een zekere analogie aantonen met de andere grenzen gesteld in de daaropvolgende artikelen (normale huurwaarde, zestigste deel van het gezinsinkomen, e.d.m.): het betreft ook grenzen die toegepast worden op de aangepaste huurprijs, en niet deel uit maken van de aangepaste huurprijs. Door geen specificatie te geven in de terminologie (bv. «beperkte aangepaste huurprijs», «aangepaste huurprijs, zoals beperkt in het vorige jaar» of «aangepaste huurprijs, gematigd door de bepalingen van ...») wijst de reglementering a.h.w. aan dat de «theoretische» aangepaste huur als basis dient.

14. Er zijn echter ook een aantal argumenten voor de andere opvatting. Men kan aanvoeren dat een zekere continuïteit en rechtszekerheid moeten kunnen worden voorondersteld in een volgende bepaling inzake sociale huurprijsberekening en haar toepassing¹⁷; dit geldt inzonderheid

¹⁵ Hoewel niet expliciet op de grond van de zaak wordt ingegaan, wordt vaak naar «interpretatieproblemen» verwezen in de besprekingen van de Commissie voor Huisvesting en Stadsvernieuwing van de Vlaamse Raad: *Parl. St.*, VI. R., 1986-87, nr. 83/2, 4.

¹⁶ Dit blijkt de facto uit de concrete huurprijsberekeningstabellen van de erkende vennootschappen, resp. de goedkeuring ervan door de NMH.

¹⁷ I.v.m. (rechtszekerheid inzake) de huurprijsberekening voor sociale woningen: Vred. Antwerpen, 4e kanton, 21 april 1982, onuitg., *A.R.*, nr. 8.143, bevest. Rb. Antwerpen, 10 mei 1983, *R.W.*, 1983-84, 2241, noot HUBEAU, B., «Huurprijsbetwistingen

¹¹ Art. 2 beperkingsbesluit.

¹² Art. 13 besl. VI. Ex. 7 november 1984, als gewijzigd door besl. VI. Ex. 6 november 1985.

¹³ Art. 2, § 1, besl. VI. Ex. 7 november 1984, als gewijzigd door besl. VI. Ex. 6 november 1985.

¹⁴ *B.S.*, 14 april; HUBEAU, B., «Het nieuwe sociaal huurstelsel voor het Vlaamse Gewest», *I.c.*, nr. 27.

wanneer beperkingen en grenzen worden gesteld t.a.v. huurprijsstijgingen. Het is immers weinig logisch te aanvaarden dat een begrenzing, die in een bepaalde periode wordt ingevoerd, ongedaan wordt gemaakt in het daaropvolgende jaar. De bedoeling van de beperkingsregels, zo kan verder worden gesteld, is in te werken op hetgeen de huurder in werkelijkheid moet betalen, nl. op de reële huurprijs. Ook de context waarin de beperkingen tot stand zijn gekomen wijzen hierop. Het gaat er niet om nieuwe (theoretische) tussenstappen in te voeren in de huurprijsberekening, wel door de invoering van de aangepaste huurprijs op een efficiënte manier in te grijpen in eventueel te sterke huurprijsstijgingen.

C. De invloed van een fiscale hervorming op de huurprijsberekening (K.B. nr. 29 van 30 maart 1982)

15. M.b.t. de huurprijsaanpassing in 1987 was er voor een specifieke categorie huurders een bijkomende factor die behoorlijke huurprijsverhogingen kan verklaren, nl. voor hen die pensioenen, vervangingsinkomsten en brugpensioenen genieten. Vanaf het aanslagjaar 1983 (inkomsten 1982) worden de bijzondere aftrekken immers vervangen door belastingverminderingen, zodat het netto belastbaar inkomen van (brug)gepensioneerden en andere vervangingsinkomens gevoelig steeg en daardoor tevens de aangepaste huurprijs van deze huurders van sociale woningen op 1 januari 1985 gevoelig steeg. De fiscale hervorming is doorgevoerd door het K.B. nr. 29 van 30 maart 1982 tot wijziging van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen inzake het belasten van de vervangingsinkomsten (waarin ook de aftrek voor bejaarden wordt afgeschaft)¹⁸. Een nieuw art. 87bis W.I.B. wordt ingevoerd¹⁹. De bedoeling is tot een vormigheid te komen in het belastingstelsel van de vervangingsinkomsten. De vervangingsinkomsten, d.w.z. de vergoedingen verkregen als volledig of gedeeltelijk herstel van een tijdelijke derving van winsten, bezoldigingen of baten, werden tot dusver op verschillende wijze belast, naar gelang van de hoedanigheid van de genietter (loon- of weddetrekkende, bestuurder, vennoot of zelfstandige), hetgeen

«de toestand vrij onoverzichtelijk» maakte en zelfs «aanleiding gaf tot sommige anomalieën»²⁰. Aan die toestand wordt met ingang van het aanslagjaar 1983 een einde gemaakt; de bovenbedoelde vergoedingen worden voortaan op dezelfde wijze belast ongeacht het beroep van de genietter ervan.

16. Wat de berekening van de huurprijzen voor sociale woningen betreft, is het ook de bedoeling geweest «mettertijd tot een gelijkschakeling van de vervangingsinkomens met de inkomens uit arbeid» over te gaan, maar het is duidelijk dat deze gelijkschakeling «te bruusk» is gebeurd: «De inhaalbeweging diende meer gespreid te worden in de tijd»²¹. Deze fiscale wijziging, die thans concrete uitwerking kreeg, gecombineerd met de (tijdelijke) verdwijning van de stijgingsbeperking van art. 12, § 7, van het besluit (zie supra, III.A), had begin 1987 gevoelige huurprijsstijgingen voor de betreffende groep tot gevolg.

IV. Het stelsel van de huurcompensatie

17. Hier kan niet onbesproken blijven het ontwerpbesluit van de Vlaamse Executieve tot instelling van een huurcompensatie²². Onder een aantal voorwaarden kunnen woningen toebehorend aan een particuliere eigenaar, een (vereniging van) gemeente(n), een OCMW of een vereniging van die centra, die minstens één jaar onbewoond zijn, in huur worden genomen door de Nationale Maatschappij voor de Huisvesting en de door de Nationale Landmaatschappij erkende bouwmaatschappijen en dit voor meer dan negen jaar, met het doel deze na gebeurlijke sanerings-, verbeterings- of aanpassingswerkzaamheden door de verhuurder op grond van een goed te keuren modelhuurovereenkomst te verhuren.

De jaarlijkse huurprijs wordt bedongen tussen de huisvestingsmaatschappij en de eigenaar en goedgekeurd door de gemeenschapsminister voor Huisvesting. Deze woningen worden verhuurd aan gezinnen met een beperkt inkomen (bv. prioriteit aan aspirant-huurders met een inkomen tot 250.000 fr.) voor een huurprijs die niet meer zou mogen bedragen dan 10% van hun inkomen. De rest wordt als huurcompensatie verleend aan de bouwmaatschappijen met een maximum van 5.000 fr. per maand.

Bernard HUBEAU
Universiteit Antwerpen U.I.A.

in de sociale huur: een toets aan de algemene beginselen van behoorlijk bestuur», bevest. Cass., 25 januari 1985, *Arr. Cass.*, 1984-85, nr. 312, *R.W.*, 1985-86, 2241, noot HUBEAU B., «De rechtspositie van de huurder van een sociale woning m.b.t. de huurprijs en de diensten», en *Res et Jura Immobilia*, 1986, afl. 1, 7.

¹⁸ *B.S.*, 1 april 1982; gewijzigd werden: art. 22, 6°, art. 30, tweede lid, art. 31, 3°, art. 62bis, art. 72, art. 89 en art. 93, § 1, 2°, b, en 3°, c, W.I.B.; *Circ.* 28 februari 1983, nr. 331/337.977; *Circ.* 11 januari 1984, nr. 331/348.122; zie *Bull. Bel.*, 1983, afl. 616, 966 e.v.; *Bull. Bel.*, 1984, afl. 616, 695.

¹⁹ TIBERGHIE, A., *Handboek Fiscaal Recht*, Brussel, CED-Samsom, 1985, 209.

²⁰ *Bull. Belg.*, 1983, afl. 616, nrs. 4-7.

²¹ *Parl. St.*, VI. R., 1986-87, nr. 183/2, 6.

²² Goedgekeurd door de Vlaamse Executieve op 10 december 1986 en voor advies naar de Raad van State, zie *F.E.T.*, 12 juli 1986; *Parl. St.*, *Bekn. Versl.*, VI. R., 1986-87, 24 maart 1987, 22; ROOSEN, S., «Gemeentelijke maatregelen tegen leegstand en verkrotting», in *Ruimtelijke Planning*, VAN ALSENOY, J. (red.), Deurne, Van Loghum-Slaterus, 1987, II.A.2.e. 19.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 9 MEI 1986

Voorzitter : de h. Caenepeel

Raadsheer-rapporteur : de h. Matthijs

Advocaat-generaal : de h. Velu

Advocaten : mrs. Simont en Bützler

Overeenkomst — 1. Foutieve niet-uitvoering - Schadeloosstelling — Bestanddelen — 2. Ontbinding wegens wanprestatie van beide partijen — Bepaling van de vergoeding waarop iedere partij recht heeft — 3. Schade — Omvang.

1. *Krachtens art. 1149 B.W. moet, in geval van foutieve niet-uitvoering van een contractuele verbintenis, de schuldenaar van deze verbintenis, onder voorbehoud van de toepassing van de artt. 1150 en 1151 B.W., de schuldeiser volledig vergoeden voor het verlies dat hij heeft geleden en de winst die hij heeft moeten derven.*

2. *Ingeval de rechter met toepassing van art. 1184 B.W. een wederkerige overeenkomst wegens de wanprestatie van beide partijen ontbonden verklaart, moet hij de schadevergoeding waarop iedere partij wegens het niet nakomen door de andere partij van haar verbintenissen recht heeft, bepalen in evenredigheid met de ernst van hun respectieve tekortkomingen. De omstandigheid dat beide partijen hun verbintenissen niet zijn nagekomen, heft hun contractuele aansprakelijkheid niet op, noch hun gehoudenheid, in evenredigheid met hun aandeel in die aansprakelijkheid, tot vergoeding aan de andere partij van de schade die het onmiddellijk en rechtstreeks gevolg is van hun tekortkomingen.*

3. *Met toepassing van art. 1151 B.W. moet de aan de schuldeiser wegens de wanprestatie van de schuldenaar verschuldigde schadevergoeding alleen omvatten hetgeen een onmiddellijk en rechtstreeks, d.i. een noodzakelijk gevolg is van het niet uitvoeren van de overeenkomst.*

L. t/ N.V. H. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 5 februari 1985 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1146, 1147, 1149, 1150, 1151, 1184 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest, na de koopovereenkomst van 24 april 1980 ontbonden te hebben verklaard ten laste van beide partijen wegens tekortkomingen van beide partijen, beslist : dat door hun houding geen van de partijen recht heeft op vergoeding voor winstverlies, algemene kosten, lasten of voorheffingen; dat eiser de kosten van de louter om zijn belangen te verdedigen architect L. zelf dient te dragen, evenals alle schattingskosten en andere kosten voor niet opgenomen krediet en hypothecaire leningen,

terwijl, eerste onderdeel, krachtens de in het middel aangehaalde wetsbepalingen de partij die schade lijdt ten gevolge van een tekortkoming van de wederpartij aan haar

contractuele verplichtingen, recht heeft op schadevergoeding voor het door haar geleden verlies en de winstderving; in het geval van wederzijdse tekortkomingen, de rechter het aandeel van de fout van elk der partijen in de eventueel door elk der partijen geleden schade dient te bepalen, en elk der partijen recht heeft op vergoeding van de door haar geleden schade ten belope van het aandeel in de aansprakelijkheid daarvoor van de andere partij; zodat, het arrest, door de door eiser bij conclusie gevorderde schadevergoeding voor winstverlies, «voor het niet opnemen van het geopend krediet bij A.B.K.», voor kosten van de deskundige L., voor «schattingskosten hypotheekaanvraag D.», voor «schattingskosten toegestane en verbeurde hypotheek A.B.K.», zonder meer, af te wijzen op grond van de in het middel aangehaalde overweging dat «door hun houding» geen van de partijen recht heeft op vergoeding voor winstverlies, algemene kosten, kosten of voorheffingen, en dat eiser «de kosten van de louter om zijn belangen te verdedigen aangestelde architect L. zelf dient te dragen, evenals alle schattingskosten en andere kosten voor niet opgenomen krediet en hypothecaire leningen», niet wettelijk verantwoord is (schending van alle in het middel aangehaalde wetsbepalingen met uitzondering van artikel 97 van de Grondwet), noch regelmatig gemotiveerd is (schending van artikel 97 van de Grondwet);

tweede onderdeel, het arrest dubbelzinnig gemotiveerd is in zoverre het beslist dat «(eiser) de kosten van de louter om zijn belangen te verdedigen aangestelde architect L. zelf dient te dragen, evenals alle schattingskosten en andere kosten voor niet opgenomen krediet en hypothecaire leningen», nu uit deze overweging niet kan worden afgeleid of het arrest de gevorderde schadevergoeding voor de kosten van de deskundige L., voor schattingskosten en andere kosten voor niet opgenomen krediet en hypothecaire leningen eveneens afwijst op grond van «de houding van partijen» dan wel uitsluitend op andere — behoudens wat de kosten architect L. betreft niet in het arrest uitgedrukte — gronden; het arrest in de eerste hypothese aangetast is door de in het eerste onderdeel aangehaalde onwettigheden, zodat het arrest wegens de aangehaalde dubbelzinnigheid in de motivering, noch regelmatig gemotiveerd is (schending van artikel 97 van de Grondwet), noch wettelijk verantwoord is (schending van alle in het middel aangehaalde wetsbepalingen met uitzondering van artikel 97 van de Grondwet);

derde onderdeel, in zoverre het arrest de gevorderde schadevergoeding voor de kosten van de deskundige L. afwijst op grond van de overweging dat deze deskundige door eiser werd aangesteld «louter om zijn belangen te verdedigen», deze omstandigheid niet uitsluit dat het aan deze deskundige betaalde honorarium een bestanddeel is van de schade die door eiser werd geleden ten gevolge van de tekortkomingen van de verweersters, zodat het arrest, door de gevorderde schadevergoeding wegens kosten van de deskundige L. op deze gronden af te wijzen, niet wettelijk verantwoord is (schending van alle in het middel aangehaalde wetsbepalingen met uitzondering van artikel 97 van de Grondwet) noch regelmatig gemotiveerd is (schending van artikel 97 van de Grondwet):

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat, krachtens artikel 1149 van het Burgerlijk Wetboek, in geval van foutieve niet-uitvoering van een contractuele verbintenis, de schuldenaar van deze verbintenis, onder voorbehoud van de toepassing van de artikelen 1150 en 1151 van het Burgerlijk Wetboek, de schuldeiser volledig moet vergoeden voor het verlies dat hij heeft geleden en de winst die hij heeft moeten derven ;

Overwegende dat de rechter, ingeval hij met toepassing van artikel 1184 van het Burgerlijk Wetboek een wederkerige overeenkomst wegens de wanprestatie van beide partijen ontbonden verklaart, de schade waarop iedere partij wegens het niet nakomen door de andere partij van haar verbintenissen recht heeft, moet bepalen in evenredigheid met de ernst van hun respectieve tekortkomingen ;

Overwegende dat de omstandigheid dat beide partijen hun verbintenissen niet zijn nagekomen, hun contractuele aansprakelijkheid niet opheft, noch hun gehoudenheid, in evenredigheid met hun aandeel in die aansprakelijkheid, tot vergoeding aan de andere partij van de schade die het onmiddellijk en rechtstreeks gevolg is van hun tekortkomingen ;

Overwegende dat het arrest oordeelt : dat beide partijen te kort zijn geschoten in hun verplichting de overeenkomst van 24 april 1980 te goeder trouw ten uitvoer te brengen ; dat «na augustus 1983 geen van beide partijen nog interesse had voor de nakoming van de overeenkomst ; dat partijen totaal onrealistische schadeberekeningen maken ; dat de overeenkomst ten laste van beide partijen moet worden ontbonden ; dat door hun houding geen van de partijen recht heeft op vergoeding voor winstverlies, algemene kosten, lasten of voorheffingen» ;

Overwegende dat het arrest, door op grond van die redengeving aan eiser elk recht op schadevergoeding te ontzeggen, de artikelen 1149 en 1184 van het Burgerlijk Wetboek schendt ;

Dat het onderdeel in zoverre gegrond is ;

Wat het derde onderdeel betreft :

Overwegende dat het onderdeel niet preciseert waarin de schending van artikel 97 van de Grondwet bestaat ;

Overwegende dat, met toepassing van artikel 1151 van het Burgerlijk Wetboek, de aan de schuldeiser wegens de wanprestatie van de schuldenaar verschuldigde schadevergoeding alleen moet omvatten hetgeen een onmiddellijk en rechtstreeks gevolg is, dit een noodzakelijk gevolg is, van het niet uitvoeren van de overeenkomst ;

Overwegende dat het arrest met de in het onderdeel bekritteerde redengeving te kennen geeft dat het door eiser aan zijn architect «louter om zijn belangen te verdedigen» betaalde honorarium geen schade betreft, die het onmiddellijk en rechtstreeks gevolg is van de wanprestatie van de verweersters, en op grond van die feitelijke en derhalve onaantastbare vaststelling, wettig beslist dat de verweersters niet tot vergoeding van die uitgave gehouden zijn ;

Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen ;

Wat het tweede onderdeel betreft :

Overwegende dat de in het onderdeel weergegeven redengeving van het arrest in het ongewisse laat of de appelrechters oordelen dat eiser «alle schattingskosten en kosten voor niet opgenomen krediet en hypothecaire leningen zelf dient te dragen» wegens «de houding» van partijen die beiden hun verbintenissen niet zijn nagekomen, dan wel

omdat die uitgaven, evenals het aan architect L. betaalde honorarium, geen schade in de zin van artikel 1151 van het Burgerlijk Wetboek betreffen ;

Dat het onderdeel wegens dubbelzinnigheid van de redengeving in zoverre gegrond is ;

(...)

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 9 JUNI 1986

Voorzitter : de h. Soetaert

Raadsheer-rapporteur : mevr. Charlier

Eerste advocaat-generaal : de h. Duchatelet

Advocaat : mr. Bayart

1. Internationaal privaatrecht — Arbeidsovereenkomst — Hogere bediende — Belgisch recht — Bepalingen inzake opzeggingstermijnen — Dwingend recht — Bepalingen van politie en veiligheid — 2. Arbeidsovereenkomst — Handelsvertegenwoordiger — Sluiten van zaken voor rekening en in naam van opdrachtgever.

1. Art. 15 van de gecoördineerde Bediendenwetten (thans art. 82, § 3, W.A.O.) is dwingend, zowel in zoverre het de minimumopzeggingstermijn vaststelt als in zoverre het, wat de hogere bedienden betreft, bepaalt dat de door de werkgever en de bediende in acht te nemen opzeggingstermijnen, bij ontstentenis van overeenkomst gesloten ten vroegste op het ogenblik waarop de opzegging is gegeven, door de rechter worden vastgesteld. Die bepalingen maken een wet van politie en veiligheid uit.

2. Het wettelijk begrip handelsvertegenwoordiger houdt o.m. in dat een cliënteel wordt bezocht met het oog op het afsluiten van zaken voor rekening en in naam van een opdrachtgever.

G. t/ H. Ltd

Gelet op het bestreden arrest, op 27 juni 1985 door het Arbeidshof te Luik gewezen ;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 3 van het Burgerlijk Wetboek, 780 van het Gerechtelijk Wetboek, en 15, §§ 1 en 2, van de wetten betreffende de arbeidsovereenkomsten voor bedienden gecoördineerd bij koninklijk besluit van 20 juli 1955, gewijzigd bij artikel 44 van de wet van 21 november 1969,

doordat het arrest — na te hebben gesteld dat moest worden geoordeeld, gelet op de bestanddelen van de zaak, dat de contractuele betrekkingen tussen de partijen onder toepassing van de Engelse wet vielen, na terecht te hebben beslist dat desondanks de Belgische wetsbepalingen die, inzake arbeidsovereenkomsten, de bescherming van de werknemers regelen en van dwingend recht zijn, wetten van politie en veiligheid zijn in de zin van artikel 3 van het Burgerlijk Wetboek en derhalve ten deze moesten worden toegepast, en na te hebben aangenomen dat eisers jaarlijks loon 658.922 frank bedroeg — de draagwijdte van bovenvermeld rechtsbeginsel beperkt door te zeggen dat de bepalingen

gen tot vaststelling van de minimumopzeggingstermijn van de gecoördineerde wetten op de arbeidsovereenkomsten voor bedienden wetten van politie en veiligheid waren, en door te beslissen dat daaruit volgt dat eiser, die minder dan vijf jaar in dienst was, met toepassing van artikel 15, § 2, tweede lid, van de gecoördineerde wetten op de arbeidsovereenkomsten voor bedienden, recht had op een opzeggingstermijn van drie maanden, nu de minder gunstige Engelse wetgeving niet kon worden toegepast, en door voor het overige eisers rechtsvordering ongegrond te verklaren waarbij, overeenkomstig de bepalingen van artikel 15, § 2, eerste lid, van de genoemde gecoördineerde wetten, en onder aanvoering van het feit dat verweerster hem op 3 februari 1975 had gemeld dat de overeenkomst onmiddellijk werd beëindigd en zijn loon tot einde maart 1975 had betaald, aan de rechters werd gevraagd de opzeggingstermijn die verweerster in acht had moeten nemen op 14 maanden te brengen, gelet onder meer op het belang van de uitgeoefende functie en op de omvang van eisers loon, *terwijl, (...)*

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat artikel 15, gewijzigd bij de wet van 21 november 1969, van de wetten betreffende de arbeidsovereenkomsten voor bedienden, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 20 juli 1955 dat ten deze van toepassing is, dwingend is zowel in zoverre het de minimumopzeggingstermijn vaststelt als in zoverre het bepaalt dat, wanneer het jaarlijks loon 150.000 frank overschrijdt, de door de werkgever en de bediende in acht te nemen opzeggingstermijnen, bij ontstentenis van overeenkomst gesloten ten vroegste op het ogenblik waarop de opzegging is gegeven, door de rechter worden vastgesteld; dat die bepalingen een wet van politie en veiligheid in de zin van artikel 3, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek uitmaken;

Overwegende dat het arrest, nu het zonder meer de vordering afwijst in zoverre zij een opzeggingsvergoeding betreft die het wettelijk minimum overschrijdt, zonder na te gaan of, gelet op de omstandigheden van de zaak die het vaststelt, een dergelijke vergoeding niet aan eiser kon worden toegekend, artikel 15, § 2, eerste lid, van de genoemde wet schendt;

Dat het onderdeel gegrond is;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 2 en 15 van de wet van 30 juli 1963 tot instelling van het statuut der handelsvertegenwoordigers,

doordat het arrest — na terecht te hebben gesteld dat de bepalingen betreffende de vergoeding wegens uitwinning van artikel 15 van de voornoemde wet van 30 juli 1963 dwingende wetsbepalingen zijn tot regeling van de bescherming van de werknemers, en dat zij derhalve wetten van politie en veiligheid zijn in de zin van artikel 3 van het Burgerlijk Wetboek en ten deze dienen te worden toegepast indien eiser in dienst van verweerster een activiteit van handelsvertegenwoordiging heeft uitgeoefend — beslist dat die voorwaarde niet is vervuld, dat eisers raadsman inderdaad tijdens de debatten heeft verduidelijkt dat de dealers van de vennootschap de macht hadden om verkoopcontracten te sluiten aangezien eiser daarbij enkel als coördinator optrad, dat eiser niet aantoonde dat hij rechtstreeks verkopen tot stand heeft kunnen brengen of tot stand heeft gebracht,

en dat derhalve de uitwinningvergoeding ten deze niet verschuldigd is, aangezien de handelsvertegenwoordiging hoofdzakelijk het rechtstreeks onderhandelen met de opgespoorde cliënteel impliceert en omvat, en door die overwegingen eisers middel ten betoge dat het omvangrijke dossier dat hij had neergelegd, de verschillende handelscontacten aantoonde die hij tot stand had gebracht, afwijst, (...)

Overwegende dat artikel 2, eerste lid, van de wet van 30 juli 1963 tot instelling van het statuut der handelsvertegenwoordigers, de «handelsvertegenwoordiging» omschrijft als de activiteit die erin bestaat een cliënteel op te sporen en te bezoeken met het oog op het onderhandelen over of het afsluiten van zaken onder het gezag, voor rekening en in naam van een of meer opdrachtgevers;

Overwegende dat het arrest erop wijst dat «(eisers) raadsman heeft gesteld dat de dealers van de vennootschap de macht hadden om verkoopcontracten te sluiten, (nu eiser) daarbij enkel als coördinator optrad; dat de betrokkene onmogelijk kon aantonen dat hij rechtstreeks verkopen kon sluiten en er ook geen had gesloten; dat dit bewijs overigens niet is geleverd en dat zelfs niet werd aangeboden zulks te doen, nu het toekennen van een commissieloon op alle in Europa verwezenlijkte verkopen (...) geen dergelijk bewijs kan opleveren; dat trouwens geen enkele staat van commissielonen wordt overgelegd, nu eiser enkel het bij overeenkomst vastgelegde forfaitair minimumcommissieloon heeft ontvangen»;

Overwegende dat uit de voormelde motieven volgt dat eiser geen zaken heeft gedaan voor rekening en in naam van zijn opdrachtgever zodat het arrest daaruit wettig heeft kunnen afleiden «dat (eisers) activiteit in dienst van (verweerster) geen activiteit van handelsvertegenwoordiging was, in de zin van artikel 2 van de wet van 30 juli 1963» en dat eiser derhalve geen recht had op de bij artikel 15 van dezelfde wet bepaalde vergoeding wegens uitwinning;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;
(...)

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 30 SEPTEMBER 1986

Voorzitter: de h. Boon

Raadsheer-rapporteur: de h. D'Haenens

Advocaat-generaal: de h. Declercq

Strafvordering — Raadkamer — Verwijzing.

Als een beklaagde in de eindvordering van de procureur des Konings wegens bepaalde telastleggingen in beschuldiging is gesteld en de raadkamer daarover niet heeft beslist, kunnen die telastleggingen tegen de beklaagde niet aanhangig worden gemaakt bij het vonnisgerecht, ook niet door zijn vrijwillige verschijning.

C.

Gelet op het bestreden arrest, op 13 november 1985 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

1. Op de voorziening van Robert C.:

A. Wat de telastlegging E betreft:

Overwegende dat het arrest de strafvordering wegens die telastlegging vervallen verklaart door verjaring;

Dat de voorziening mitsdien bij gebrek aan belang niet ontvankelijk is;

B. Wat de telastlegging A betreft:

Overwegende dat de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen in acht zijn genomen en de beslissing overeenkomstig de wet is geweest;

C. Wat de telastleggingen B, C en D betreft:

Over het ambtshalve aangevoerde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 127, 130, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering, en 15 van de wet van 1 juni 1849:

Overwegende dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan blijkt dat de procureur des Konings bij de Rechtbank van Eerste Aanleg te Oudenaarde een gerechtelijk onderzoek had gevorderd tegen een onbekende ter zake van overtreding van de artikelen 34, 3°, 59, § 1, en 63 van de Wegverkeerswet (telastleggingen B en C); dat hij vervolgens de raadkamer vorderde eiser te verwijzen naar de correctionele rechtbank wegens de telastlegging A (smaad) en in die vordering onder meer stelde dat «de onbekende derde verdachte vermeld in de aanvankelijke vordering van 24 oktober 1984 zich, blijkens de gegevens van het gerechtelijk onderzoek, vereenzelvigt met Robert C., eerste verdachte voornoemd»; dat hij eraan toevoegde dat C. ook in verdenking moest worden gesteld wegens dronkenschap aan het stuur (telastlegging D);

Overwegende dat de raadkamer, bij beschikking van 5 maart 1985, met aanneming van de beweegredenen van het openbaar ministerie, eiser verwezen heeft naar de Correctionele Rechtbank te Oudenaarde wegens de telastlegging A, doch niet beslist heeft, wat eiser betreft, over de telastleggingen B, C en D.;

Overwegende dat eiser, ter terechtzitting van de Correctionele Rechtbank te Oudenaarde van 19 april 1985, verklaard heeft vrijwillig te verschijnen, onder meer wegens de telastleggingen B, C en D; dat hij, bij vonnis van 19 april 1985, tot afzonderlijke straffen werd veroordeeld wegens de telastleggingen A en B en werd vrijgesproken van de telastleggingen C en D;

Overwegende dat het hof van beroep, op de hogere beroepen van eiser en van het openbaar ministerie, de schuldigverklaring van eiser aan de telastleggingen A en B bevestigt, hem bovendien schuldig verklaart aan de telastleggingen C en D, de straf uitgesproken bij het beroepen vonnis wegens de telastlegging A bevestigt en hem veroordeelt wegens de telastleggingen B en C tot een enkele straf en wegens de telastlegging D tot een afzonderlijke straf;

Overwegende dat, nu eiser in verdenking was gesteld wegens de telastleggingen B, C en D in de eindvordering van de procureur des Konings en de raadkamer daarover niet heeft beslist, die telastleggingen tegen eiser niet aanhangig konden worden gemaakt bij het vonnisgerecht, ook niet door zijn vrijwillige verschijning;

Overwegende dat hieruit volgt dat het arrest, in zoverre het eiser schuldig verklaart aan de telastleggingen B, C en D en hem hiervoor tot straf veroordeelt, nietig is;

(...)

NOOT—*De bevoegdheid van het vonnisgerecht in strafzaken*

1. Als de strafzaak bij het vonnisgerecht aanhangig is gemaakt door de verwijzing door de raadkamer, dan is de strafrechter gebonden door de feiten die hem worden onderworpen tenzij de burgerlijke partij of het openbaar ministerie door middel van een rechtstreekse dagvaarding nieuwe feiten aanhangig maken bij het vonnisgerecht ten laste van dezelfde beklaagde en het vonnisgerecht de samenvoeging van de zaken beveelt.

2. De feiten die bij de onderzoeksrechter aanhangig werden gemaakt door de burgerlijke partij of door het openbaar ministerie hetzij in de oorspronkelijke vordering hetzij in een bijkomende vordering, dienen bij de beëindiging van het gerechtelijk onderzoek het voorwerp uit te maken van een beslissing van de raadkamer.

Als de raadkamer zich niet uitspreekt over bepaalde vorderingen, dan blijft er een gedeelte van het onderzoek aanhangig bij het onderzoeksgerecht. Dit kan te wijten zijn aan het openbaar ministerie dat nagelaten heeft bepaalde strafbare feiten waarover regelmatig werd onderzocht, te vermelden in de eindvordering, maar het kan ook, zoals ten deze, aan de raadkamer liggen die bij de verwijzing bepaalde telastleggingen over het hoofd heeft gezien.

3. Men zou kunnen zeggen dat door zich slechts over een gedeelte van de aanhangige strafvordering uit te spreken, de raadkamer impliciet het gerechtelijk onderzoek heeft gesplitst. Eén gedeelte werd naar het vonnisgerecht verwezen — maar had ook het voorwerp van een buitenvervolginstelling kunnen uitmaken — en voor het overige werd aan de onderzoeksrechter geen ontslag verleend. Dit gedeelte blijft bijgevolg aanhangig bij het onderzoeksgerecht.

Voor dit overige gedeelte diende een aanvullende beschikking van de raadkamer te worden gevorderd. In geen geval mag het openbaar ministerie of de burgerlijke partij voor dit gedeelte waarover de raadkamer zich nog niet heeft uitgesproken rechtstreeks dagvaarden, zelfs als de beklaagde daarmee zou instemmen en eventueel vrijwillig zou verschijnen.

4. Op te merken valt dat het Hof van Cassatie het ambtshalve aangevoerde middel betreffende de telastleggingen A en B waarvoor een enkele straf werd uitgesproken, niet heeft afgewezen met een beroep op de theorie van de gerechtvaardigde straf.

Men kan zich afvragen hoe het vonnisgerecht nu, na verwijzing door de raadkamer, nog rechtsmacht heeft om te oordelen over de telastlegging B, daar het Hof van Beroep te Gent één straf had uitgesproken uit hoofde van beide telastleggingen en de beslissing omtrent de straf niet werd vernietigd.

Tenzij het vonnisgerecht van oordeel zou zijn dat er helemaal geen eenheid van opzet bestaat tussen de smaad (telastlegging A) en de verkeersovertreding (B), wat geenszins ondenkbaar zou zijn... Toch blijft de veroordeling tot één enkele straf wegens de telastleggingen A en B ook in dat bepaalde geval nog een probleem: wellicht wordt dan maar weer een beroep gedaan op de theorie van de gerechtvaardigde straf. Rupsen heten zo omdat ze zo lopen!

A. Vandeplas

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 20 NOVEMBER 1986

Voorzitter: de h. Bosly

Raadsheer-rapporteur: mevr. Charlier

Advocaat-generaal: de h. Velu

Advocaat: mr. Delahaye

**Verzekering — Motorrijtuigen — Art. 20 modelpolis —
Leiding van het geding.**

Na een verkeersongeval had een benadeelde een geding aangespannen tegen de bestuurder van een der auto's en tegen de verzekeraar van de andere auto. Van het daarop gewezen vonnis zijn in derdenverzet gekomen de verzekeringnemer-eigenaar van de andere auto, de verzekerde, die het voertuig bestuurde, en een inzittende. Art. 20 van de polis van de tweede verzekeraar bepaalt: «Wanneer naar aanleiding van een ongeval een burgerlijk geding tegen de verzekerde wordt ingesteld, volgt en leidt de maatschappij het geding in naam van de verzekerde.»

De bewijskracht van art. 20 wordt miskend door het vonnis dat het derdenverzet afwijst op grond dat de eisers de leiding hadden afgestaan van elk geding dat tegen de verzekerde zou kunnen worden ingesteld.

H. e.a. t/ De G. e.a.

Gelet op het bestreden vonnis, op 8 november 1985 door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel in hoger beroep gewezen;

Over het middel: schending van de artikelen 1134, 1165, 1319, 1320, 1322, 1984, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek, 6 van de wet van 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen en 97 van de Grondwet,

doordat het bestreden vonnis het derdenverzet van de eisers strekkende tot nietigverklaring van het vonnis van 30 juni 1983 van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel afwijst op grond: «dat de eisers ter verantwoording van hun derdenverzet aanvoeren dat zij niet in het geding waren; dat, ten deze, Edwin H. (de eerste eiser) en zijn echtgenote Anne-Marie M. (tweede eiseres), die op het ogenblik van het litigieuze ongeval het door de (vierde verweerster) verzekerde voertuig bestuurde, ingevolge de door eerstgenoemde gesloten verzekeringsovereenkomst, aan laatstgenoemde de leiding hadden overgelaten van elk geding dat ten gevolge van het ongeval van 30 januari 1980 tegen de verzekerde zou worden gevoerd; dat het feit dat, ingevolge het recht van de benadeelde om, krachtens de wet van 1 juli 1956, de verzekeraar rechtstreeks te dagvaarden, laatstgenoemde en niet Anne-Marie M. (de tweede eiseres) is gedagvaard, niets afdoet aan het feit dat bij overeenkomst afstand is gedaan van de leiding van het geding; dat Anne-Marie M. (de tweede eiseres), op de twee zittingen vóór het vonnis waarvan zij de vernietiging vraagt, ingevolge de gesloten verzekeringsovereenkomst werd vertegenwoordigd door de N.V. 26 (de vierde verweerster), die dezelfde belangen had als haar verzekerde in zoverre zij aanvoerde dat haar verzekerde niet aansprakelijk was voor het ongeval (nu een recht op vergoeding van de door de eisers

geleden schade afhankelijk is van de voorwaarde dat zij niet of slechts ten dele aansprakelijk zijn); dat de eisers niet aanvoeren noch bewijzen dat de (vierde verweerster) bedrog zou hebben gepleegd»;

terwijl, eerste onderdeel, noch uit de in het vonnis vermelde omstandigheid, dat de eerste en tweede eiser ingevolge de verzekeringsovereenkomst aan de verzekering de leiding van elk tegen de verzekerde ingesteld geding hadden overgelaten, welke omstandigheid verwijst naar artikel 20 van de tussen de eerste eiser en de vierde verweerster gesloten verzekeringsovereenkomst, waarin wordt bepaald: «Wanneer, naar aanleiding van een ongeval, een burgerlijk geding tegen de verzekerde wordt ingesteld, volgt en leidt de maatschappij het geding in naam van de verzekerde», noch uit artikel 6 van de wet van 1 juli 1956 volgens hetwelk «de verzekering aan de benadeelde een eigen recht geeft tegen de verzekeraar», kan worden afgeleid dat de verzekerde de leiding van het geding heeft afgestaan wanneer, zoals ten deze, de rechtsvordering rechtstreeks tegen de verzekeraar en niet tegen de verzekerde is gericht; daaruit volgt dat het bestreden vonnis, door te beslissen dat de leiding van het geding ook is afgestaan wanneer de rechtsvordering rechtstreeks tegen de verzekeraar is gericht, de bewijskracht van de tussen de eerste eiser en de vierde verweerster gesloten overeenkomst (schending van de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek) en althans de verbindende kracht van die overeenkomst miskent (schending van artikel 1134 van het Burgerlijk Wetboek) en ook artikel 6 van de wet van 1 juli 1956 schendt;

tweede onderdeel, de verzekeringsovereenkomst luidens welke, volgens (het vonnis) de eerste eiser als verzekeringnemer, en de tweede eiseres, als bestuurster van het voertuig en dus verzekerde, de leiding van het geding aan de verzekeraar hebben overgelaten, en inzonderheid artikel 20 van die in het eerste onderdeel weergegeven overeenkomst, enkel die leiding in naam van de verzekerde voorziet en niet in naam van de verzekeringnemer, zodat het bestreden vonnis, door te beslissen dat de eerste eiser bij overeenkomst de leiding van het geding aan de vierde verweerster had afgestaan en door haar werd vertegenwoordigd, aan het beding een uitlegging geeft die onverenigbaar is met de bewoordingen ervan (schending van de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek), althans de verbindende kracht van die overeenkomst miskent (schending van artikel 1134 van het Burgerlijk Wetboek);

derde onderdeel, ingevolge artikel 1165 van het Burgerlijk Wetboek «overeenkomsten alleen gevolgen teweegbrengen tussen de contracterende partijen; zij aan derden geen nadeel toebrengen en hun slechts tot voordeel strekken in het geval voorzien bij artikel 1121»; de verzekeringsovereenkomst derhalve, ook al zou men uit die overeenkomst en inzonderheid uit haar artikel 20 afleiden dat de leiding van het geding is afgestaan, zowel door de verzekerde als door de verzekeringnemer, wanneer de rechtsvordering rechtstreeks tegen de verzekeraar is gericht, geen uitwerking kan hebben ten aanzien van de derde eiseres, die inzittende was van het voertuig en met die overeenkomst niets uitstaande had; daaruit volgt dat het bestreden vonnis, door de vertegenwoordiging van de inzittende, de derde eiseres, af te leiden uit de in de verzekeringspolis bedongen afstand van de leiding van het geding, artikel 1165 van het Burgerlijk Wetboek schendt;

vierde onderdeel, ingevolge artikel 1984, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek «lastgeving of volmacht een handeling is waarbij een persoon aan een ander de macht geeft om iets voor de lastgever en in zijn naam te doen», zodat de omstandigheid dat twee partijen samenlopende belangen hebben geenszins volstaat om te besluiten dat er sprake is van vertegenwoordiging; daaruit volgt dat het bestreden vonnis, door de vertegenwoordiging van de eisers door de vierde verweerster uit hun samenlopende belangen af te leiden, artikel 1984, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek schendt:

Wat het eerste en het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat artikel 20 van de algemene voorwaarden van het door de eerste eiser bij de vierde verweerster gesloten modelcontract voor de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen bepaalt: «Wanneer, naar aanleiding van een ongeval, een burgerlijke rechtsvordering tegen de verzekerde wordt ingesteld, volgt en leidt de Maatschappij het geding in naam van de verzekerde en betaalt, overeenkomstig hoofdstuk I, het bedrag van de eventuele veroordelingen in hoofdsom en interesten. De Maatschappij neemt te haren laste de gerechtskosten voortvloeiend uit de burgerlijke rechtsvordering, alsook het ereloon en de kosten van advocaten en pleitbezorgers»;

Overwegende dat dit artikel uitdrukkelijk het geval beoogt waarin de vordering tegen de verzekerde is gericht en bepaalt dat de leiding van het geding enkel in diens naam gebeurt;

Overwegende dat het bestreden vonnis vaststelt dat het derdenverzet tot vernietiging strekt van het vonnis dat inzake de eerste verweerder tegen de tweede, derde en vierde verweerder is uitgesproken; dat de vorderingen van de tweede en derde verweerder, derden die getroffen zijn door het ongeval waarbij de voertuigen van de eerste verweerder en de tweede eisers zijn betrokken, immers gericht waren, enerzijds, tegen de eerste verweerder en, anderzijds, tegen de vierde verweerder, de vennootschap U., verzekeraar van de tweede eisers;

Overwegende dat het bestreden vonnis, dat beslist dat de eisers, de eerste in zijn hoedanigheid van verzekeringnemer, de tweede als verzekerde en de derde als benadeelde, geen derdenverzet konden instellen tegen het vonnis dat in hun afwezigheid tegen de vierde verweerder was gewezen, op grond dat zij haar «de leiding hadden afgestaan van elk geding dat tegen de verzekerde zou kunnen worden ingesteld», de bewijskracht van voornoemd artikel 20 miskent;

Dat beide onderdelen in zoverre gegrond zijn;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER - 22 JANUARI 1987

Voorzitter: de h. Mahillon

Raadsheer-rapporteur: mevr. Charlier

Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven

Advocaat: mr. Kirkpatrick

Overheidsopdrachten — Algemene aannemingsvoorwaarden, art. 16, C — Termijn — Toepassingsgebied;

De termijn van dertig kalenderdagen die op straffe van niet-ontvankelijkheid van de vordering is voorgeschreven door art. 16, C, van de algemene aannemingsvoorwaarden, moet slechts worden nageleefd voor de bekendmaking van feiten en omstandigheden die voor de aannemer oorzaak zouden zijn van een vertraging of een nadeel, en niet om de invloed te doen kennen die ze zouden kunnen hebben op de goede gang en op de kosten van de aanneming, welke inlichting «ten spoedigste» moet worden verstrekt.

Belgische Staat t/ N.V. C. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 5 december 1984 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

(...)

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van artikel 16, inzonderheid A en C, van het algemeen lastenkohier van de overeenkomsten van de Staat, goedgekeurd bij ministerieel besluit van 14 oktober 1964,

doordat het arrest, na te hebben vastgesteld dat «eiser bij aanbesteding van 28 september 1972 de verbreding van het Albertkanaal, vak Eigenbilzen-Zutendaal, aan de eerste verweerster heeft toegewezen; dat er op de plaats van de werken elektrische leidingen waren die moesten worden verplaatst en met name een laagspanningslijn; dat het bevel de werken aan te vatten op 24 april 1973 is gegeven; dat de eerste verweerster op 17 september 1973 een vergadering heeft belegd op de bouwplaats om de verplaatsing van de verschillende leidingen te bespreken; dat zowel de eerste verweerster als eiser op 28 september 1973 en in oktober 1973 aan de tweede verweerster hebben gevraagd de laagspanningslijn te verwijderen; dat die lijn op 17 maart 1975 is weggenomen; dat de eerste verweerster op 17 september 1973 niet enkel aan de opdrachtgever een verlenging van de uitvoeringstermijn van het werk heeft gevraagd, maar bovendien de litigieuze vergoeding heeft gevorderd tot vergoeding van de schade, die met name is ontstaan door het immobiliseren van de machines op de bouwplaats», met bevestiging van het vonnis a quo, zegt dat de vordering tot schadevergoeding van de eerste verweerster tegen eiser ontvankelijk is, met name op grond dat, krachtens artikel 16, C, van het algemeen bestek, «de aannemer ertoe is gehouden het bestuur ten spoedigste en schriftelijk in te lichten over de feiten en omstandigheden die een oorzaak zouden zijn van een vertraging of een nadeel, en het bondig de invloed te doen kennen die ze zouden kunnen hebben op de goede gang en op de kosten van de aanneming; dat de klachten niet ontvankelijk zijn indien de aangeklaagde feiten en omstandigheden niet werden bekendgemaakt binnen dertig kalenderdagen nadat ze zich hebben voorgedaan; dat de aannemer die bekendmaking moet doen om de opdrachtgever in te lichten over het storend feit zodat hij maatregelen kan nemen om dat te verhelpen; dat de litigieuze feiten in werkelijkheid binnen de termijn zijn bekendgemaakt aan het bestuur; dat, enerzijds, het storend feit spoedig ter kennis is gebracht van eiser, die zelf het initiatief heeft genomen om de tweede verweerster spoedig te alarmeren, terwijl de eerste verweerster ook een dergelijk initiatief nam; dat de eerste verweerster, bij het hervatten

van de werken einde 1973 na een onderbreking die met dit geschil niets te maken heeft, in haar brief van 21 januari 1974 aan eiser heeft gemeld dat de werken het risico liepen onderbroken te worden als de laagspanningslijn niet werd weggenomen; dat de eerste verweerster, die op dat ogenblik moest inzien dat het werk op de bouwplaats, gelet op het verloop van de werkzaamheden, op korte termijn zou kunnen worden onderbroken, dat feit aan eiser heeft gemeld, die aldus voldoende op de hoogte was gebracht van de gevolgen van dat storend feit voor het werk; dat die inlichting werd gegeven binnen dertig dagen na de vaststelling door de aannemer van de mogelijke gevolgen van de aanwezigheid van de laagspanningslijn op de goede gang en dus ook op de kosten van het werk; dat de brief van 21 januari 1974, in tegenstelling tot eisers bewering, geen gewone mededeling was van het feit dat het grondwerk zou beginnen zodra de weersomstandigheden dat mogelijk maakten, waarbij ook nog gewezen werd op het feit dat de laagspanningslijn tegen die datum weggenomen diende te worden; dat het integendeel een zeer duidelijke kennisgeving betrof van een storend feit dat reeds ter kennis van het bestuur was gebracht, en van de mogelijke gevolgen daarvan voor de goede gang van de aanneming (stopzetting van het werk); dat de aannemer op dat ogenblik de kosten van de stopzetting van het werk zelfs niet bij benadering kon schatten».

terwijl, naar luid van artikel 16 van genoemd algemeen bestek, «de aannemer zich kan beroepen op feiten die hij aan het bestuur of zijn personeel ten laste legt en die voor hem oorzaak zouden zijn van een vertraging en (of) een nadeel met het oog op het verkrijgen, desgevallend van verlenging van de uitvoeringstermijnen, ... en (of) schadeloosstelling» (littera A); «de aannemer ertoe is gehouden het bestuur ten spoedigste en schriftelijk in te lichten over de hierboven onder littera A ... bedoelde feiten en omstandigheden en het bondig de invloed te doen kennen die ze zouden kunnen hebben op de goede gang en op de kosten van de aanneming. Bedoelde klachten en verzoeken zijn in elk geval niet ontvankelijk indien de aangeklaagde feiten of omstandigheden niet werden bekendgemaakt binnen de dertig kalenderdagen nadat ze zich hebben voorgedaan of na de datum waarop de aannemer ze normaal had moeten kennen (littera C, eerste en tweede lid)»; genoemd artikel 16 de ontvankelijkheid van de vordering tot schadevergoeding afhankelijk stelt van het indienen, binnen de voormelde termijn van dertig dagen, van een schriftelijk verzoek waarin niet enkel de aangeklaagde feiten of omstandigheden worden aangegeven, maar ook hun invloed op de goede gang en op de kosten van de aanneming; uit de eigen vaststellingen van het arrest blijkt dat de eerste verweerster in haar brief van 21 januari 1974 aan eiser heeft gemeld «dat het werk het risico liep onderbroken te worden als de laagspanningslijn niet werd weggenomen» en geen gewag heeft gemaakt van de eventuele invloed van die onderbreking van het werk op de kosten van de aanneming, omdat «de aannemer op dat ogenblik de kosten van de stopzetting van het werk zelfs niet bij benadering kon schatten»; daaruit volgt dat het arrest niet wettig kon oordelen dat de brief van verweerster van 21 januari 1974 aan de vereisten van voornoemd artikel 16 voldoet en zijn beslissing niet naar recht verantwoordt:

Overwegende dat artikel 16 van het ministerieel besluit van 14 oktober 1964 aangaande de administratieve en technische bepalingen die het algemeen lastenboek van de overeenkomsten van de Staat uitmaken, in zijn lid A en lid C bepaalt: «De aannemer kan zich beroepen op feiten die hij aan het bestuur of zijn personeel ten laste legt en die voor hem oorzaak zouden zijn van een vertraging en (of) een nadeel met het oog op het verkrijgen, desgevallend van verlenging van de uitvoeringstermijnen, herziening of verbreking van de overeenkomst en (of) schadeloosstelling. Onder voorbehoud van hetgeen wordt gezegd in artikel 42, litt. A, 2°, alinea hierna, is geen op een mondeling bevel steunende klacht ontvankelijk. De aannemer is ertoe gehouden het bestuur ten spoedigste en schriftelijk in te lichten over de hierboven onder litt. A en B bedoelde feiten en omstandigheden en het bondig de invloed te doen kennen die ze zouden kunnen hebben op de goede gang en op de kosten van de aanneming. Zijn niet ontvankelijk, de klachten en verzoeken die steunen op feiten of omstandigheden die door de aannemer niet te gepasten tijde aan het bestuur werden kenbaar gemaakt, zodat het bestuur het bestaan ervan had kunnen controleren, de weerslag ervan op de overeenkomst schatten en eventueel de door de toestand vereiste maatregel had kunnen nemen. Bedoelde klachten en verzoeken zijn in elk geval niet ontvankelijk indien de aangeklaagde feiten of omstandigheden niet werden bekendgemaakt binnen dertig kalenderdagen nadat ze zich hebben voorgedaan of na de datum waarop de aannemer ze normaal had moeten kennen»;

Dat uit die bepaling volgt dat de termijn van dertig dagen, die op straffe van niet-ontvankelijkheid van de vordering is voorgeschreven, enkel moet worden nageleefd voor de bekendmaking van feiten en omstandigheden die voor de aannemer oorzaak zouden zijn van een vertraging en/of een nadeel en niet om de invloed te doen kennen die ze zouden kunnen hebben op de goede gang en op de kosten van de onderneming, welke inlichting «ten spoedigste» moet worden verstrekt;

Dat het arrest derhalve, zonder voornoemd artikel te schenden, overweegt dat de brief van 21 januari 1974 waarin «op zeer duidelijke wijze kennis wordt gegeven van een storend feit» aan de vereisten van die bepaling voldoet en zijn beslissing naar recht verantwoordt;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;
(...)

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 3 FEBRUARI 1987

Voorzitter: de h. Boon

Raadsheer-rapporteur: de h. D'Haenens

Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts

Advocaat: mr. De Trog

Rechten van de mens — 1. Onafhankelijke en onpartijdige rechter — Verzet — 2. Redelijke termijn — Strafzaak — Houding van de beklaagde zelf.

1. Uit de enkele omstandigheid dat door het verzet de

zaak wordt teruggebracht voor het rechtscollege dat bij verstek heeft beslist en dat samengesteld kan zijn uit dezelfde rechters als die welke reeds bij verstek uitspraak hebben gedaan, kan niet worden afgeleid dat die rechters geen onafhankelijke en onpartijdige rechters zijn, in de zin van art. 6.1 E.V.R.M.

2. Voor het beoordelen van de vraag of de redelijke termijn, bepaald bij art. 6.1 E.V.R.M. en bij art. 14.3, c, van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, overschreden werd, vermogen de rechters acht te slaan op de houding die door de beklaagde zelf tijdens het verloop van de rechtspleging werd aangenomen.

Daaruit volgt dat de rechters in acht mogen nemen de verlenging van de duur van de rechtspleging die het gevolg is van het gebruik maken door de beklaagde van de bij de wet bepaalde rechtsmiddelen of het aanwenden van dilatoire middelen waardoor de eindbeslissing vertraagd wordt.

L.

Gelet op het bestreden vonnis, op 15 mei 1986 op verzet in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Leuven;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van artikel 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden,

doordat het bestreden vonnis is gewezen door de op dezelfde wijze samengestelde tiende kamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Leuven, rechtdoende in correctionele zaken, als die welke op 3 april 1986 het verstekvonnis tegen eiseres had uitgesproken,

terwijl ontegenzeggelijk in die omstandigheden vaststaat dat de behandeling van de aan eiseres ten laste gelegde feiten op verzet ter zitting van 15 mei 1986 niet gebeurde door een «onbevooroordeelde» rechter:

Overwegende dat het recht van verzet, zoals het bij het Wetboek van Strafvordering is geregeld, een bijkomend rechtsmiddel is waardoor aan de beklaagde — onverminderd de andere rechtsmiddelen die hij tegen een vonnis of arrest bij verstek kan aanwenden — de mogelijkheid wordt geboden om een bij verstek gewezen vonnis of arrest te doen intrekken en in een debat op tegenspraak door de rechters de middelen van verdediging te doen beoordelen waarvan zij, wegens zijn afwezigheid tijdens de procedure bij verstek, geen kennis konden nemen en die eventueel hun beslissing ten gunste van de beklaagde konden beïnvloeden;

Overwegende dat uit de enkele omstandigheid dat door het verzet de zaak wordt teruggebracht voor het rechtscollege dat bij verstek heeft beslist en dat, zoals ten deze, kon zijn samengesteld uit dezelfde rechters die reeds bij verstek uitspraak hadden gedaan, niet kan worden afgeleid dat die rechters, nu zij bij hun beslissing bij verstek geen kennis konden hebben van de middelen van verdediging die de beklaagde eventueel kon laten gelden, geen onafhankelijke en onpartijdige rechters zouden zijn in de zin van artikel 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de

artikelen 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden enerzijds en anderzijds artikel 14.3.5, c, van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten,

doordat het bestreden vonnis oordeelt dat tussen het ogenblik waarop eiseres in betichting werd gesteld en de behandeling van de haar ten laste gelegde overtredingen voor de Politierechter te Namen, geen termijn verstreek die in strijd zou zijn met de voorschriften omtrent de behandeling binnen een redelijke termijn,

terwijl de blijkbaar geschonden internationale verdragsregels uiteraard de behandeling behelzen voor de rechter die definitief uitspraak zal doen, ten deze de Correctionele Rechtbank te Leuven ter zitting van 15 mei 1986; de geschonden internationale verdragen eiseres «het recht op behandeling binnen een redelijke termijn en zonder onredelijke vertraging» garanderen, terwijl het tot de fundamentele rechten van eiseres behoort gebruik te maken van alle haar door de (Belgische) wet geboden mogelijkheden zelfs wanneer deze de haar (eventueel ten onrechte) verweten vertraging tot gevolg zouden hebben; de wetgever die deze procedureregels uitwerkte en van toepassing maakte, met deze mogelijkheden rekening moet houden bij de organisatie van de rechtsbedeling, die voor het overige moet blijven beantwoorden aan de algemene verplichtingen zoals uitdrukkelijk bevestigd in de bepalingen van de hiervoren aangehaalde internationale verdragen; de vervolging van eiseres, door de publieke partij ter zitting van 15 mei 1986 wegens de haar verweten misdrijven die dateren van 7 juni 1984, d.i. meer dan 23 maanden voordien, buiten iedere redelijke termijn gebeurt, dus in strijd met de door de Belgische Staat aangegane internationale verbintenissen; de openbare vordering derhalve niet langer wettelijk kon zijn en dan ook als niet-toelaatbaar diende te worden afgewezen:

Overwegende dat het bestreden vonnis, in strijd met wat het middel aanvoert, niet zegt dat bij het beoordelen van de redelijke termijn binnen welke krachtens artikel 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden over de strafvordering tegen een beklaagde moet worden beslist, alleen rekening zou dienen te worden gehouden met de tijdsspanne die verlopen is tussen het plegen van het strafbaar feit en de behandeling van de zaak voor de rechter in eerste aanleg; dat integendeel de rechters oordelen, zoals blijkt uit de redengeving van het bestreden vonnis, die verwijst naar de redenen vermeld in het beroepen vonnis, dat daarbij rekening moet worden gehouden met de duur van de rechtspleging in haar geheel, dit is tot aan de eindbeslissing;

Dat in zoverre het middel feitelijke grondslag mist;

Overwegende dat voor het beoordelen van de vraag of de redelijke termijn, bepaald bij artikel 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden en bij artikel 14.3, c, van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, overschreden werd, de rechters vermogen acht te slaan op de houding die door de beklaagde zelf tijdens het verloop van de rechtspleging werd aangenomen;

Dat hieruit volgt dat de rechters in acht mogen nemen de verlenging van de duur van de rechtspleging die het gevolg is van het gebruikmaken door de beklaagde van de bij de

wet bepaalde rechtsmiddelen of het aanwenden van dilatoire middelen waardoor de eindbeslissing vertraagd wordt;

Overwegende dat ten deze het beroepen vonnis, waarvan het bestreden vonnis de redengeving overneemt, releveert: «Dat de feiten dagtekenen van 7 juni 1984 en aanvankelijk onderworpen werden aan de rechtspraak van de politierechtbank te Namen, alwaar het dossier werd ingeleid op 14 februari 1985, na de betekening van de dagvaarding op 28 januari 1985. Het dossier op de inleidingszitting werd verdaagd op verzoek van de raadsman van beklaagde die niet ter zitting aanwezig kon zijn. De behandeling van het dossier dan werd verdaagd naar de zitting van 7 maart 1985. (De) beklaagde noch haar raadsman verschenen ter zitting van 7 maart 1985 zodat de Politierichter te Namen het dossier in beraad nam voor vonnis op 21 maart 1985. De raadsman van beklaagde op 11 maart 1985 aan de Politierichter schreef om te melden dat hij zonder instructies was van zijn cliënte; bij vonnis van 21 maart 1985 beklaagde veroordeeld werd tot een geldboete van 100 frank $\times$ 60 of 15 dagen vervangende gevangenisstraf en tot een rijverbod gedurende een maand. Dit verstekvonnis op 26 april 1985 aan beklaagde werd betekend. Beklaagde op 4 juni 1985 verzet aantekende tegen het uitgesproken verstekvonnis. Het dossier opnieuw werd behandeld door de Politierichtbank te Namen op 13 juni 1985, waarna de verwijzing van het dossier werd bevolen naar onze rechtbank omdat beklaagde de Nederlandstalige rechtspleging vroeg. Beklaagde slecht is geplaatst om haar beklag te maken over haar aanslepend proces, daar zij alleen aan de basis ligt van de vertraging door het aanwenden van allerhande dilatoire manoeuvres»;

Overwegende dat de rechters uit die vaststellingen wettig hebben kunnen afleiden dat de redelijke termijn bedoeld in de voormelde verdragsbepalingen niet overschreden werd;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

(...)

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 2 MAART 1987

Voorzitter-rapporteur: de h. Soetaert

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaten: mrs. Houtekier en Bützler

Brugpensioen — C.A.O. nr. 17 — Toekenningscriteria — C.A.O. Bouwbedrijf — Afwijking — Wettigheid.

Nu, ingevolge art. 3 N.A.R.-C.A.O. nr. 17, voor de werknemers die ressorteren onder het P.C.-Bouwbedrijf andere toekenningscriteria betreffende het brugpensioen kunnen worden bepaald dan die welke in de C.A.O. nr. 17 zelf zijn vastgesteld, zijn bepaalde werknemers, ingevolge de afwijkende bepalingen van de C.A.O. van 30 juni 1980 P.C.-Bouwbedrijf, die krachtens de algemene regeling tot het brugpensioen toegang zouden hebben, van die vergoeding uitgesloten.

Fonds voor Bestaanszekerheid voor de Arbeiders van de Bouwnijverheid t/ H. en Fonds tot vergoeding van de in

geval van sluiting van ondernemingen ontslagen werknemers

Gelet op het bestreden arrest, op 3 april 1986 door het Arbeidshof te Gent, afdeling Brugge, gewezen;

(...)

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 2, 3 van de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17 tot invoering van een regeling van aanvullende vergoeding ten gunste van sommige bejaarde werknemers indien zij worden ontslagen, op 19 december 1974 gesloten in de Nationale Arbeidsraad en algemeen verbindend verklaard bij koninklijk besluit van 16 januari 1975, en voor zoveel nodig schending van artikel 1 van dit koninklijk besluit, 1, 2, 3 van de collectieve arbeidsovereenkomst waarbij het «Fonds voor Bestaanszekerheid voor de Arbeiders van de Bouwnijverheid» ertoe wordt gemachtigd een bijzondere tegemoetkoming toe te kennen aan sommige bejaarde werklieden en werksters die elke beroepsactiviteit hebben stopgezet (pensioren), op 30 juni 1980 gesloten in het Nationaal Paritair Comité voor het Bouwbedrijf, algemeen verbindend verklaard bij koninklijk besluit van 19 september 1980 en van kracht vanaf 1 april 1980, en voor zoveel nodig schending van artikel 1 van dat koninklijk besluit, 51 van de wet van 5 december 1968 betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest, na vastgesteld te hebben dat artikel 3, b, 4°, van de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17 bepaalt dat toekenningscriteria die afwijken van die van de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17, kunnen worden vastgesteld voor werknemers die ressorteren onder het Paritair Comité voor het Bouwbedrijf en het laatste lid van dit artikel 3 bepaalt dat de vergoedingen die worden toegekend aan de werknemers die deze overeenkomsten genieten, ten minste gelijkwaardig moeten zijn aan de bij de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17 bepaalde vergoedingen, dat krachtens artikel 3 van de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17 de aanvullende vergoeding wordt toegekend aan de werknemers van zestig jaar en ouder die worden ontslagen, behalve wegens dringende redenen, terwijl in artikel 3 van de collectieve arbeidsovereenkomst van 30 juni 1980, buiten de voorwaarden van leeftijd, een beroepsloopbaan van ten minste tien jaar in één of meer ondernemingen, die ressorteren onder het Paritair Comité voor het Bouwbedrijf is vereist, en dat eerste verweerder aan deze laatste anciënniteitsvoorwaarde niet voldoet, beslist dat, aangezien krachtens artikel 51 van de wet van 5 december 1968 betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités de collectieve arbeidsovereenkomst gesloten in de Nationale Arbeidsraad primeert op de collectieve arbeidsovereenkomst gesloten in het Nationaal Paritair Comité voor het Bouwbedrijf, een paritair comité aldus geen strengere voorwaarden kan opleggen dan die vastgesteld door de Nationale Arbeidsraad, dat de vermelde anciënniteitsvoorwaarde gesteld in de collectieve arbeidsovereenkomst van 30 juni 1980, gesloten in het Nationaal Paritair Comité voor het Bouwbedrijf, in strijd is met artikel 3, in fine, van de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17, gesloten in de Nationale Arbeidsraad op 19 december 1974, dat vereist dat de toegekende vergoedingen ten minste gelijkwaardig moeten zijn, dat deze anciënniteitsvoorwaarde dan ook als

niet rechtsgeldig dient te worden afgewezen en als zodanig aan eerste verweerder niet kan worden tegengeworpen en dat eerste verweerder derhalve terecht aanspraak maakt, ten laste van eiser, op de gevorderde vergoedingen, zodat het hoger beroep van eiser ongegrond is,
(...)

Overwegende dat artikel 3 van de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17, op 19 december 1974 gesloten in de Nationale Arbeidsraad, onder letter a voor de toekenning van het recht op de aanvullende vergoeding een minimumleeftijd bepaalt van 60 jaar, bij collectieve arbeidsovereenkomsten op bedrijfsniveau verminderbaar tot 55 jaar, en onder letter b bepaalt: «Toekenningscriteria die van de in deze overeenkomst voorziene voorwaarden afwijken kunnen bij collectieve overeenkomst worden vastgesteld voor (...) 4° de werknemers die ressorteren onder het paritair comité voor het bouwbedrijf», en vervolgt: «De vergoedingen die worden toegekend aan de werknemers die van deze overeenkomsten genieten moeten ten minste gelijkwaardig zijn aan de bij onderhavige overeenkomst voorziene vergoedingen»;

Overwegende dat de collectieve arbeidsovereenkomst van 30 juni 1980, gesloten in het Paritair Comité voor het Bouwbedrijf, onder artikel 3 bepaalt: «Om de bijzondere tegemoetkoming te genieten, moeten de (...) werklieden en werksters tegelijkertijd aan volgende voorwaarden voldoen: 1° ten minste tien jaar van hun beroepsloopbaan doorgebracht hebben in dienst van een of meerdere van de (...) ondernemingen (die onder het genoemde paritair comité ressorteren)»;

Overwegende dat het arrest het evengoemde bijkomende anciënniteitsvereiste niet-rechtsgeldig verklaart op grond dat het afwijkt van de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17, gesloten in de Nationale Arbeidsraad en derhalve hogere rechtsbron, op zulke wijze dat bepaalde werknemers, zoals eerste verweerder, zelfs helemaal geen recht hebben op enige aanvullende vergoeding, hetgeen in strijd komt met het vereiste van gelijkwaardigheid der vergoedingen, gesteld in artikel 3, b, in fine, van de c.a.o. nr. 17;

Overwegende dat de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17 van 19 december 1974, nu zij bij artikel 3, b, toelaat, binnen de bedrijfstakken die daarin zijn bepaald, afwijken de toekenningscriteria bij collectieve arbeidsovereenkomst vast te stellen, niet uitsluit dat bepaalde werknemers, die krachtens de algemene regeling tot de aanvullende vergoeding toegang zouden hebben, ingevolge afwijkende collectieve overeenkomst van die vergoeding uitgesloten zijn;

Dat het arrest, dat anders oordeelt, de in het middel aangewezen wetsbepalingen behalve artikel 97 van de Grondwet schendt;

Dat het middel in zoverre gegrond is;

(...)

RAAD VAN STATE

4e KAMER — 26 JUNI 1986

Voorzitter: de h. Baeteman

Staatsraden: de hh. Borret en De Brabandere (rapporteur)

Auditeur: de h. Vandendriessche

Advocaat: mr. Kauwenberghs

Intercommunale Maatschappij — Beheerder — Mandaat — Intrekking.

Het mandaat van vertegenwoordiger van een gemeente in een van de organen van een intercommunale vereniging is geen politiek mandaat, doch een lastgeving, wat blijkt uit de omstandigheid dat deze vertegenwoordiger niet, zoals een gewone politieke mandataris, zijn mandaat blijft uitoefenen tot het einde van de wettelijke of statutaire termijn, doch dat de gemeenteraad dat mandaat op elk ogenblik kan intrekken. Een dergelijke intrekking moet niet uitdrukkelijk worden gemotiveerd, maar moet wel steunen op motieven die haar in rechte en in feite kunnen dragen.

M. t/ Gemeente M.

Arrest nr. 26.746

Gezien het verzoekschrift dat M. op 30 januari 1981 heeft ingediend om de vernietiging te vorderen van het besluit, genomen op 18 november 1980, waarbij de gemeenteraad van M. een einde maakt aan verzoekers mandaat van beheerder bij de intercommunale maatschappij I., die de vorm heeft aangenomen van een naamloze vennootschap, en waarbij hij als beheerder werd vervangen door P.

Over de gegevens van de zaak

Overwegende dat de gegevens van de zaak kunnen worden samengevat als volgt:

Bij gemeenteraadsbesluit van 22 februari 1977 wordt verzoeker voorgedragen als beheerder bij de n.v. intercommunale maatschappij I.

Blijkens artikel 32 van de statuten van deze maatschappij worden de leden van de raad van beheer benoemd door de algemene vergadering, op voordracht van de betrokken gemeente, en luidens artikel 36 van dezelfde statuten wordt een beheerder van rechtswege als ontslagnemend beschouwd wanneer hij de goedkeuring niet meer geniet van de vennoot (gemeente of maatschappij) die zijn kandidatuur voordroeg.

Op 18 november 1980 beslist de gemeenteraad van M. met 24 stemmen voor en 5 blanco dat verzoeker de goedkeuring niet meer geniet en bijgevolg van rechtswege met ontslag wordt beschouwd, overeenkomstig artikel 36 van de voormelde statuten, ten gevolge waarvan P. wordt aangesteld om het mandaat van verzoeker te voleindigen.

Op grond daarvan beslist de algemene raad van beheerders van de n.v. I. op 5 februari 1981 P. aan te stellen als beheerder, ter vervanging van verzoeker, dit in afwachting dat de algemene vergadering in de definitieve vervanging zou voorzien.

Over de ontvankelijkheid van het beroep

Overwegende dat het gemeenteraadsbesluit van 18 november 1980 voor verzoeker een grievend karakter had en met een annulatieberoep kan worden bestreden doordat, krachtens artikel 36 van de statuten van de n.v. I. de beslissing van de betrokken gemeenteraad om zijn «goedkeuring» aan een beheerder te ontnemen, de algemene vergadering van de n.v. I. verplicht deze als ontslagnemend te beschouwen;

Over de gegrondheid van het beroep

Overwegende dat verzoeker aan het bestreden besluit verwijt dat het niet gemotiveerd is, op geen aanvaardbare mo-

tieven berust en daarenboven van onzorgvuldigheid getuigt, doordat :

— het niet mocht worden genomen alleen maar omdat er binnen de partij waartoe verzoeker behoorde, een onenigheid was ontstaan over de cumulatie van openbare mandaten en de bijdragen aan de partijkas ;

— de gemeenteraad de beslissing nam zonder aan te geven waarom verzoeker als beheerder niet voldeed, de aangelegenheid in de gemeenteraad nooit besproken werd en de gemeenteraadsleden werd voorgehouden dat verzoeker zelf zijn ontslag had ingediend ;

— de vervanging van een beheerder op minder dan twee jaar van de beëindiging van de mandaten «onvoorzichtig» is wanneer de nieuw aangewezen geen ervaring bezit ;

dat hij in zijn memorie van wederantwoord nog stelt, dat de gemeente M. niet aangeeft waarom het vertrouwen tussen de meerderheid in de gemeenteraad en hemzelf zoek was en dat het ontbreken van een objectieve reden maakt dat de beslissing willekeurig is, dat het alleen maar om een «politieke represaillemaatregel» ging, waarbij de gemeenteraad zich bemoeide met een inwendige partijtwist ;

Overwegende dat artikel 84bis, tweede lid, van de Gemeentewet de gemeenteraden de bevoegdheid verleent om de mandaten van de vertegenwoordigers van de gemeente in de verenigingen van gemeenten in te trekken ; dat deze bepaling niet voorschrijft, dat een dergelijke intrekking uitdrukkelijk moet worden gemotiveerd ; dat zij echter, zoals iedere administratieve rechtshandeling, moet steunen op motieven welke haar in rechte en in feite kunnen dragen ;

Overwegende dat het mandaat van vertegenwoordiger van een gemeente in een van de organen van een intercommunale vereniging geen politiek mandaat is, doch een lastgeving, wat blijkt uit de omstandigheid dat deze vertegenwoordiger niet, zoals een gewone politieke mandataris, zijn mandaat blijft uitoefenen tot het einde van de wettelijke of statutaire termijn, doch dat de gemeenteraad dat mandaat op elk ogenblik kan intrekken ; dat zulks inhoudt dat de vertegenwoordiger gehouden is, tijdens de uitoefening van zijn mandaat, rekening te houden met de wensen van de gemeenteraad, zijn lastgever en zelfs dat de verwachting dat hij zulks in de toekomst niet of niet meer zal doen, voor de gemeenteraad een voldoende reden vormt om hem het vertrouwen te ontnemen, m.a.w. het mandaat in te trekken ; dat de mogelijkheid voor de Raad van State om een dergelijke subjectieve en eventueel op verwachtingen gebaseerde appreciatie te toetsen aan de vereisten van behoorlijk bestuur uiteraard zeer beperkt is ; dat om die reden verzoekers argument dat hij als beheerder voldeed, niet ter zake dienend is, evenmin als het argument dat zijn vervanging, minder dan twee jaar voor het einde van zijn mandaat, «onvoorzichtig is» ;

Overwegende dat verzoeker zelf aangeeft en de verwerende partij beaamt wat de werkelijke reden van de intrekking van zijn mandaat geweest is, namelijk een onenigheid tussen verzoeker en het bestuur van de politieke partij waarbij hij is aangesloten nopens het cumuleren van ambten en — blijkbaar vooral — nopens het afdragen van een gedeelte van zijn vergoeding als beheerder aan de kas van deze partij ; dat zulke onenigheid, daargelaten de vraag wie daarbij recht in zijn schoenen stond, bij de gemeenteraadsleden behorende tot deze partij en deel uitmakende van de coalitie welke de meerderheid van de gemeenteraad vorm-

de, twijfel kon doen rijzen aangaande het vertrouwen dat zij in verzoeker mochten stellen ; dat het tot de aanvaarde politieke geplogenheden behoort dat de coalitiepartner zich hierbij aansluit ; dat verzoeker ten slotte geen bewijzen aanbrengt voor zijn bewering dat het aan de gemeenteraadsleden werd voorgesteld alsof hij zelf zijn ontslag had aangeboden ; dat het beroep niet gegrond is,

(...)

NOOT—Art. 84bis werd in de Gemeentewet ingevoegd bij art. 66 van de wet van 14 februari 1961, de z.g. eenheidswet.

Blijkbaar werd in dit arrest voor de eerste maal door de Raad van State een betwisting beslecht over de intrekking van een mandaat van een vertegenwoordiger van de gemeente in de verenigingen van gemeenten waarbij politieke ondergronden ten grondslag lagen aan de bestreden beslissing.

W.L.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

6e KAMER — 1 DECEMBER 1986

Voorzitter : de h. Van Malderen

Raadsheren : mevr. del Carril en de h. Londers

Advocaten : mrs. Geysen en De Clerck

Taalgebruik — In bestuurszaken — Wisselbrief — Nietigheid — Derde-houder.

In de veronderstelling dat een wisselbrief valt onder de bescheiden en documenten bedoeld in art. 5 van het decreet van 19 juli 1973, laat de nietigheid ervan, afgeleid uit de omstandigheid dat de trekker, die zijn exploitatiezetel in het Nederlands taalgebied heeft, de wisselbrief volledig in het Frans heeft gesteld, de rechten van derden onverminderd, dus ook die van de derde-houder.

C. t/ N.V. K.

Overwegende dat de oorspronkelijk door geïntimeerde ingestelde eis ertoe strekte appellant en diens echtgenote te doen veroordelen tot betaling van een bedrag van 644.160 fr., uit hoofde van een geaccepteerde wissel, vermeerderd met de protestkosten, de moratoire interesten en de gerechtskosten ; dat geïntimeerde in de loop van de procedure in eerste aanleg, zijn eis heeft verminderd met 150.000 fr. ; dat in het thans aangevochten vonnis, geacht op tegenspraak te zijn gewezen overeenkomstig artikel 751 Ger. W., appellant en zijn echtgenote solidair werden veroordeeld tot betaling van een bedrag van 494.160 fr., te vermeerderen met de moratoire interesten op 644.160 fr. vanaf 11 oktober 1978 tot 1 mei 1980 en op 494.160 fr. vanaf 1 mei 1980, alsmede met de gerechtskosten ;

Overwegende dat appellant in zijn aanvullende conclusie een tegeneis instelt, die ertoe strekt geïntimeerde te doen horen veroordelen tot terugbetaling van een bedrag van 201.868 fr., te vermeerderen met de gerechtelijke interesten vanaf 11 maart 1986 ; dat een dergelijke tegeneis voor het

eerst geformuleerd in hoger beroep toelaatbaar is, nu hij een verweer uitmaakt tegen de oorspronkelijke hoofdeis (Cass., 10 april 1978, *R.W.*, 1978-79, 1377);

Overwegende dat appellant twee verweermiddelen aanvoert tegen de uitsluitend op zijn wisselverbintenis gebaseerde eis; dat hij aanvoert dat het bedrag van de wisselschuld zoals dit blijkt uit de wissel, niet overeenstemt met de schuld die hij heeft opgenomen ingevolge de onderliggende overeenkomst, te weten een koopovereenkomst met de P.V.B.A. L. met betrekking tot een mobilhome; dat de wissel waarop de eis is gebaseerd, evenwel getrokken werd door de N.V. H., die op 11 augustus 1977 met appellant en zijn echtgenote een financieringsovereenkomst heeft gesloten; dat de wissel derhalve werd getrokken en geaccepteerd om de terugbetaling te waarborgen van de schuld die voortspuit uit deze financieringsovereenkomst; dat het bedrag van de wissel, namelijk 644.140 fr., overeenstemt met het bedrag dat appellant en zijn echtgenote verschuldigd waren krachtens de financieringsovereenkomst; dat er derhalve wel degelijk overeenstemming is tussen de wisselschuld en de schuld die voortspuit uit de onderliggende verhouding tussen de schuldenaar en de trekker; dat er derhalve geen sprake kan zijn van enig bedrog bij het opstellen van de wisselbrief; dat, zelfs indien een dergelijk wilsgebrek bij het aangaan van de wisselverbintenis bewezen zou zijn, appellant dit niet kan tegenwerpen aan geïntimeerde, waarvan als derde-houder niet bewezen is dat zij bij het verkrijgen van de wissel desbewust ten nadele van de schuldenaar heeft gehandeld (J. Ronse, *Wisselbrief*, A.P.R., II, nrs. 1401 en 1418);

Overwegende dat appellant in de tweede plaats aanvoert dat de wisselbrief nietig is overeenkomstig artikel 10 van het decreet van 19 juli 1973 tot regeling van het gebruik van de talen voor de sociale betrekkingen tussen de werkgevers en de werknemers, alsmede van de door de wet en de verordeningen voorgeschreven akten en bescheiden van de ondernemingen, nu de wisselbrief volledig in de Franse taal is gesteld, hoewel de trekker, namelijk de N.V. H., haar exploitatiezetel in het Nederlandse taalgebied heeft; dat een dergelijk verweermiddel, dat gebaseerd is op de inhoud zelf van de wisselbrief normaal tegen iedere houder kan worden tegengeworpen, dus ook aan geïntimeerde (J. Van Ryn en J. Heenen, *Principes de droit commercial*, III, tweede druk, nr. 423; J. Ronse, *o.c.*, II, nr. 1413); dat evenwel, in de veronderstelling dat de wisselbrief valt onder de bescheiden en documenten bedoeld in artikel 5, krachtens artikel 10, lid 5, van het voornoemd decreet, de nietigheid de rechten van derden onverminderd laat, dus ook die van de derde-houder van de wisselbrief (R. Renard, *Talen in bestuurszaken, in de bedrijven en in de sociale betrekkingen*, A.P.R., nr. 471, naar analogie met pandnemer van facturen);

Overwegende dat uit het vorenstaande volgt dat het dubbele verweer van appellant elke grond mist; dat tevens de tegeneis, die strekt tot terugbetaling van de reeds afgekorte bedragen ten belope van 201.868 fr., als ongegrond dient te worden afgewezen, nu appellant gehouden was tot betaling op basis van een geldige titel; dat de omvang van de schuld uit die titel blijkt;

Overwegende dat partijen bij monde van hun respectieve raadslieden verklaard hebben dat er geen betwisting meer bestaat met betrekking tot het tot op heden door appellant

reeds afgekorte bedrag, namelijk 201.868 fr.; dat het saldo van de wisselschuld derhalve in hoofdsom 442.262 fr. bedraagt;

Overwegende dat overeenkomstig artikel 74 van de gecoördineerde wetten op de wisselbrieven en orderbriefjes de rechter, in afwijking op artikel 1244 B.W., geen gemak van betaling kan toestaan (J. Ronse, *o.c.*, nrs. 1279 en volgende); dat enkel geïntimeerde vrijwillig termijnen van respijt kan toestaan;

(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

6e KAMER — 20 JANUARI 1987

Voorzitter: de h. Van Gelder

Raadsheren: mevr. Bosmans en mevr. Beeckman

Advocaten: mrs. Torremans loco Firlefijn en Dassen

Overeenkomst — Toestemming — Algemene voorwaarden — Nutsbedrijf — Rechterlijke toetsing.

De omstandigheid dat de overeenkomst betrekking heeft op prestaties die in onze samenleving noodzakelijk worden geacht en dat de wederpartij (i.c. een watermaatschappij) ter zake over een monopolie beschikt, sluit de vrije toestemming van de toetredende partij in beginsel niet uit.

N.V. A.W.W. t/ F.

Overwegende dat het hoger beroep de wijziging beoogt van het bestreden vonnis, op tegenspraak gewezen op 31 januari 1985 door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen, waardoor de vordering van geïntimeerde, de betaling beoogd van een met interesten en kosten te vermeerderen bedrag van 126.870 fr. wegens waterschade in de kelder van geïntimeerde, ontstaan door een lek in de openbare waterleiding, gelegen onder het voetpad vóór het huis van F., werd toegewezen;

Overwegende dat de A.W.W. art. 15 van het abonnementscontract «bevoorrading tegen vaste vergoeding», door F. ondertekend op 18 augustus 1976, inroept;

Overwegende dat die tekst o.m. als volgt luidt: «De volledige aansluiting vanaf de hoofdleiding in de straat tot in het onroerend goed, wordt door de abonnee bekostigd en blijft zijn eigendom; derhalve ontlast hij de A.W.W. van alle verantwoordelijkheid aangaande die aansluiting. De aansluiting, evenals alle bijhorende apparaten en benodigdheden, staan onder het toezicht en de verantwoordelijkheid van de abonnee, die ieder gebrek onmiddellijk aan de A.W.W. zal melden. Alle herstellingen, van welke aard ook, zullen door de A.W.W. en met uitsluiting van wie ook, voor rekening van de abonnee uitgevoerd worden. De abonnee is verantwoordelijk zowel ten opzichte van de A.W.W. als ten opzichte van benadeelde derden, voor schadelijke gevolgen (...) die uit een laattijdige kennisgeving aan de A.W.W. zouden voortspuiten. De abonnee geeft de A.W.W. uitdrukkelijk volmacht om ambtshalve aan zijn aansluiting, met inbegrip van alle bijhorende apparaten en benodigdheden, alle onderhouds- en herstellings-

werken uit te voeren, die de A.W.W. nodig zal achten; hij verbindt zich ertoe, haar onmiddellijk de kostprijs ervan te betalen»;

Overwegende dat het abonnementscontract van de A.W.W. een toetredingscontract is;

Overwegende dat de A.W.W. duidelijk de sterkste partij is, die de bedingen van het contract, dat te nemen of te laten is, eenzijdig opstelt zonder dat er normaal over kan worden onderhandeld;

Overwegende dat het hier gaat om een contract waarbij het «toetreden» moeilijk kan worden geweigerd, omdat de aangeboden prestatie nuttig, ja zelfs noodzakelijk is (Van-deputte, R., *De overeenkomst*, p. 110);

Overwegende dat het, in de huidige sociaal-economische context, irrealistisch is te beweren dat men niet «verplicht» is op het waterleidingsnet aan te sluiten daar die mogelijkheid vroeger toch ook niet bestond;

Overwegende dat het betrekken van leidingwater tot het elementair hedendaags comfort behoort en het aantal personen dat vrijwillig met een waterput genoegen neemt, vrij minuscule zal zijn;

Overwegende dat het argument van de A.W.W. weinig ernstig is;

Overwegende dat slechts weinigen het elektrische licht zullen afwijzen omdat men zich vroeger met kaarsen moest behelpen, ofwel geen bus of trein nemen omdat het vroeger met paard en kar ook ging;

Overwegende dat F. echter het ontract ondertekend heeft en kennis nam of had kunnen nemen van de tekst ervan;

Overwegende dat geen enkel wilsgebrek bij de totstandkoming van de overeenkomst kan worden aangetoond;

Overwegende dat de tekst van art. 15, meer bepaald het eerste hierboven geciteerde lid, duidelijk is en niet voor interpretatie vatbaar;

Overwegende dat, in het licht van de huidige betwisting, enkel dat eerste geciteerde lid relevant is;

Overwegende dat de A.W.W. de abonnee tot eigenaar maakt van de aansluiting, terwijl de eigenaar heel wat aan de eigendom verbonden rechten niet mag uitoefenen, o.a. om een ontheffing van aansprakelijkheid te kunnen doorvoeren;

Overwegende dat trouwens, ook zonder dat F. eigenaar werd, de A.W.W. contractueel een beding van ontheffing van aansprakelijkheid geldig had kunnen inlassen;

Overwegende dat een dergelijke vrijtekening niet mocht slaan op, of toepasselijk zou kunnen zijn in geval van bedrog, kwade trouw of intentionele fout (cf. Bosmans, M., «Standaardbedingen», *T.P.R.*, 1984, 57, nr. 35);

Overwegende dat ten deze geen bedrog, kwade trouw of intentionele fout bewezen is;

Overwegende dat ook niet kan worden gezegd dat de overeenkomst niet te goeder trouw door de A.W.W. werd uitgevoerd;

Overwegende dat het enerzijds tegen de borst stoot dat een abonnee, die schade lijdt door een lek in een aanvoerleiding die hij niet kan zien, waaraan hij niet kan of mag raken, die in feite uitsluitend onder toezicht van de A.W.W. staat, geen vergoeding van de A.W.W. kan eisen;

Overwegende dat echter anderzijds niet uit het oog mag worden verloren, dat de aanvoerleiding enkel en alleen gelegd werd om die abonnee te voorzien van water, dat hem tegen een zeer redelijke prijs wordt geleverd;

Overwegende dat ten deze niets bekend is over de oorzaak van het lek, zodat het hof niet moet onderzoeken of art. 15 wel zou kunnen worden toegepast zo het lek ontstaan zou zijn door een ernstig gebrek aan toezicht of onderhoud vanwege de A.W.W.;

(...)

NOOT—Algemene contractsvoorwaarden en monopolies

Door een lek in de openbare waterleiding gelegen onder het trottoir vóór het huis van geïntimeerde ontstaat waterschade aan het pand. De watermaatschappij weigert deze schade te vergoeden. Luidens het aansluitingscontract blijft de «abonnee» eigenaar van de leiding die zijn woning verbindt met de hoofdleiding en wordt de watermaatschappij geëxonerend van iedere aansprakelijkheid ter zake. Door de eerste rechter (Rb. Antwerpen, 31 januari 1985, opgenomen in kort bestek in dit nummer) wordt het exoneratiebeding terzijde geschoven. Volgens de rechtbank kan van een vrije toestemming geen sprake zijn wanneer men te doen heeft met nutsbedrijven die over een monopolie beschikken. Bovendien druist het beding dat de afnemer eigenaar blijft van de aanvoerleiding die zich onder de openbare weg bevindt in tegen de goede trouw die contractuele verhoudingen dient te beheersen. Dit vonnis wordt gewijzigd door vorenstaand arrest. Het hof is van oordeel dat de afnemer vrij heeft toegestemd tot het «abonnementscontract» en dat het exoneratiebeding niet ongeoorloofd is. Indien men van oordeel is dat toetredingscontracten evengoed overeenkomsten zijn (cf. R. Kruithof, «Leven en dood van het contract», *R.W.*, 1985-86, 2750, nr. 12) en men met het hof vaststelt dat die toestemming niet door enig wilsgebrek is aangetast, dan is er inderdaad nog weinig ruimte voor enige inhoudelijke toetsing.

Toch kan niet worden ontkend dat de vrije toestemming tot algemene contractsvoorwaarden problematisch is wanneer de gebruiker van die algemene voorwaarden, goederen of diensten aanbiedt die noodzakelijk worden geacht en die gebruiker bovendien over een monopoliepositie ter zake beschikt (cf. R. Dekkers, «Overheersende belangen», *R.W.*, 1955-56, 1364, nr. 8; M. Bosmans, «Standaardbedingen», *T.P.R.*, 1984, 39, nr. 6). De wederpartij beschikt over geen uitwijkmogelijkheid: noch de medecontractant, noch de geleverde diensten of goederen zijn substituïerbaar. Op goede gronden zou kunnen worden overwogen in die gevallen aan de rechter een marginaal toetsingsrecht te verlenen ten einde kennelijk onredelijke bedingen onverbindend te verklaren. Heeft men immers bij dergelijke overeenkomsten niet te doen met een *partijbeslissing* waarbij aan het nutsbedrijf de bevoegdheid wordt verleend om de contractuele verhouding tussen partijen nader te bepalen? Het nemen van die partijbeslissing behoort tot de uitvoering van de overeenkomst en valt onder het toepassingsgebied van het beginsel der uitvoering te goeder trouw (cf. J. Ronse, «Marginale toetsing», *T.P.R.*, 1977, 207 e.v.). Ook het hof van beroep gaat over tot een dergelijke toetsing. Na een afweging van de resp. belangen der partijen komt het hof tot het besluit dat het exoneratiebeding niet onredelijk is.

De beoordeling van de onredelijkheid van algemene voorwaarden in overeenkomsten met nutsbedrijven is inderdaad geen evidente zaak. Het gaat immers niet op om iedere overeenkomst afzonderlijk te beschouwen, zonder

tevens acht te slaan op de belangen van de gemeenschap. Deze opvatting werd reeds vertolkt in de rechtspraak: «Een dergelijke overeenkomst, van belang voor heel de gemeenschap, kan niet worden beschouwd als een louter privaatrechtelijke overeenkomst» (Vred. Turnhout, 14 juli 1981, *B.F.E.*, 10 C, 14; andere rechtspraak verleent aan contracten met nutsbedrijven zelfs een «reglementair» karakter: Vred. Antwerpen (6e kanton), 10 november 1982, *B.F.E.*, 18 A, 4). Zo horen bij een bepaalde prijs voor water, gas, elektriciteit, enz. nu eenmaal ook bepaalde algemene voorwaarden. Met betrekking tot exoneratiebedingen kan tevens rekening worden gehouden met de verzekeraarbaarheid van bepaalde risico's.

Naast deze rechterlijke controle bestaat een andere mogelijke oplossing erin het toezicht op de algemene voorwaarden over te laten aan de door de overheid ingestelde controleorganen (bv. m.b.t. verzekeringen: art. 19 Controlewet) of aan overlegorganen tussen producenten en consumenten (cf. R. Vandeputte, *De lotsbestemming van het contract*, Mededeling Kon. Acad. Wet. Lett. en Schone Kunsten van België, 1979, 12-13).

Eric Dirix

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

6e KAMER — 31 MAART 1987

Voorzitter: de h. Van Malderen (rapporteur)

Raadsheren: de hh. Winnen en Delvoie

Advocaat-generaal: de h. Vanosmael

Advocaten: mrs. Koevoets en Duerinck

Inkomstenbelastingen — Vennootschapsbelasting — Afschrijving.

Als apparaten volgens de goedgekeurde jaarrekening op vijf jaar gedelgd worden, is het niet mogelijk ze fiscaal op drie jaar af te schrijven.

N.V. A. in vereffening t/ Belgische Staat

Overwegende dat de bestreden aanslagen in de vennootschapsbelasting gevestigd werden voor de aanslagjaren 1968 en 1969 onder artikelen 003.807 en 004.298; dat de gevolgde procedure die was van artikel 256 W.I.B.;

Overwegende dat de aanslagen van ambtswege werden gevestigd daar voor het aanslagjaar 1968 rekwirante niet binnen de termijn van een maand, gesteld bij artikel 222 W.I.B., antwoordde op de vraag om inlichtingen van 20 augustus 1969 en daar voor het aanslagjaar 1969 de aangifte te laat geschiedde;

Overwegende dat rekwirante bijgevolg zelf het juiste bedrag van haar belastbaar inkomen moet bewijzen, hetgeen zij niet doet;

Overwegende dat uit het onderzoek van de inspecteur is gebleken dat de door rekwirante berekende omzetcijfers voor de aanslagjaren 1968 (24.677.584 frank) en 1969 (27.554.486 frank) als normaal mogen worden aangenomen;

Overwegende dat betreffende de interesten op leningen door rekwirante betaald voor ontleende gelden dient te worden opgemerkt dat het bedrag van deze leningen minder bedraagt dan de voor het aanslagjaar 1967 vastgestelde meerwinst ten aanzien waarvan rekwirante zich verbonden had ze in haar vermogen op naam van de vroegere aandeelhouders op te nemen, wier onvermogen niet aanvaardbaar is, daar de belangrijkste aandeelhouder de verbintenis aangaande zelf de gelden te storten, bij wijze van kasvoorschot, door persoonlijke middelen indien de vroegere aandeelhouders in gebreke zouden blijven;

Overwegende ten slotte dat het niet mogelijk is de apparaten op drie jaar — in plaats van op vijf jaar — af te schrijven daar rekwirante gehouden blijft door de besluiten van de algemene vergadering der aandeelhouders waarop de balans — en dus ook de geboekte delgingen — werden goedgekeurd;

Overwegende bijgevolg dat de vraag om ontheffing van de aanslagjaren, door rekwirante geformuleerd, als ongegrond dient te worden afgewezen daar zij geen bewijs levert van het juiste bedrag van haar belastbaar inkomen noch van haar beweringen, zodat de aanslagbasis voor de aanslagjaren 1968 (7.870.214 frank) en die voor 1969 (6.150.180 frank) behouden dienen te blijven;

(...)

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

6e KAMER — 31 MAART 1987

Voorzitter: de h. Van Malderen

Raadsheren: mevr. del Carril en de h. Delvoie

Advocaat-generaal: de h. Vanosmael

Advocaten: mrs. Beeckman loco Brahy en Van Springel loco Bosmans

Handelszaak — Inpandgeving — Specialiteit.

Het pandrecht op een in pand gegeven handelszaak gaat niet over op een andere handelszaak die de eigenaar van de eerste later en ergens anders heeft gevestigd.

C.V. P. t/ Mr. Vanderleenen q.q. en N.V. Brouwerij A.

Overwegende in feite dat de Provinciale Kas en de brouwerij beide schuldeisers zijn in het faillissement van Georges S.;

dat meer bepaald enerzijds de Provinciale Kas aan S. en zijn echtgenote een kredietopening had toegestaan van 400.000 fr. en dat de eruit voortvloeiende schuldvordering gewaarborgd was door de inpandgeving van de handelszaak, te weten een frituur gelegen te S., volgens akte van inpandgeving geregistreerd op 12 februari 1980;

dat meer bepaald anderzijds de brouwerij volgens overeenkomst van 12 maart 1981 met betrekking tot een goed gelegen te S., Steenweg naar Bergen, een handelshuur afsloot met de gefailleerde die daarenboven van de vorige huurster rechtstreeks onder andere de meubilering overkocht;

dat de overeenkomst terugwerkend de aanvang van de handelshuur vaststelt op 1 januari 1981;

Overwegende dat de brouwerij als verhuurder haar voorrecht op het meubilerende huisraad doet gelden;

dat de Provinciale Kas van haar kant voorhoudt dat haar pandrecht op de handelszaak gelegen in de Schockaertstraat overgegaan is op de nieuwe handelszaak gelegen aan de Steenweg op Bergen;

dat de Provinciale Kas aldus beweert dat, daar er samenloop van voorrechten bestaat op dezelfde roerende goederen, er aanleiding is de rangorde te regelen tussen haar voorrecht als pandhoudende schuldenaar en dat van de brouwerij als verhuurder;

Overwegende dat de eerste rechter evenwel terecht vaststelde dat de handelszaak waarop het handelspand gevestigd werd en dat niet meer aangetroffen werd in het actief van het faillissement, en de exploitatie van het restaurant dat door S. overgenomen werd op 12 maart 1981 twee volledig onderscheiden ondernemingen vormen;

dat zulks blijkt zowel uit de verschillende ligging, uit de aard van de uitgeoefende handelsactiviteit en van het meubilair;

dat dan ook niets het mogelijk maakt vast te stellen dat in casu een en dezelfde handelszaak eenvoudig overgebracht werd van de ene naar een andere plaats;

Overwegende dat het pandrecht van de Provinciale Kas klaarblijkelijk teniet is gegaan door het verdwijnen van de handelszaak waarop het pand gevestigd werd;

dat in ieder geval het pandrecht niet is kunnen blijven voortbestaan, op grond van het volgrecht, op de andere handelszaak; dat het volgrecht van de bevoorrechte pandhouder niet kan ingeroepen worden op een handelszaak die buiten de akte van inpandgeving valt;

(...)

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE OUDENAARDE

11 SEPTEMBER 1986

Voorzitter: de h. Van der Eecken

Openbaar ministerie: de h. Piron

Advocaten: mrs. Dossche loco Faict en Van Impe

Voorrecht — Gerechtskosten — Begrip.

De kosten van de procedure strekkend tot veroordeling van de schuldenaar, zijn niet bevoorrecht, aangezien ze niet in het gemeenschappelijk belang van de schuldeisers zijn gemaakt. Hetzelfde geldt voor de kosten gemaakt om een uitvoerbare titel te verkrijgen en voor de kosten van betekening van het vonnis met bevel tot betaling.

Bevoorrechte kosten zijn de kosten van bewarend beslag op roerende goederen van de schuldenaar. Die kosten zijn echter niet bevoorrecht, als de goederen reeds voordien in beslag zijn genomen.

Kosten gemaakt voor een bewarend beslag komen niet meer in aanmerking voor het voorrecht, als op het beslag een betaling gevolgd is en deze eerst op de gerechtskosten is toegerekend.

N.V. R. t/ Faillissement V.

Bij brief van 4 november 1985 deed de eiseres tijdig doch provisioneel aangifte van schuldvordering, bij conclusie van 22 november 1985 bepaald op de som van 943.029 frank min de som van 85.000 frank afgekort via gerechtsdeurwaarder = 850.029 frank. Bij conclusie van 26 maart 1986 vroeg zij een deel ervan, nl. de som van 22.080 frank, op te nemen in het bevoorrecht passief wegens gemaakte bevoorrechte gerechtskosten (artt. 17 en 19, 1°, H.W.) als daar zijn: rolrecht = 780 frank; rechtsplegingsvergoeding = 5.800 frank; expeditie + registratierechten = 5.575 frank; bewarend beslag op roerend goed = 5.012 frank; bewarend beslag onder derden = 5.090 frank; aanzegging derden beslag = 3.373 frank; verklaring derde beslagene = 1.450 frank.

De curatoren gaan in op het voorrecht voor de sommen van 5.090 frank + 3.373 frank + 1.450 frank en gaan akkoord de restant op te nemen in het gewoon passief.

De Hypotheekwet bepaalt dat de gerechtskosten slechts bevoorrecht zijn t.a.v. alle schuldeisers in wier belang zij gemaakt zijn en slechts wanneer zij in het gemeenschappelijk belang van de schuldeisers zijn gemaakt (T.P.R., 1978, 1182, nr. 52).

Onder de «gerechtskosten» worden door de rechtspraak en de rechtsleer begrepen: alle kosten die onder het gezag van de rechter worden gemaakt met het oog op het behoud, de tegeldemaking en verdeling van het vermogen van de schuldenaar.

Hieronder zouden zeker begrepen worden de kosten van bewarend beslag op roerend goed (5.012 fr.), maar er wordt aangetoond dat zij een doublure uitmaken met een vroeger beslag, in tegenstelling met het bewarend beslag onder derden, hetgeen het voorrecht zou verlenen voor de bedragen van: 5.090 fr. + 3.373 fr. + 1.450 fr.

Met toepassing van voormelde beginselen moet het voorrecht geweigerd worden voor de door de schuldeiseres uitgegeven gerechtskosten in de rechtspleging strekkende tot veroordeling van de toekomstige gefailleerde om haar de som van 751.134 frank plus annexen te betalen, zijnde het saldo van de verkoopprijs van de door haar geleverde koopwaar, met inbegrip van conventionele interesten en boeten, omdat deze kosten niet in het gemeenschappelijk belang van de schuldeisers, maar wel in eigen belang, werden uitgegeven (T.P.R., 1978, 1183, nr. 55).

Hetzelfde geldt wat betreft de kosten voor het verkrijgen van een uitvoerbare titel en wat betreft de kosten van betekening en bevel.

Voormeld voorrecht wat betreft het bewarend beslag onder derden ten bedrage van 9.913 frank kan echter eveneens niet toegekend worden omdat de toekomstige gefailleerde aan de gerechtsdeurwaarder (zijn afrekeningsbrief van 22 oktober 1985) de som van 85.000 frank afbetaalde en dat deze som volgens de keuze van de schuldeiser zelf (via zijn gerechtsdeurwaarder) vanzelfsprekend eerst werd toegerekend op de gerechtsdeurwaarderskosten in kwestie, zodat deze door de afbetaling reeds voldaan werden (A. Kluyskens, *De Verbintenissen*, nrs. 185, 187 en 188, blz. 322-324, uitgave 1948).

(...)

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Rb. Antwerpen (6e Kamer), 31 januari 1985

Overeenkomst — Toestemming — Algemene voorwaarden — Nutsbedrijf — Rechterlijke toetsing.

«Op 2 april 1982 springt de zich onder het trottoir bevindende wateraansluiting tussen de hoofdleiding en het pand Statiestraat 56, te Z., waardoor de kelder van dit pand onderliep. Voor de daardoor veroorzaakte schade vordert eiser van verweerster een qua bedrag niet betwiste schadevergoeding van 126.870 frank. Verweerster baseert haar verweer op art. 15 van de door eiser onderschreven abonnementsvoorwaarden, waarbij bedongen werd dat eiser verweerster onthief van alle aansprakelijkheid betreffende deze aansluiting, die, gelegd door verweerster maar bekostigd door eiser, eigendom zal blijven van laatstgenoemde, die evenwel aan dit eigendom zelf geen herstellingen van welke aard ook mag laten uitvoeren, maar zulks op zijn kosten door verweerster dient te laten geschieden. (...)»

«Ter zake beschikt verweerster als enig niet beconcurrerend nutsbedrijf over een monopolie. In de huidige maatschappij is het gebruik van water, gas en elektriciteit niet meer weg te denken, en is men als particulier verplicht zich tot monopoliehoudende bedrijven te wenden om ervan voorzien te worden. Deze bedrijven zijn almachtig en men moet willens nillens hun voorwaarden — zelfs al heeft men als gebruiker hiervan uitvoerig kennis genomen, hetgeen niet altijd het geval is — onderschrijven om primordiale nutsvoorzieningen — zonder welke een normaal leven in onze huidige maatschappij, waarop iedereen recht heeft, niet meer mogelijk is — te ontvangen.

«Rekening houdend met de ter zake voorkomende anomalie dat de verzekeraar van verweerster wel de schade dekt die veroorzaakt zou zijn door de volgens de aansluitingsvoorwaarden van verweerster particuliere aansluiting op de hoofdleiding van een naburig gebouw, kan de rechtbank niet anders vaststellen dan dat het — bij in gebreke blijven op dit stuk van de wetgevende macht — de hoogste tijd wordt dat deze onbillijke toestand verholpen wordt.

«Men staat hier ontegenzeggelijk voor een door een monopoliehoudende vennootschap aan haar medecontractant opgelegde toetredingscontract. Sommige voorwaarden van de overeenkomst zijn pragmatisch verantwoord, zoals o.m. het beding dat geen werken zonder toestemming en leiding van het nutsbedrijf aan de aansluiting mogen geschieden. Zulks voorkomt mogelijk knoeiwerk van niet altijd bevoegde aannemers, waardoor de aansprakelijkheid van het nutsbedrijf in het gedrang zou kunnen komen.

«De stipulatie dat de abonnee eigenaar blijft van de zich buiten zijn eigendom bevindende aansluitingsleiding, druist in tegen de goede trouw vereist voor de tenuitvoerlegging van het toetredingscontract (art. 1134, derde lid, B.W.), en tast het contract ten dele aan. De genietende van de nutsvoorzieningen zou zich steeds — en hem blijft geen andere keuze — moeten gedragen naar de mogelijke willekeur — en wie kan zulks effectief controleren — van het nutsbedrijf o.m. omtrent de toe te passen tarieven, maar bovendien alles moeten slikken wat hem — zonder volledige vrije mogelijkheid tot onderhandelen — opgelegd wordt.»

(Voorzitter : de h. Hellings — Advocaten : mrs. Dassen en Torremans loco Firlefijn — In de zaak : F. t/ A.W.W.)

NOOT—Zie elders in dit nummer Hof Antwerpen, 20 januari 1987, met noot.

BOEKEN

R. DUJARDIN, **Bewarend en uitvoerend scheepsbeslag. De evenredige verdeling en rangregeling.** Praktijkstudie met formulieren, Kluwer Rechtswetenschappen, Antwerpen, 1986, 223 p.

Met dit werk licht de auteur het bewarend en uitvoerend scheepsbeslag toe zowel op praktisch als theoretisch vlak. Praktisch omdat de auteur als gerechtsdeurwaarder — actief beoefenaar van het gerechtelijk recht — iedereen die met dit onderwerp wordt geconfronteerd op voortreffelijke wijze de nodige informatie verschaft. Theoretisch omdat hij de stiefmoederlijk behandelde artikelen 1467-1493, 1545-1559 en 1635-1675 Ger. W. op een systematische wijze doorlicht.

Dit onderscheid vindt men ook terug in de samenstelling van het werk, waar in Deel I het theoretische gedeelte wordt behandeld terwijl in Deel II de formulieren zijn opgenomen.

Deel I bestaat uit 4 hoofdstukken waarin achtereenvolgens de algemene principes, het bewarend beslag, het uitvoerend beslag en de evenredige verdeling worden besproken met verwerking ook van niet-gepubliceerde rechtspraak, die bereidwillig door de heer A. Groetaers, beslagrechter met een jarenlange ervaring in de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen, ter beschikking werd gesteld.

De formulierenverzameling in Deel II bevat zowel modellen voor de advocaat als voor de notaris en de gerechtsdeurwaarder. Bij de samenstelling is de systematiek gevolgd van de Algemene Modelverzameling voor de praktijk van de Gerechtsdeurwaarder.

Naast een trefwoordenregister werden als bijlagen opgenomen : een artikelsgewijs overzicht van het scheepsbeslag, een «timing» van het scheepsbeslag en de toepasselijke teksten uit het Gerechtelijk Wetboek, het Wetboek van Koophandel en het Burgerlijk Wetboek.

In een «woord vooraf» schrijft de minister van Justitie Gol dat het boek zeker en vast aan een behoefte voldoet.

Johan Bally

MARC HEYERICK, **Aspects juridiques du remembrement rural en Belgique**, E. Story-Scientia, 1986, 176 p.

De ruilverkaveling van landeigendommen is in België mogelijk geworden door de wet van 25 juni 1956, die door de wet van 22 juli 1970 werd vervangen. Deze wet blijft de basiswetgeving hoewel andere wetten de ruilverkavelingsmogelijkheden hebben uitgebreid zoals o.m. de wet van 12 juli 1976 houdende bijzondere maatregelen inzake ruilverkaveling van landeigendommen uit kracht van de wet bij de uitvoering van grote infrastructuurwerken, de wet van 10 januari 1978 houdende bijzondere maatregelen inzake ruilverkaveling van landeigendommen in der minne. Ruilverkaveling is een materie die tot de bevoegdheid van de Gewesten behoort. De wet van 11 augustus 1978 bevat aanvullingen op de wet van 22 juli 1970 en voorziet in bijzondere bepalingen eigen aan het Vlaamse Gewest. Het Waalse Gewest heeft tot nog toe de wet van 22 juli 1970 niet gewijzigd.

Het grootste deel van het boek bestaat in de ontleding van de wet van 22 juli 1970; toch worden de andere ruilverkavelingswetten ook summier onderzocht.

Het werk is bedoeld voor de mensen van de praktijk, hoewel de theoretische benadering niet uit het oog wordt verloren, zoals blijkt uit de analyse van het begrip landeigendom. De auteur komt

nochtans tot de ontnuchterende vaststelling dat geen voldoende duidelijke bepaling dit begrip weergeeft.

Hoewel ruilverkavelingen slechts tot relatief weinig rechtspraak aanleiding hebben gegeven, wordt in het werk aandacht besteed zowel aan de gepubliceerde als aan de niet gepubliceerde rechtspraak.

De verdienste van M. Heyerick bestaat er vooral in een overzicht van de juridische problematiek van de ruilverkaveling te geven; het werk vult een lacune aan daar tot nog toe enkel commentaren over de afzonderlijke ruilverkavelingswetten verschenen zijn.

G. Suetens-Bourgeois

T.W.J. PHAFF, **Naar een nieuw ontslagrecht**, Arnhem, Gouda Quint BV, 1986, 360 p.

Het boek bevat het proefschrift dat de auteur op 3 december 1986 aan de Rijksuniversiteit te Leiden verdedigde. In vier grote delen behandelt hij achtereenvolgens de geschiedenis van het ontslagrecht, problemen in het ontslagrecht, andere ontslagstelsels en «naar een nieuw ontslagrecht».

De wet op de arbeidsovereenkomst van 1907 laat vier wijzen van beëindiging van de arbeidsovereenkomst toe: de beëindiging met wederzijds goedvinden, het einde van rechtswege, de eenzijdige beëindiging door opzegging en de ontbondenverklaring door de rechter. De oorspronkelijke regeling van deze beëindigingswijzen heeft in de loop der jaren verscheidene aanpassingen gekend, welke de auteur uitvoerig toelicht.

Ter zake van de problemen van het ontslagrecht, besteedt de auteur veel aandacht aan de vorm en inhoud van de redelijkheids-toetsing van het ontslag, zowel preventief door de directeur van het Gewestelijk Arbeidsbureau, als repressief door de rechter. Daarnaast behandelt hij de problemen in verband met de ontslagverboden, de ontbondenverklaring door de rechter, het ontslag op staande voet, de nietigheidssanctie, de arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd en de proeftijd.

In het derde deel wordt, ter vergelijking en om tot een nieuw ontslagrecht te komen, het ontslagrecht in Frankrijk en in de Bondsrepubliek Duitsland bestudeerd. Het Nederlandse ontslagrecht voor ambtenaren wordt eveneens nagegaan, wegens zijn geheel eigen uitgangspunt, nl. ontslagmogelijkheid op limitatief genoemde gronden.

In het laatste deel komt de auteur tot de doelstelling van zijn studie: een omvattend voorstel voor een billijk maar eenvoudiger en samenhangender ontslagrecht. De vier manieren waarop een arbeidsovereenkomst kan eindigen blijven behouden, doch wat het opzeggingsrecht betreft, worden diepgaande wijzigingen voorgesteld. Aldus zou de werkgever enkel schriftelijk mogen opzeggen op een in de wet genoemde redelijke grond, en de beoordeling van de rechtsgeldigheid van het ontslag komt bij de rechter te liggen. Ontslagverboden worden gehandhaafd doch met, voor bepaalde categorieën werknemers, de mogelijkheid preventief een beroep te doen op de toestemming van de rechter. Ook op nog andere punten doet de auteur voorstellen, bv. in verband met de arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd, die bij voortzetting zou moeten leiden tot een overeenkomst voor onbepaalde tijd.

Het boek eindigt met een samenvatting en een ingekorte versie ervan in het Duits, en voorts o.m. ook met een uitgebreid jurisprudentieregister en een zakenregister.

Gh. Dhaeyer

C.M.G., TEN RAA, **Conciliatie en justitie**. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van buitengewoon hoogleraar in de faculteit der rechtsgeleerdheid om werkzaam te zijn op het vakgebied van de historische ontwikkeling van het recht, in «Mededelingen Juridisch Instituut van de Erasmus Universiteit», nr. 34, Rotterdam Erasmus Universiteit, 1986, 30 p.

Bij zijn ambtsaanvaarding als buitengewoon hoogleraar aan de Rotterdamse Erasmus Universiteit, hield rechtshistoricus prof. C.M.G. ten Raa een openingsrede over Conciliatie en justitie. Hoe

worden voorafgaande schikkingen in de hand gewerkt, teneinde processen te voorkomen? Naast interessant rechtsvergelijkend materiaal, ontleend aan het congres over Les conciliateurs te Pau in 1981, behandelt de auteur justitie en conciliatie in de Franse wet op de gerechtelijke organisatie van 1790, alsook het lot van de conciliatie in Frankrijk, Nederland en België. Van dit alles geeft ten Raa, eminent kenner van de geschiedenis der vrederegten, een verhelderend synthetisch overzicht.

H. Van Goethem
Ufsia

L.S. GODEFROI, **De eerste fase van de financiële unificatie van Nederland (1796-1801)**, in Mededelingen Juridisch Instituut nr. 32, Rotterdam, Erasmus Universiteit, 1986, 158 p.

P. DE MEYERE, **Het amortisatiesyndicaat (1822-1840)**, in Eclectica nr. 63, Brussel, St. Aloysius, 1986, 103 p.

Staten hebben vaak te kampen gehad met enorme schulden. Het bezuinigen op overheidsuitgaven is van alle tijden, net als het heffen van belastingen en het steeds maar opnieuw aangaan van leningen, samengaand met een allengs ondraaglijke rentelast. De meeste 18de-eeuwse Europese staten hebben vrijwel hun budget geheel gespendeerd aan de aflossing van schulden en renten, en de betaling van militaire uitgaven. In de 19de eeuw zou het niet beter. De Napoleontische oorlogen kostten ontzaglijk veel geld. De Belgische staat heeft in zijn totstandkomend decennia lang de helft van de belastingen besteed aan militaire uitgaven. Pas toen dat uitgavenpatroon van de staten werd gewijzigd, kon de sociale vooruitgang en de democratisering doorbreken. Zo kwam geld vrij voor onderwijs, sociale zekerheid en openbare werken, maar het schuldenvraagstuk is niet van de aardbodem verdwenen.

In zijn doctoraalscriptie van het vak staats- en bestuursrecht aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam, ontleedt L.S. Godefroi de eerste fase van de financiële unificatie van Nederland (1796-1801). De politieke eenmaking van de Noordelijke Provinciën onder de «Bataafse Republiek» ging gepaard met een financiële unificatie, die vóór Godefroi nauwelijks bestudeerd is..

De budgettaire moeilijkheden van de Bataafse Republiek waren onhoudbaar; in 1796 werd bv. 40% van de staatsbegroting uitgetrokken voor rentelast. De schuldstructuur van de toenmalige Europese Staten vertoont vele gelijkenissen met die van landen als Mexico en Argentinië. Ook toen werden technieken gehanteerd zoals het opschorten van de aflossingen en van de rentebetalingen (Oostenrijk in 1795, Frankrijk in 1798, de Bataafse Republiek in 1799, enz.); een ander middel bestond in het bezuinigen op overheidsuitgaven, waarbij voor de Bataafse Republiek in de eerste plaats werd gedacht aan een radicale hervorming van het fiscale bestel. Daarbij lag de kern van de problematiek in de provinciale soevereiniteit die moest worden gebroken, en in de verdeling van de schulden, voor 75% van Holland afkomstig. Bij de inzichtelijke behandeling van deze problematiek, geeft Godefroi op bevattelijke wijze een beschrijving van de ideeën die men huldigde over de unificatie van schulden en belastingen, en over de daarop aansluitende wetgeving in 1796-1801. De studie is een belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van de openbare financiën en van het fiscaal recht.

Dr. P. De Meyere publiceerde over een gelijkaardig onderwerp, Het Amortisatiesyndicaat (1822-1840). De militaire uitgaven rezen de pan uit tijdens de Napoleontische oorlogen, en in 1815 keek het Koninkrijk der Verenigde Nederlanden aan tegen een staatsschuld van meer dan een miljard gulden. Het Amortisatiesyndicaat (A.S.) werd in 1822 opgericht, en had als voornaamste taken de delging (amortisatie) van de staatsschuld, en de financiering van openbare werken. Deze parastataal-avant-la-lettre werkte zonder formele tussenkomst van de Staten-Generaal, en zonder dat het publiek van deze instelling méér afwist dan haar bestaan. Slechts eens om de tien jaar werden werking en resultaten van het A.S. bekendgemaakt. Deze geheimhouding typeerde de monarchale tendenzen van de absolutistische koning Willem I, die zich onrechtstreeks met de leiding ervan inliet.

P. De Meyere heeft getracht iets meer licht te brengen in deze vrij ondoorzichtige instelling. Het interdisciplinair werken is een gevaarlijk bedrijf; het ontbreken van een historische opleiding verklaart wellicht de al te summieri achtergrondsituering en het gebruik maken van een achterhaalde bibliografie. Wie vandaag voor de sociale geschiedenis van België een werk uit 1868 hanteert, komt al eens bedrogen uit. Interessant zijn ondermeer de gehanteerde financiële technieken van deze instelling, waaruit blijkt dat er niet veel nieuws is onder de zon. Naast belastingen (tol- en barrière-rechten) en het privatiseren van staatseigendommen (verkoop uit het aanzienlijke bezit aan domeingoederen), zorgde vooral de mogelijkheid om leningen uit te schrijven voor enig soelaas. Ook kon de overheid problemen afwentelen op het A.S., dat na enige tijd zondebok werd voor de financiële chaos.

De lezer krijgt, wat het A.S. zelf betreft, een vrij grondige initiatie. Wie wat wil vernemen over het belang en de werkelijke resultaten van het A.S., blijft op zijn honger zitten. Enkel in de summieri conclusie wordt gesuggereerd dat het allemaal «tweijfelachtig» was (p. 77). Het is zeker niet mogelijk om, na de verdienstelijke, doch te beperkte studie van De Meyere, «de huidige toestanden inzake openbare financiën in België en Nederland kritisch te overwegen in het licht van wat in die tijd als een haalbare oplossing werd beschouwd» (p. 79).

H. Van Goethem
Ufsia

P. BLONDIAU, T. CLAEYS, B. MAINGAIN en W. SCHEYVAERTS, *La rupture du contrat de travail, Chronique de jurisprudence 1982-1984*, Brussel, Larcier, 1986, 107 p.

Het boek is een overdruk uit de *Journal des Tribunaux du Travail* van de tweede kroniek die de auteurs hebben gewijd aan het onderzoek van de rechtspraak in verband met het ontslagrecht. De eerste kroniek, in 1983 bij dezelfde uitgever in overdruk uit hetzelfde tijdschrift gepubliceerd, behandelde de rechtspraak over de jaren 1979-1981. De onderhavige kroniek onderzoekt de rechtspraak uit de jaren 1982 tot 1984, die op 30 juni 1985 was gepubliceerd. Ook niet gepubliceerde rechtspraak wordt erin opgenomen voor zover deze de auteurs bekend was, evenals rechtspraak uit de jaren 1982 voorafgaande jaren die slechts na 30 juni 1982 werd gepubliceerd.

Het boek bevat elf hoofdstukken waarin elk probleem aangaande het ontslag gedetailleerd wordt behandeld. De inhoudstafel achteraan in het boek geeft een duidelijk overzicht van de behandelde kwesties. De onderverdeling, overeenstemmend met de behandelde onderwerpen, wordt onder aan elke bladzijde herhaald. Bij het begin van elk hoofdstuk of belangrijk onderdeel is gewezen op de rechtsliteratuur die in verband met hetzelfde onderwerp kan worden geraadpleegd.

De aanhalingen uit de vonnissen en arresten zijn in de oorspronkelijke taal. Waar ze het nuttig en passend achten, voegen de auteurs een commentaar bij de rechterlijke uitspraken, soms met verwijzing naar rechtsleer.

Het geheel duidt op een nauwgezette ontleding van de problemen inzake ontslagrecht en de oplossingen die daaraan door de arbeidsgerechten en Hof van Cassatie zijn gegeven. Rechtspraak in verband met het taalgebruik in ontslagzaken wordt niet vermeld, omdat bij het Arbitragehof daaromtrent een zaak hangend was. De auteurs beloven in een volgende kroniek een volledige uiteenzetting over dat onderwerp.

Gh. Dhayer

Aangekondigd

J.E.M. AKVELD, *Transplantatie en wetgeving*, Lelystad, Vermande, 208 p.

W. CALEWAERT, *Terugblik als toekomstverwachting*, Gandaius nr. 7, Brussel, Story, 40 p., 350 fr.

J. CORBET, *Honderd jaar auteurswet*, Antwerpen, Kluwer, 268 p., 1.500 fr.

P. DE VROEDE, e.a., *Technologie en recht*, Antwerpen, Kluwer, 392 p., 2.390 fr.

M. FAURE en R. VAN DEN BERGH, *Objectieve aansprakelijkheid, verplichte verzekering en veiligheidsregulering*, Reeks Recht en Economie nr. 2, Antwerpen, Maklu Uitgevers.

L. HUYBRECHTS, *Economisch recht en misdrijf*, Antwerpen, Kluwer, 311 p.

I.P. MICHIELS VAN KESSENICH-HOOGENDAM, *Aansprakelijkheid van banken*, Zwolle, Tjeenk Willink.

F. VAN ISACKER, *Over het neo-despotisme der nieuwe sultans*, (afscheidscollage), Gandaius, nr. 9, 30 p., 280 fr.

Vijftig jaar Faculteit der Rechtsgeleerdheid V.U.B., Antwerpen, Kluwer, 100 p., 750 fr.

Wetboek van Canoniek Recht, Brussel, Licap, 960 p., 1.400 fr.

J. SALMON, *Conseil d'état. Contentieux de l'indemnité. Contentieux de l'annulation* (Avec la collaboration de Fernand Koekelberg), Brussel, Bruylant, 500 p., 3.445 fr.

MEDEDELINGEN

International Bar Association — Seminarie over Management Buyouts

Op 25 en 26 juni 1987 organiseert de International Bar Association (Committee G — Business Organizations) te Düsseldorf een seminarie over «Management Buyouts».

Voor nadere inlichtingen: Conference Departement International Bar Association, 2 Harewood Place, Londen W1R 9HB, tel.: (01) 629 1206, Fax: (01) 409 0456.

TIJDSCHRIFTEN

Tijdschrift voor bestuurswetenschappen en publiekrecht, 1986

nr. 5, september - oktober

Van Impe, H., Is staatssoevereiniteit een achterhaald begrip?; Janvier, R., Is nieuw ook beter? Kritische bespreking van de wijzigingen aan enkele uitvoeringsbesluiten van de wet van 3 juli 1967 betreffende de schadevergoeding voor arbeidsongevallen, voor ongevallen op de weg naar en van het werk en voor beroepsziekten in de overheidssector; Van Haegedoren, G., Sekte of Kerk: de niet-erkende erediensten in België; Wijzenbroek, W.J., De gewijzigde Wet op de Ruimtelijke Ordening in Nederland; Berckx, P., Kroniek Vlaamse Gemeenschap en Vlaams Gewest; Cloos, P., Statuut overheidspersoneel: politisering inzake aanwerving en bevordering van rijksambtenaren; Berckx, P., Kroniek Onderwijs; Daenens, M., Kroniek Gemeentewezen; X., noot onder R.v.St., 29 mei 1985, nr. 25.391, inzake Rossignol (intrekking van administratieve rechtshandelingen — personeel van het rijksonderwijs — intrekking van ministeriële beslissing houdende toelating tot de stage); Roelandt, M., verslag en advies voor R.v.St., 29 mei 1985, nr. 25.397, inzake Hellin (statuut overheidspersoneel — R.T.T. — ambtshalve ontslag — bevoegde instantie — aan de administrateur-generaal gedelegeerde bevoegdheid — verlies van burgerlijk of politiek recht — voorwaarden voor het vervullen van een openbaar ambt — geen beoordelingsbevoegdheid van de overheid).

Tijdschrift voor notarissen, 1986

nr. 6, juni

Van Hove, E., Aanslag gevestigd op samengevoegde inkomsten van de echtgenoten. Aandeel ten laste van ieder van hen; Van Acker, M., Kan een recht van overgang bij vroegere titel gevestigd, betwist worden zo de verkrijger van het bezwaarde goed zich het recht heeft voorbehouden zich tegen alle erfdiensbaarheden op eigen risico te verzetten? (noot onder Cass., 7 november 1986); Van Hove, E., noot onder H.v.J., 24 juni 1986 (E.E.G.-Executieve

verdrag — overeenkomst tot aanwijzing van een bevoegde rechter in de zin van art. 17, lid 3).

nrs. 7-8, juli-augustus

Desterbeck, F., Aansprakelijkheid en plichten van de notarissen in verband met de invordering van directe belastingen.

nr. 9, september

Torfs, N., De beperking van de erfgerechtigheid tot de vierde graad.

Vlaams tijdschrift voor Gezondheidsrecht

1985-1986, nr. 6, juli-augustus

Van Beeumen, G., De belangenbehartiging van patiënten in de Nederlandse residentiële geestelijke gezondheidszorg; Vanderbeek, I., Communautaire wetgeving inzake de preventieve gezondheidszorg. Vooruit- of achteruitgang?; Nys, H. en T'Jonck, R.-M., Kroniek van het gezondheidsrecht (wetgeving, rechtspraak, rechtsleer, parlementaire vragen en antwoorden, feiten kronieken, boekbesprekingen, mededelingen); Paternoster, G., De wettelijkheid van de forfaitaire vergoeding van de ziekenhuisgeneesheren en de forfaitaire vaststelling van de bijdragen in de kosten (noot onder Cass., 3 februari 1986); Heylen, R., Over ziekenhuizen, verpleegkundigen, anesthesiologen en chirurgen (noot onder Luik, 18 maart 1985); X., Wijziging en aanvulling van de ziekenhuiswet; Vansweevelt, T., Verslag van het symposium over «De rechten van de patiënt»: de verhalen van 1001 klacht.

1986-1987, nr. 1, september-oktober

Goffin, C. en Lambrecht, L., Euthanasie in het Belgisch strafrecht: situering, rechtszekerheid en problematiek; Ronse, H., Van gedwongen opname tot dwangbehandeling. Een krankzinnigenwetgeving vanuit medisch standpunt; Nys, H. en T'Jonck, R.-M., Kroniek van het gezondheidsrecht (wetgeving, rechtspraak, rechtsleer, parlementaire vragen en antwoorden, feiten en kronieken, boekbesprekingen, mededelingen).

Algemeen fiscaal tijdschrift, 1986

nrs. 8-9, september

Bellande, F., Hertoginnendal van elders bekeken; Dassel, M., De fiscale onderzoeksrechten; Gerard, M., De progressieve belasting op de bestedingen; Vanhaute, P., noot onder Brussel 5 maart 1985 (Vennootschapsbelasting — Tantièmes — Aftrekbaarheid — Bestuurder — Werkelijke en vaste functies — Bewijslast); Vanhaute, P., noot onder Antwerpen, 19 maart 1985 (Vennootschapsbelasting en solidariteitsbijdragen — Bedrijfsverlies — Minderwaarde op participatie — Tenlasteneming door vennootschap — Verlies op vordering — Betalingen gedaan ten behoeve van derden); Vanhaute, P., noot onder Gent, 14 juni 1985 (Personenbelasting — Verlies ingevolge borgstelling — Bedrijfsmatig karakter — Aftrekbaarheid — Tijdstip).

nr. 10, oktober

Siebens, H., Vakantiedromen, of toch?; Bayar, A., De bestedingen belasten; Thilmany, J., De fiscale commissie; Stienon, P., noot onder Brussel 26 november 1985 (V.Z.W. — Roerende voorheffing — Schuldenaar — Berekening); Gemis, G., noot onder Bergen, 5 december 1985 (Onderhoudsuitkering — Begrip gezin — Studerend kind); Vanhaute, P., noot onder Brussel, 10 december 1985 (B.N.V. — Verzending aanslagbiljet aan lasthebber — Geldigheid — Lichtensteinse Anstalt — Verhuring onroerend goed — Geen vaste inrichting).

nr. 11, november

Straka, K., Vermogensvorming in arbeidershand: Van Crombrugge, S., De handelsvereniging; Hinnekens, L., Onze dubbelbelastingverdragen; Kleynen, G., noot onder Cass. 14 november 1985 (Speciale aanslagtermijn van twaalf maanden — Onwettelijke wijziging van artikel 263 W.I.B. door een volmachtsbesluit); Vanhaute, P., noot onder Antwerpen 24 december 1985 (Overname aandelen — Overdreven aankoop prijs — Liberaliteit — Waardebepaling van aandelen — Intrinsieke en rendementswaarde).

Annales de droit de Louvain, 1986

nr. 3

Schultz, H., Remarques sur l'élément moral dans l'Avant-projet de Code pénal; Eliaerts, C. en Peeters, T., Considérations sur le tribunal de l'application des peines (Commentaire préliminaire); Trepanier, J., L'encadrement du pouvoir discrétionnaire du juge unique au pénal; Van de Kerckhove, M., L'Etat et la morale: Pour une éthique de l'intervention pénale; Debuyst, Ch., Questions d'épistémologie: L'étude du comportement délinquant et ses implicites; Houchon, G., La peine, le juge et la recherche; De Valkeneer, Ch., Police et sécurité: Eléments de réflexion pour la «discussion» d'une équation problématique.

Annales de droit de Liège, 1986

nr. 3

Faut-il réformer la faillite? Aspects économiques et juridiques; Bragard, L., Exposé introductif; Bastin, J., L'évolution des conceptions en matière de faillite; Ooghe, H. en Van Wymeersch, Ch., Modèles prévisionnels de la faillite; Jaminon, R., Facteurs explicatifs de faillite; Zenner, A., Perspectives actuelles de réforme des procédures collectives; Vermeiren, L., La fonction contentieuse des banques face à la faillite.

nr. 4

Meunier, M., Au sujet des conventions collectives d'entreprises (noog onder R.v.ST., 8 januari 1986; Lewalle, P., Excès de pouvoir et responsabilité pour faute dans l'adjudication d'un marché public (noot onder Luik, 16 januari 1986); Dabin, L., L'escompte-fournisseur menacé de disparition, (noot onder Kh. Luik, 14 juni 1985); Christians, L., Le sens du mot «obligation» dans l'art. 5, 1° de la Convention de Bruxelles; Faut-il réformer la faillite? Synthèse des débats de la journée du 25 avril 1986: aspects économiques H. Driessens) et aspects juridiques (L. Dabin en A. Benoit-Moury).

nr. 5

Documentation juridique belge 1986.

nr. 6

Closset-Marchal, G., Le référé aujourd'hui; Dehousse, F., La réforme de l'Etat et l'énergie nucléaire (noot onder R.v.St., 4 april 1986); De Leval, G., La reconstitution du litige par voie d'appel incident (noot onder Bergen, 13 december 1984); Parotte, D., Le droit à la rente des ascendants de la victime d'un accident du travail (noot onder Luik, 20 februari 1986); Hubert, M.F., Une servitude très demardée (noot onder Vred. Herve, 15 juni 1982 en 19 mei 1985 en onder Rb. Verviers 19 oktober 1983); De Leval, G., L'enregistrement en débet des arrêts et jugements.

Bank- en Financieuzen, 1986

nr. 6, juni

Van Hulle, C., Profitabilité measurement of the dealer room's foreign exchange transactions: a capital market approach; Rommel, Th., The International Monetary Fund: its functions, functioning and effectiveness; Roeges, L., Twee E.G.-richtlijnen inzake beleggingsfondsen en vennootschappen.

nr. 7, september

Van Outryve D'Ydewalle, R., De GIMV: zes jaar activiteit (1980-1985); Wymeersch, E., La comité de la Côte à Bruxelles entre le passé et l'avenir; Michielsens, A., E.M.U., E.M.S. en E.C.U.: Europese en Belgische aspecten; Miller, M.H., Financial innovation: the last twenty years and the next; Vuchelen, J., De afschaffing van de roerende voorheffing: kans of bedreiging voor de financiële instellingen?

nrs. 8-9, oktober

Simonis, R., Les règlements internationaux de 1939 à nos jours.

nr. 10, december

Verwilt, H. en De Vijlder, W., Wisselkoersinstabiliteit en het aanpassingsproces; Daenen, B., Les certificats immobiliers; Lierman, F., Solvabilité et rentabilité van het Belgische financieuzen in 1985; Van der Elst, M., Kroniek van fiscaal recht, Remy, N., La publicité dans le secteur des banques privées en Belgique.